

**MAGYAR IRÓK ARANY KÖNYVTÁRA
XI. KÖTET**

**SZOMAHÁZY ISTVÁN
ESTÉTŐL-REGGELIG**

TARTALOM
BIZALMAS VALLOMÁSOK
A KANONOK KOSZTOSAI
OXIGÉN DOKTOR BETEGEI
A SZIVARGYÁROS
KOMLÓSSYÉK A SZINHÁZBAN
A PÉTERHEGYI HIÉNA
A FEKETE HÉTFŐ SZERZŐJE
A HUSLEVES
AZ UJ DUVAL
A CROUPIER LEVELE
AZ ÖRÖKSÉG
AZ ÖREG TAKÁCS ÉS AZ UNOKÁJA
CSÓNAKKIRÁNDULÁS
MESÉK A HUSZADIK SZÁZADBÓL
A CSONTDOBOZ
TÓTHFALVY UR ELLENFELE
NYÁRI ALAKOK
BACCARAT
A TITOKZATOS HANG
VASUTI KATASZTRÓFA
A MILLIOMOS
AZ UTOLSÓ GÁRDISTA
AZ AUDIENCIA

BIZALMAS VALLOMÁSOK

(A szerző felolvasása egy vidéki városban)

Ha valaki azzal kezdi, hogy bizalmas vallomásokat akar tenni, az mindig aggasztó jelenség. Mikor a fiatalabb bohémvilágban - azok közt, akik bennünket következetesen vén csacsiknak szoktak nevezni - egy-egy ifju költő azt mondja a másiknak, hogy „pár bizalmas szót akarok váltani veled”, - az a másik savanyu arccal válaszolja:

- Sajnálom, édes öregem, de magamnak sincs...

Aki bizalmas vallomást tesz, arról előre tudják, hogy kérni akar valamit, s így nem lenne célja, hogy tovább is kerteljek: én is kéréssel kezdem az intim vallomásaimat. Azzal a kéréssel, hogy ezt az irka-firkáló idegent, e sorok íróját, aki őszinte bűnbánattal vallja be, hogy most jár először a szőke Tisza partján, abban a városban, melyről gyermekkorában annyi tündérmesét hallott, - fogadják oly szívesen, mintha régi barát lenne, s adják meg neki a régi jó barát kiváltságait: engedjék meg, hogy úgy érezze magát itt, mintha önök közé - hazajött volna.

Ez a találkozás nem csupán azért kedves nekem, mert tizenhatéves korom óta mindig készülődöm hozzá, hogy ide jöjjenek, hanem azért is, mert mi írók ritkán találkozunk az intelligens olvasóinkkal. És ez talán nem is hiba, mert a találkozás többnyire - kölcsönös kiábrándulással jár. Mi írók gyorsan kiábrándulunk abból a tévedésünkből, hogy az olvasók nem értenek meg bennünket - pedig minden rossz firkáló azzal vigasztalódik, hogy ő magasan az olvasók fölött áll - s hamarosan tisztába jövünk vele, hogy a nyájas olvasó többnyire nagyon is bele lát a lelünkbe, s a hamis pénzt még az irodalomban se hajlandó elfogadni az arany helyett. De ennél nagyobb baj, hogy az olvasók is kiábrándulnak belőlünk, s átkozottul gyorsan felismerik, hogy az életben cseppet se hasonlítunk a regényhőseinkhez, akik maró gunnyal vagy szellemes nonchalance-szal vágják ki magukat a legkritikusabb helyzetekből... A szöghaju, délceg gavallér helyett, akit a novellái után afféle afrikai oroszánváadásznak képzeltünk, néha egy köszvényes filiszter jelenik meg az író képében, egy kicsinyes nyárspolgár, aki ecetestormát eszik a félkövér marhahus mellé... A büszke költő, aki verseiben letegezi a császárokat és a királyokat, esetleg kalucsnit és Jäger-inget hord, s a szellemes croquisíró, akit fiatalnak, üdének, ragyogó szelleműnek gondolunk, szóda bicarbonát kér a kávéházban a felszolgáló pincértől... Nem rémes dolog-e, hogy az írók is alá vannak vetve a hétköznapi gyöngeségeknek?... De akárhányszor még nagyobb baj is történik ennél: kiderül, hogy az elmés elbeszélő, a lendületes poéta a magánéletben voltaképpen unalmas fickó... Nem egy olvasó van, aki úgy jár a maga kedves írójával, mint Marmontelnek, a híres meseírónak az a rajongója, akitől egy barátja azt kérdezte, hogy hova siet?

- Hazamegyek, szólt a nyájas párisi olvasó. Nem is megyek, hanem rohanok haza, hogy gyorsan elolvassam a Marmontel egyik munkáját. Most ugyanis fél óráig beszéltem Marmontellel, s oly borzalmasan unatkoztam, hogy csupán - a munkái segítségével tudok megszabadulni ettől a halálos unalomtól...

A költemény és a költő tehát nem egészen azonosak, - ezt mi írók, sajnos, gyakran tapasztaljuk, mikor az olvasóinkkal összetalálkozunk. És a kiábrándulás, amit keltünk, annyira érzékenyekké és tulfinomakká tesz az idegeinket, hogy amikor egy szép asszonynak, s egy-egy fiatal lánynak bemutatnak bennünket, szinte delejesen megérezzük, hogy azt gondolja magában:

- Addio, - megint szegényebb vagyok egy illúzióval...

Ne vegyük szerénytelenségnek, ha elmondok két esetet a megírandó memoire-jaimból, - hogy nem dicsekedés a célom, az a végén úgy is kiderül. Tavaly egy könyvet írtam, melynek ez volt a címe: „Előadások a Feleségképző Akadémián.” Tanácsok voltak benne ama fiatal leányok számára, akik még nem vetik meg a házasságnak nevezett, ósdi intézményt, - persze olyan tanácsok, amelyek nekünk férfiaknak, kellemesek... A könyvből az derül ki, hogy a férfi, csekély kivétellel, tökéletes lény, s hogy minden rossz házasságnak kizárólag az asszonyok az okai... (Zárjel kell - hiszen ugyanis bizalmas vallomásokról van szó - be kell ismernem, hogy a Férjek Országos Egyesületétől, melynek tagjai titkos kartellben vannak egymással, tekintélyes szubvenciót kaptam ezért a munkáért.) Az asszonyok érdeklődve, sőt mohón olvasták végig a könyv egyes fejezeteit, s száz meg száz levélben közölték velem a tárgyra vonatkozó nézeteiket... Akadtak jókedvű és okos asszonyok, akik ezt írták:

- Majd ha Edison kitalálja a feleség-automatát, akkor arannyal fogjuk megfizetni a maga tanácsait... De amíg a husból és vérből való feleségek divatban maradnak, addig ne kívánja tőlünk, hogy tökéletesek legyünk... Kezdjék meg maguk, majd mi követni fogjuk a példájukat...

Voltak, akik azt írták, hogy ők is korrekt asszonyok lennének, ha olyan férjük lenne, mint a könyv szerzője, de az övék, fájdalom, sötét gazember, aki sohase fogja megérteni őket. Ezt a levelet odacsempésztem a feleségem asztalára, aki ezzel a czédulával csempészte vissza:

- Szegény asszony, - ha ez tudná, amit én tudok...

Egy fiatal leány diszkrétan azt a kérdést intézi hozzám, hogy nőtlen ember vagyok-e, mert hajlandó lenne rá, hogy feleségül jöjjön hozzám, még akkor is, ha netalán vörös a hajam, s fogadalmat tesz, hogy hűségesen befogja tartani az összes §§-aimat. Egy másik az iránt érdeklődött, melyik utcában van az általam igazgatott Feleségképző Akadémia, mennyi a tandíj, szükséges-e külön fizetni valamit a beírásért, s kell-e fölvételi vizsgálatot tenniük a növendékeknek? Utóiratban pedig a felől kért információt, vajjon a kitünően levizsgázott - vagyis röviden: okleveles - feleségek számára gondoskodik-e az intézet megfelelő férjekről?

Mindezek azonban bolondos levelek voltak, de jött egy komoly és meghatározó írás is, amit valahonnan Erdélyből írt egy boldogtalan, fiatal asszony, aki keserves könyekkel sirta tele a kis chamois-szinű papirost...

- Ha még egyszer boldog leszek az életemben - írta - ezt csak magának fogom köszönni, mert maga világosított föl először a felől, hogy mit kívánnak tőlünk a férfiak... Az édes anyám arra tanított, hogy meg kell törni a férjeket, akik különben egytől-egyig bestiák, az uram már a mézesheteinkben kijelentette, hogy a jó asszonynak sohase lehet önálló akarata... A kétféle tanács azzal az eredménnyel járt, hogy most ott is sirok, ahol senki se lát... Az uram elhanyagol és más, jókedvű asszonyok után jár, - higgye el, már közel álltam ahhoz, hogy bucsut vegyek ettől a világtól... Maga a megmentőm, a szabadító angyalom, - és ezért személyesen meg fogom szorítani a kezét, amint legközelebb Budapestre utazom...

Amennyire a szomorú levél elérzékenyített, annyira felvidített az én bájos ismeretlenemmel való találkozás, mert a fiatal asszony megtartotta a szavát és vagy három hét múlva fölkeresett a szerkesztőségben. Mikor meglátott, kissé idegenkedve állt meg az íróasztalom mellett:

- Hogyan - kérdezte kedvetlenül - maga lenne az, aki a feleségek kitanításával foglalkozik?

- Én, nagyságos asszonyom, én, személyesen.

- De hiszen maga... hogy is mondjam csak?... maga semmivel se más, mint akármelyik közönséges ember... Én azt hittem... istenem, talán számárság is volt, amit hittem... hogy magának a föllépésében is van valami rendkívüli... valami szelíd fenség, ami imponál az asszonyoknak...

valami magasztos vonás, amivel kiemelkedik a többiek közül... valami titokzatosság, mint Némo kapitányban... De maga - ne vegye rossz néven - semmivel se más, mint nálunk a gyógyszerész vagy a körorvos...

Egyszerre megszűnt a varázs, amikor meglátott, a gyógyszerész és a körorvos színvonalára süllyedtem a szemében, mert ő a magányos hegyei közt talán olyanformát képzelt, hogy az írónak három szeme, két orra van... Kiábrándultan köszönte meg a tanácsaimat, de én azzal az impresszióval tekintettem utána, hogy nem sokat segitettem rajta; ez az asszony az én kedvemért többé nem fog másképp bánni az urával...

Röviddel ennek a könyvnek a megjelenése után tárcaciklust kezdtem egyik napilapban, ezzel a címmel: *Mesék az írógépről*. Egy huncut és raffinált kis gépiróleány szédületes karrierjét irtam le, az aranyezőke Lehmann Vilmáét, aki a hatalmas pénzügyi intézetben mindenkit az orránál fogva vezet, s végül feleségül megy Honti elnökgazdát urhoz. Mikor a történetnek a végére jutottam, s azt kellett volna írnom az utolsó lapra, hogy: *vége*: - egyszerre csak egy sajátságos érzés fogott el; úgy éreztem, hogy nem tudok megválni a hősnőtől. Ugy jártam, mint Pygmalion, aki beleszeretett a saját Galatea-szobrába: én a piszeorru, ravasz, bájos kis hősnőbe bolondultam bele, még pedig oly komolyan, hogy sehogyse tudtam belenyugodni a válás gondolataiba... Így szóltam tehát, bizonyos meghatottsággal:

- Kicsike Vilmám, én ezután is hü maradok hozzád...

Megkezdtem tehát a második részt, a *Méltóságos asszony*-t, ahol egy új alak jelent meg a színen, egy elbizakodott arisztokrata, aki a fejébe vette, hogy magába bolondítja az én Lehmann Vilmámat... Töredelmesen bevallom, hogy én, a szerző, az arisztokrata pártjára állottam; a méltóságos asszony mindjobban fölmelegedett előkelő gavallérja iránt, s már-már úgy volt, hogy meghallgatja szerelmi vallomását, amikor egy napon, a lakásomon, azzal jött be a szobalány:

- Kérem, vagy tiz kisasszony van odakünn...

- Tiz kisasszony? És mit akar tőlem a tiz kisasszony?

- Azt személyesen akarják elmondani a nagyságos urnak...

Udvariasan elébe siettem a bájos deputációnak, mely frissen, hangos tréccseléssel özönlött be a dolgozószobámba, ünnepiesen félkörbe állt, hogy egy csinos, gesztenyeszínű fruskának helyet adjon, aki minden bevezetés nélkül így szólott:

- Mi az ön terve Lehmann Vilmával?

- Hogy mi a tervem? - dadogtam csodálkozva.

- Igenis, hogy mi a terve?... A legutolsó tárcá ugyanis azt sejteti, hogy az a gögös fráter sikerrel fog udvarolni neki...

- De bocsánat, kedves kisasszonyok, - mondtam mosolyogva, - a dolog úgy áll, hogy Lehmann Vilma asszony ő méltóságának a sorsa kizárólag az én kezembe van letéve, s így nem tartozom beszámolni vele, hogy mik a jövőbeli terveim... Ha akarom, még kegyelmes asszony is lehet belőle, s ha nekem úgy tetszik, elválíék Hontitól s mint orfeuménekesnő fog föllépni a bécsi Ronacherben... Ez attól függ, milyen kedélyhangulatban leszek, s hogyan izlik az ebédutáni szivarom... Elvégre az ember ritkán jut abba a helyzetbe, hogy egy szép asszony sorsával a kénye-kedve szerint rendelkezessék...

A lányok idegesen rázták meg a szőke és barna fejcskéiket, s egy hermelinboás kis bakfis majdnem könnyezve szólott:

- Elég hiba, hogy egy ilyen ember szeszélyétől függ egy édes és megennivaló teremtes sorsa...

Valamennyien helyeselték ezt a megjegyzést, látszott rajtuk, hogy méltatlannak tartanak Lehmann Vilmához, hogy egyáltalában fölháborítónak találják a szerzőnek azt a jogát, hogy korlátlanul rendelkezhesse a hőseikkel. A feminizmus bajnokai még bevehetnék a programjukba azt a pontot, hogy a védtelen regényhősnőket a szerzői abszolutizmustól megóvják...

Igyekeztem tréfára fordítani a beszélgetést, de ők makacsul visszatértek e tárgyra, s komoly ígéretet, sőt úgynevezett becsületszót követeltek tőlem, hogy a Lehmann Vilma élete derűs és makulátlan marad... Annyira a sarokba szorítottak, hogy már szinte félénken kockáztattam meg egy megjegyzést.

- De mit csináljak Szentgróthy gróffal, aki eddig jogosan remélhette, hogy az udvarlását meghallgatják?

- Ojjé, hát ez is probléma, - szólt egy vöröshaju kis leány fitymálva. - Irja meg, hogy hajnalig kártyázott a kaszinóban, s ott az egész vagyonát elveszítette... Reggel aztán bizonyos öndorral fejbőlötte magát...

- Vagy rendezzen egy párbajt közte és a férj között, - szólt egy másik, haragtól kipirult kisasszony. - Honti fejbőlövi a gaz csábítót és Vilma bünbánólag borul az ura keblére... A Marlitt egyik regényében is van egy hasonló jelenet...

Oly gyűlölettel beszéltek valamennyien Szentgróthy grófról, hogy a bátorságom végre is cserben hagyott... Megígértem nekik, hogy úgy fogok vigyázni Lehmann Vilmára, mint a szemem fényére, s korrektül be is tartottam a szavamat... A méltóságos asszony hűséges maradt az urához, és én - ha csak tíz bolondos, kis lány előtt is - egy időre rehabilitáltam azokat a szerzőket, akikre annyi védtelen ember sorsa van bízva...

A KANONOK KOSZTOSAI

Isten tudja, hogyan történik: de mostanában, szürkülő fejjel, akárhányszor felujulnak a lelkemben olyan emlékek, amikre husz-huszonöt éve, hogy nem gondoltam... Éjjel, az íróasztal fölött kuksolva, némelykor bágyadtan leejtem a tollat s félig lehunyt szemmel a multakra gondolok... A mindennapi milieu-m egyszerre csak eltűnik, az utcán járó tivornyázók hangját nem hallom és a szoba szögleteiből gyerekkori képek, vidám, elfelejtett pajtások alakjai lépnek ki... Mintha husz-huszonöt esztendő minden eseménye csak álom lett volna: hirtelen úgy tetszik, hogy még mindig az ablakdeszkára dőlve olvasgatom a kecskebőrös Robinson történetét, s a szomszéd műhelyből behallatszik hozzám az esztergapad berregése... Szinte várom, hogy az ajtó egyszerre megnyíljon s barátaim, a bádogos gyerekei, félénken besurrannak, mint valaha... Néha annyira hatalmába kerít a képzelődés, hogy tisztán hallom a becsipett bádogos dikciózását s az öreg Tóth borvirágos ábrázata mintha mérgesen felém bólintana... Ijedten összeressenek s még mindig félelem fog el, mint akkor... És megpillantva magam a szemközt függő tükörben, kábultan megsimitom a homlokomat s a szívem el-facsarodik a szomorúságtól, miközben könyezve suttogom:

- Oh te kihűlt szívű, te cinikus öreg: ugyan mi közöd ahhoz a sápadt fiucskához, aki szomjuhozó szívvel bolyong a Robinson szigetén s édes álmokkal népesíti be a hátulsó udvari szobát?...

A minap, egy éjjel, váratlanul elém bukkant a sötétségből az öreg Vízloczky Lázár, akire talán egy negyedszázad óta nem gondoltam... A vén kanonok rég a templom kövei alatt porladozik (magam is ott voltam a temetésén) s most ime, látogatást tesz nálam a harmadik emeleten, holott talán világeletemben se taposta a pesti földet... De itt áll, az íróasztalom előtt, s kicsike szemét kíváncsian reám szögzi... „Ej, ej, mondja, (mintha a hangját is hallanám) hát csakugyan nem kergetőzől már lurkó a Szent-Benedek-hegy sikos szikláin?... Emlékszel-e rá, mikor a Séd befagyott s a rozzant fahidon a szigetvári ostromot játszad barátaiddal, a többi megátalkodott betyárral?... Be szívesen nyomtam volna egy barackot a fejedre, ha a kezem a várbástyától a Séd völgyéig ér...”

Csodálatos, hogy a vén Vízloczky Lázár most csizmásan, reverendában jelenik meg előttem, holott az én emlékezetem óta mindig az ágyban feküdt... Odafönn, a vár legöregebb házában, a vaskosaras kanonoki kastélyban, melynek ablakai a csatári hegyekre néztek, élt, talán félszázadig is, a beteg kanonok... Az udvaron egész baromfi-köztársaságok kotkodácsoltak, hátul, a félszer mellett, a magyarruhás Antal kocsis huzta a szivattyus kutat, a kövér Walterné, a gazdasszony, az emeleti folyosón kötögette a harisnyáit (persze csak délután, mert délelőtt pihenés nélkül süttött-főzött), a lánycselédék a muskátlis ablakok mögött vihogtak, hancuroztak, az istállóban két jámbor paripa ropogtatta a zabot, - s a vén Vízloczky Lázár reggel, délben, este szünet nélkül ott heverészett az ágyában... A lábaiban volt-e a hiba, vagy másutt, nem tudom, de hatvan éves korától kilencven éves koráig nem mozdult ki a párnái közül... A cselédsége különben azt beszélte, hogy sohase alszik... Ott heverész, nyitott szemmel, elgondolkodva, néha a pipáját kéri, néha az öreg *Magyar Sajtó*-t olvassa a pápaszemén keresztül... Olykor az is eszébe jut, hogy a számadásait átvizsgálja, sőt néha, éjszakának idején, leküld az öreg Neczpály fiskálisért, hogy jöjjön fel a kastélyba és mulattassa... Neczpály ilyenkor morogva felöltözködik, aztán felhajtja a várba... A kanonok már türelmetlenül várja, a kibontott kártyacsomóval a kezében...

Éjjel csönd van a vaskosaras házban (bár Neczpály istentelenül káromkodik, ha veszit), de nappal egyszerre fölélenkül a bástyára dülő öreg ház... Délben, tizenkét óra után, ha a

hivatalok ajtait bezárják, nagyszakállas, fehérhaju bácsik kocognak fölfelé a vár meredekjén... A Vízloczky Lázár mindennapos, déli vendégei... Szilvássy János, az árvaszéki ülnök, Neczpály fiskális, Muzsnay, a püspöki jószágkormányzó s Peternák, a hosszú indzellér, aki a sakkjáték szenvedélyes művelője... Ők négyen állandóan a kanonoki táblánál ebédelnek, de majdnem mindig akad egy-két alkalmi vendég is... Hamrák Péter, a komornyik, diszesen fölteríti az asztalt a tölgyfaburkolatos ebédlőben, a hófehér abroszt régi ezüstneművel és sötétzöld üveg poharakkal rakja teli, aztán leballag a pincébe, hogy a bort felhozza... Hamrák Péter komoran ballag le a garádicsokon s mindig vigan, csillogó szemekkel tér vissza a napvilágra... A pince levegője, úgy látszik, jó hatással van e mogorva férfi lelki világára... Tizenkettőig a kövér Walterné is elkészül az ebéddel s a levest, mikor a vendégek kezelték egymással, rögtön az asztalra állítja... E pontnál azonban meg kell állnunk, nyájas olvasó, mert a Walterné levesei fölött istenkáromlás lenne csak úgy szó nélkül elsiklani... Talán nem is leves volt az, amit az asztalra adott, hanem valami csodálatos, életmegifjító fluidum, mely régi alchimisták receptjeiben maradt az utókorra... A leves után a sült, a tészták, a saláták, a hetyepetyék következtek, mert a vén Vízloczky azt a célt tűzte maga elé, hogy a kosztosai életét rövid husz-harminc évecskével meghosszabbítja... És a vendégek csakugyan mintha végképp megfélemlítettek volna arról, hogy mivel tartoznak az anyaföldnek... A legfiatalabb is (Szilvássy János) már mélyen benne volt a hetvenben, míg az öreg Peternák állítólag emelt fővel haladt a kilencvenedik életéve felé...

A Vízloczky kosztosait, akik különben megcsontosodott agglegények voltak, se a nyári melegség, se a téli hófúvás nem tartotta vissza attól, hogy a Walterné leveseit mennyei kéjjel felszűröcsöljék... A pecsenyénél rendesen felállt a helyéből Muzsnay Mihály s kenetes szavakban emlékezett meg az illusztris házigazdáról, aki a negyedik vagy ötödik szobában rágicsál egy csirkecombot, míg a vendégei lukullusi lakomákon dőzsölnek... Muzsnay Mihály végül azt a reménységét fejezte ki, hogy szeretett, öreg barátjuk, nagyságos és főtisztelendő Vízloczky Lázár ur, már legközelebb itt fog ülni a tisztelői között, akiket oly magyaros vendégszeretettel fogad... Husz éven át minden áldott napon ezt a reménységét fejezte ki a szépszavu Muzsnay Mihály. A többiek lelkesen kocintottak a felköszöntő után s vidor kedvvel tértek át a következő fogásra...

A kosztosok néha bepillantottak ebéd után a kanonokhoz, de többnyire csak a mogorva Hamrák Pétertől bucsuztak... Peternák (a vén kujon) olykor a konyhába is kinézett s hízelve megcsipkedte a Walterné tokáját... A cselédlányok ilyenkor jól tudták, hogy a ravasz indzellér barátfülét akar kicigánykodni másnapra a nemzetes asszonytól...

Hamrák Péter ebéd után rendet csinált az ebédlőben, aztán vidám pipaszó mellett kiitta a maradék bort... Az asztalon négy-öt pohár is állott s Péter, mikor a jó kedve kicsillant, vidáman kocintgatott képzelt cimboráival... Némelykor azonban összeveszett velük s dühösen felfortyant, főképp, ha valamelyikük ellentmondott neki... Később újra megbékélt s reszkető, megindult hangon köszöntötte föl láthatatlan barátait...

Igy folydogált az élet a bástyára dülő kanonoki házban, mely tizezer (vagy talán még több) mértföldnyire volt a többi élő világtól... A káptalan fiskusa negyedévenként pontosan elhozta az illetményeket s Hamrák Péter kivette a Vízloczky feje alól a kopott bőrbugyellárist... A kanonok ilyentájt érdeklődött néha a vagyoni állapot iránt:

- Mennyi pénzünk van, te megátalkodott tolvaj? sipította vékony hangon. Ugyis tudom, hogy meglopsz... hogy mindnyájan megloptok... De keljek csak még egyszer föl, álljak csak még egyszer talpra, becsületesemre mondom, hogy szétütök köztetek...

Hamrák Péter megolvasta a pénzt, aztán alázatosan válaszolt:

- A nagyságos ur bugyellárisában kerek nyolcszázhusz forint van... Annak is száradjon el a keze, aki csak egyetlen pengő forintot is elvesz belőle.

- Akkor el is szárad, gézengúz, a tied is, meg a Walternéé is... Harminc éve csaltok, nagyon jól tudom, hiába szenteskedel... Azt hiszitek, hogy a vén embert könnyen elbolondíthatjátok, pedig még kilencvenéves se vagyok, hát megvan még a magamhoz való eszem... Az apám százéves korában is maga járt le még a piacra és én is meggyógyulok te gaz siheder, hiába kívánod, hogy a föld alá menjek...

Péter elszörnyedve emelte fel az ég felé a kezét, a kanonok pedig behívatta Walternét.

- Öreg asszony, most itt szigorú inkvizíció lesz... Elő a konyhacédulát, a nagy könyvet... Hadd lássam példának okáért, mibe került a mai ebéd?

Walterné kiment a konyhába a könyvért, föltette a szemére a csontkeretes okuláriumot, aztán komoly arccal beszámolt.

- Először is tizenkét font marhahús, fontja egy forint és hatvan krajcár... Aztán négy pár csirke, párja csak hat forint ötven, ámbár kilencen alul szóba se akartak állni velem... Aztán egy liter tejföl egy forint, két csomag petrezselyem két forint husz, egy köteg sárgarépa kilencvenöt, tizenhat tojás...

- Hopp, megálljunk, - szakította félbe Viszlóczky diadalmasan a gazdasszonyt - azt mondtad, hogy egy köteg sárgarépa kilencvenöt krajcár... A többi még elhiszem, ha akarom, de a sárgarépa hazugság, annyi szent... Mered-e szemembe mondani, hogy a sárgarépaért kilencvenöt krajcárt fizettél?

Walterné sértődötten vállat vont, az orra remegni kezdett, a szája szöglete megrándult, szóval közel állott ahhoz, hogy elpityeredjék.

- Oh, édes istenem, - mondta megtörten - hát ezért öregedtem meg, hogy vén koromra tolvajnak nézzenek?... Hiszen kisélné a szemem, ha a nagyságom urat csak egy fityinggel is megkárosítanám...

A kanonok lenézőleg intett:

- Karattyolhatsz nekem, pörgetheted a nyelvedet, majd holnap megtudom, hogy miben áll a dolog... Hallod-e, (fordult Hamrák Péterhez) holnap ebéd után megmondod az indzellér urnak, hogy ne terheltesse neki benézni hozzám, mielőtt eltávoznék...

Peternák másnap délben csakugyan tisztelkedett a házigazdánál, de csak annak utána, hogy előbb Walternével konferált. Mikor Viszlóczky a sárgarépa árfolyama iránt érdeklődött, az indzellér elgondolkodva húzta össze a szemöldökét.

- Oh, a sárgarépa, - mondta bizonyos respektussal - annak most fölvitte a jó istenke a dolgát... Még jó, ha egy pengő forintért adják kötegét, akkor is csak úgy félvállról állnak szóba az emberrel... A sárgarépa kutya drága portéka lett, kutya drága egy portéka...

Elismerőleg csettintett a nyelvével, Viszlóczky Lázár pedig megszegyenülten elhallgatott... És másnap délben olyan barátfüle került az asztalra, amelyikért a római pápa ő szentsége is bizvást megnyalta volna a száját...

Nem tudom bizonyosan, hogy csakugyan megérte-e Viszlóczky Lázár a századik évét és azt se tudom, hogy miképpen bukkant föl egyszerre elibém a multak ködéből?... De a minap ott állott előttem, az íróasztalom előtt s megfenyegetett, hogy barackot ad, ha a Szent-Benedek-hegy szikláin csuszkálok... Oly élénken föltámadt a fantáziámban, mintha csak tegnap láttam

volna a valóságban, pedig több egy negyedszázadánál, hogy a székesegyház alá, a nagy kő-kriptába, a márványból faragott koporsóját levitték... A kanonok is meghalt és a kosztosai is békén porladnak az anyaföldben... Miről álmodnak vajjon?... Bizonyára a pompás levesekről, az aranysága somlyai borról s a tölgyfaburkolatos ebédlőről, a bástyába épített kastély mélyén... A Walterné lányát egy szolgabíró vette feleségül és Hamrák Péter, öreg napjaira, birtokot vásárolt... Minden megváltozik a világon, csak tulajdonképpen a Vízloczky Lázár állapota nem változott meg: ő mindössze annyiban tért el a régi életmódjától, hogy most nem az ágyban fekszik, hanem a márványkoporsó födele alatt... Meg annyiban, hogy most nem ad többé ebédeket...

OXIGÉN DOKTOR BETEGEI

Brrr, de hideg van odakünn a havas utcákon, a dértől fehér háztetők és kémények között! Borzongás fog el, mikor a szegény vándorokra gondolok, akik most a magányos kávéházakba menekülnek, ahonnét elérhetetlen álmokként csillog feléjük az ablak világossága. Csáját és meleg puncsot isznak, de szívük tele van keserőséggel: ó, mi jó lett volna családot alapítani! Eszembe jut egy ilyen szomorú, fehér éjjel, mikor magam is térdig gázoltam a süppedő hóban s az Üllői-ut végén, a nedves sötétben, egy cilinderes uriemberrel ütődtem össze.

- Hopp, - mondta az idegen - hopp, nem tud maga vigyázni, hogy az ember lábujját le ne tapossa?

- Éjjel csak a baglyok látnak - feleltem boszusan a cilinderesnek, aki a közeli lámpa alatt kíváncsi pillantásokat vetett rám.

Én is jól megnéztem: magas, lapátszakállú férfiú volt, a bajuszán csillogott a hó, kezében elefántcsontnyelű botot tartott. Aligha meg nem tetszettünk egymásnak, mert mindketten udvariasan meghajoltunk.

- Tóth vagyok - mondtam neki valamivel nyájasabban, mire ő is tisztességtudóan bemutatkozott:

- Doktor Oxigén a nevem.

- Ejnye, de furcsa név! Uraságod orvos-doktor?

- Ugy van.

- És most valami páciensétől jön?

- Ellenkezőleg. De előbb mondja meg, hogy ön hová bukácsol itt a külvárosi hóbuckák között?

Szomoruan bólogattam.

- Én csak amiatt bukácsolok, mert nincs családom. Se feleségem, se gyermekem, se macskám. De ön miért tölti itt a karácsony éjszakáját?

Doktor Oxigén megnézte az óráját.

- Suridum-buridum, mindjárt odaér a nagymutató a XII-es numerusra. Sietnem kell az ispotályba, mert egy betegemet az este negyvenfokos lázban hagytam el. Ha nincs jobb dolga, jöjjön velem, érdekes dolgokat fog látni.

Összekapaszkodtunk a sikos gyaloguton s így törtettünk kifelé az Üllői-uton, a Tisztviselőtelep irányába. Vagy ötnegyedőrai kinos gyaloglás után egy magas, szürke ház elé értünk, ahol a doktor pihegve megállott.

- Itt vagyunk - mondta röviden.

- Micsoda épület ez?

- Hát az ispotály. Nem látja, hogy még az összes ablakok világosak?

Oxigén doktor megnyomta a csengettyűt, mire egy összetöpörödött, kicsike emberke, térdig-érő, fehér gnóm-szakállal, gyorsan kinyitotta az ispotály kapuját.

- Hogy van a betegünk? - kérdezte a doktor.

- Ó jaj, ó jaj, - mondta a kicsi gnóm - szegényke aligha el nem pusztul az éjjel...

Oxigén doktor előre sietett a lépcsőkön, én izgatottan követtem. Az emelet nagy szárnyas-ajtaja előtt furcsa zaj ütődött a fülembe; mintha odabenn valaki réztányérokat ütögetett volna össze, egy cérnaszál vékonyságu, ezüstös hang kétségbeesve sipitozott, egy másik hang pedig, mely nyilván valami apró gyermektől eredt, monoton, de szivettépő fájdalommal kiáltotta:

- Pa-pa! Ma-ma! Pa-pa! Ma-ma!

A doktor kinyitotta az ajtót, s e pillanatban oly látvány tárult a szemem elé, amelyet soha az életben nem fogok elfelejteni. A huszonnégy kicsi vaságyon huszonnégy tündérmesébe való páciens feküdt: két vagy három szőkehaju, francia baba, aki habkönnyűségű túlanglé-ruhát viselt, egy skarlátvörös Paprika Jancsi, aki a kezében apró réztányérokat tartott, egy babszemnyi tót legény, virágos halinában, két hórihorgas gránátos, egy zöldkockás harlekin, egy kékszemű Pierrette, a haján franciás szalmacsokorral, egy babszemnyi csuhás barát, egy furcsa, seprőbajuszos gigerli, meg a jó Isten tudja még hány különösebbnél különösebb figura, akihez hasonlóval mindeddig csak a gyermekszobákban és a játékkereskedések kirakatában találkoztam...

Oxigén doktor ráncos homlokkal közelített az egyik vaságy felé - onnan hallatszott a leg-kinosabb jajgatás - de én a féluton elfogtam.

- Micsoda ispotály ez? - kérdeztem tőle kíváncsian.

- Hát nem látja? Ez az a hely, ahol a beteg babákat gyógyítjuk, vagy ahonnan a szegény clownokat és csipkerózsikákat a babatemető hideg földjébe kiviszszük. Szomorú dolog ez, uram, nagyon szomorú, mert az ember szíve sokszor meg akar repedni a fájdalomtól. Azt mondják, hogy a doktornak semmi se fáj, de én olykor fél-éjjeleken át is megsiratom egyik-másik páciensemét...

- Talán valami ragadós betegség uralkodik a babák közt? - susogtam félénken az Oxigén doktor fülébe.

- Ragadós betegség? Fájdalom, annyi a rossz gyermek, hogy ragadós betegség nélkül is a legtöbb baba elpusztul. Nézze csak azt a szegény Paprika Jánost, aki ott a szoba közepén a legjobban kiabál...

Követtem a doktort a szerencsétlen bohóc ágyához, s a szívem megdermedt az iszonyattól; a Paprika Jancsi keblén, a skarlátvörös köntös alatt, gyűszűnyi lyuk tátongott. A beteg borzasztóan nyögött a fájdalomtól s öntudatlanul, szinte gépiesen ismételte:

- Jaj nekem, jaj testemnek, jaj lelkemnek! Sohase lesz már belőlem egész férfi, soha többé...

A kiáltás után mindig összecsapta a réztányérjait, mire egy nagyszakállu baba-ezredes, aki az ágy szélén ült, némán egy könyvet törölt ki a szeméből. A doktor bánatosan kezét szorított a keményszivű, harcedzett katonával.

- Legyen férfi! - mondta neki szomorúan, de az ezredes lehajtotta fejét.

- Hol az a csodabalzam, mely az én sebemet meggyógyítja? - csiripelte egy ezredestől egészen szokatlan, vékony hangon. - Ez volt, uram, a legkedvesebb gyermekünk, mert a többi, fájdalom, rossz utra tévedt. A legidősebb a kéményseprői pályát választotta s mióta egy gróf urfi játékfőkjába került, soha még feléje se nézett agg szüleinek. A leányom táncosnő lett, - aranycsillagos, tarlatán ruhát visel - a kisebbik fiam pedig mint harlekin keresi a kenyerét egy jómódu polgári családnál... A szegény János volt mindannyi között a legkülönb, ez még

szerette és megbecsülte az öregeket... És ennek a legjobbnak és legkedvesebbnek kell, ime, ily nyomorultul elpusztulnia...

- Hol kapta a sebet? - kérdeztem részvétellel. - Talán valami diadalmas háboruban vett részt?

- Háboruban? - kacagott fel félelmetesen az ezredes. - Nem, uram, a szegény fiam nem volt háboruban. Egy dacos, vad fiu sebezte meg, akihez szegény gyermekem születésnap ajándékkul került... Én is husz évig szolgáltam egy uri házat, - a volt gazdám most kuriai bíró - de mondhatom önnek, hogy mindig szerettek és megbecsültek... És ennek a derék fickónak, aki mindig maga volt a vigság, lám, ily hitványul kell kimulnia... Nézze meg az anyját, édes uram, attól félek, hogy az se éli túl ezt a nagy csapást...

Az ágy másik felén egy összetöpreődött anyóka álldogált s támoiyogva, beesett ábrázattal imádkozott. Meg lehetett ismerni, hogy valaha szintén balletáncosnő volt, a szoknyáján most is ragyogott néhány bágyadt aranycsillag, a derekát pedig rubintos kígyó szorította össze. De az egykori star most csunyaúl megöregedett, viaszarcát mély barázdák éktelenítették el, s halkán, sipitozva sóhajtotta:

- Oh, szegény fiacskám, oh szegény fiacskám...

Elfordultam az ágytól, mert a látvány belemarkolt a szívembe. A doktor kezét fogott az öregekkel és komoran susogta:

- A doktorság sem valami vidám mesterség, elhiheti...

Körüljártunk az ispotály nagy termében, ahol az egyik tragédia föl váltotta a másikat. Egy francia baba, - rövidszoknyás, rózsárcu, kékszemű - akinek ki volt törve a jobb karja, egyhanguan, fájdalmasan ismételte: „Pa-pa! Ma-ma!” Egy Pierrette a levegőbe nyujtogatta a kezét: a szegény teremtésnek ki volt szurva mind a két szeme. Egy tábornok - ez a látvány még álmomban is kísért - nyögve tapogatta széles mellét, amelynek bordáiból kilátszott a kenderkóc. Egy rokonszenves tót legény a lábszárát fájlalta, amelyről véges-végig letöredezett a sima zománc. A szoba másik végén pedig két szomorú apáca csöndesen tolt kifelé egy kerek vaságyat, amelyben egy mozdulatlan juhász feküdt.

- Mi történt a juhásszal? - kérdeztem suttogva a vezetőmtől.

Oxigén doktor lehajtotta a fejét.

- A juhász e pillanatban lehelte ki a lelkét. Még az éjjel elföldeljük a baba-temetőben...

A szememet könyök borították el: az ispotály levegője egyszerre oly nyomasztónak tetszett. Köszöntem a doktornak és kisiettem a hótól fehér utcára. Még egy darabig odakünn bolyongtam a külvárosban, aztán kocsit vettem és a bátyám lakására hajtattam, ahol a vendégsereg még javában mulatott. A gyermekek is valamennyien ébren voltak; Misi, a legfiatalabb, épp akkor szedte ki egy horgolótüvel a karácsonyra kapott közhuszár szemét...

A SZIVARGYÁROS

A világhírű fürdőben, ahol uralkodók, nyárspolgárok és nemzetközi szédelgők népesítik be - a szép asszonyokon kívül - a szállodákat és sétatereket, Call ur jó két héten keresztül meg birta őrizni szigorú inkognitóját. Az ebédlő terraszán őt is csak úgy szolgálták ki, mint a többi vendéget, az ideges kártyázók elnézték a hátuk mögül, s a doktor, amikor megvizsgálta, meglehetősen lakonikus hangon adta ki neki utasításait a követendő kura tekintetében. Call ur szerényen járt ide-oda a fák alatt, csendes mosolylyal itta a feketét, s ha a pincér, véletlen jó kedvében, előzekényebb volt iránta, mint rendesen, hálás pillantással rebegette:

- Köszönöm.

Inkognitója csak a harmadik hét elején hullott le, amikor egyszer, ebéd után, valami könnyű szivart kért a pincértől s Felix ünnepies arckifejezéssel nyújtott át neki egy vitézkötéses szivarrudat.

- Pompás havanna, - mondta Felix, miközben a kését szolgálatkészen felnyitotta.

Call ur megnézte a szivart, kissé megforgatta, majd közelebb vitte az orrához, aztán szerényen így szólt:

- Ez, kérem, sohase volt havanna, ez valami rossz német utánzás, ami nem ér egy fabatkát.

- Bocsánat, ez igazi havanna, - felelte a pincér.

- Nem, kedves Felix, maga - megbocsásson - téved. Ez német szivar, még pedig a legsilányabb német szivarok közül való.

A pincér vállat vont, aztán szemtelen konfidenciával ezt mondta:

- Már ne tessék haragudni, de akkor uraságod nem sokat ért a havanna-szivarokhoz.

Call ur erre ismét szerényen mosolygott.

- Érteni értek hozzá, mert magam is szivargyártással keresem a kenyeremet. Máshoz talán csakugyan nem értek sokat, de ehhez konyitok valamicskét...

Bizonyosság okáért a kis emberke elővett a zsebéből egy szivart, nyájasan megkinálta vele a pincért s mintegy mentegetőzve így szólt:

- Ez a szivar az én gyáramban készült. Szívja el Felix és majd meglátja, hogy milyennek kell lennie az igazi havannának...

Felix megnézte a szivart és az aranyvörös szalagról, legnagyobb megdöbbenésére, ezt a nevet olvasta le: *B. G. Call & Co.* Annyira megijedt, hogy szinte elsápadva dadogta:

- Ön talán Call ur, a világhírű szivargyáros?

- Igenis, Felix, az vagyok. Elhiszi most már, hogy értek valamit a nikotinhoz?

Másnap már az egész fürdő tudta, hogy az apró, összetöpörödött emberke, aki egyszerű sétabotjával unatkozva ödöng a kávéház és a gyógyító források között, nem más, mint az amerikai Call, a milliomos szivarkereskedő, a Bockok, Uppmannok és Henry Clayk egyenrangú társa, akinek Havanna szigetén óriási telepei vannak s aki Európa mágnásait és fejedelmi családait évtizedek óta látja el kitűnő színivalókkal. E pillanattól fogva alaposan megváltozott a szerény vendég társadalmi helyzete: a vendéglős maga szolgáltatta ki, a pincérek a földig hajlongtak előtte, s a fürdői közönség a földi nagyságokat megillető bámulattal és hódolattal nézte. Negyednap Call ur már a grófok asztalánál ült, mert a fürdő exkluzív társasága szinte boldog-

nak érezte magát, hogy a sokszoros amerikai milliomost, aki nevét oly tündöklő betűkkel írta bele a kor történetébe, a testi mivoltában is megismerhette.

Call ur a grófi asztalnál is szerényen mosolygott, majd nem bocsánatkérő arccal osztogatta szét új barátai közt a havannákat, míg maga alázatosan összelapulva gyújtott rá egy nyolckrajcáros szivarra...

- Én mindig csak könnyű szivarokat szívok - mondta - mert a nehéz szivar tönkretenné a gyomromat... Különböztetnem azt hiszem, hogy alaposan megváltoznék az idegbajok és halálozások statisztikája, ha minden ember le tudna mondani a dohányzásról...

- De önnek, Call ur, nem nagyon ártott, hogy az emberek dohányoznak? - mondta egy porosz gróf nevetve.

- Nekem, őszintén szólva, nem... De az én millióim, tessék meghinni, nem vetnek valami dicső fényt az emberek okosságára és józan eszére...

Az urak igen kedvesnek találták az amerikai őszinteségét, de még inkább elbámultak a Call ur szókimondásán, mikor a dohánygyáros a következő napokban az ő egyéb principiumait is kifejtette előttük.

- Tudják, hogy mit csodálok leginkább? - kérdezte a feketekávéban a vigan szivarozó uraktól. - Azt, hogy önöknél Európában még mindig valami hihetetlen prestige-e van a társadalmi rangfokozatoknak... A grófot itt még mindig több embernek tartják, mint a gombkötőt, pedig a gombkötő, ha érti a mesterségét, hasonlíthatatlanul magasabb lény, mint az a férfi, aki a porrá lett ősei számából vindikál magának érdemeket... Maguk kérem, őszintén szólva, mind haszontalan emberek a társadalomra, ha csak azt a hasznukat nem nézem, hogy az általános pénzforgalmat növelik... Csak esznek, isznak, alusznak, de az életükből senkinek semmi haszna... Nem röstellik ezt kérem, hogy ilyen tértelenségben töltenek hatvan-hetven-nyolcvan esztendő, míg a szabójuk, akit lenéznak, hasznossá tudja tenni magát az emberi társadalomban?... Ötletet - legalább gyakorlati ötletet - nem produkálnak, a kereskedelemhez nem értenek, cipőt nem tudnak varrni, új találmányokkal nem gazdagítják az emberiséget: azt kérdezem hát: egyáltalában miért élnek? Hogy egy ággal több legyen a családfájukon? No már kérem, bocsássanak meg, de ez bizony léha és állati egzisztencia...

Oly alázatosan mondta ezt, hogy az urak nem haragudtak meg érte, sőt jóízűen nevettek a beszédén. Sőt egy orosz herceg - akinek a feleségét tavaly szöktette meg valami croupier - kacagva így szólott:

- Szavamra mondom, Call, hogy maga kolosszálisan nagyszerű fiú!

Egyik délután Call valami halványkék levelet vett elő a zsebéből s barátságosan megmutatta az asztaltársaság tagjainak.

- Most kaptam, éppen egy félórával ezelőtt... Valami udvari futár hozta - gondolom, így hívják - pedig absolute nem futott, hanem igen lassan és megfontolva jött fel hozzám a második emeletre...

A levél Európa legavallérabb uralkodójának, a fürdőben időző XIV. Róbert királynak főudvarmesterétől, d'Escal gróftól jött s szószerint így hangzott:

Blanka-nyaraló.

XIV. Róbert király ő felsége holnap reggel 11 órakor személyesen fogadni óhajtja önt. Jelentkezzék nálam, tíz perccel tizenegy óra előtt.

*d'Escal gróf,
a király őfelségének főudvarmestere.*

- Tudja, hogy ez hallatlan kitüntetés? - szólott egy belga ur, míg a többiek kíváncsian kapkodták ki egymás kezéből a levelet.

Call ur egyszerűen vállat vont.

- Miért volna kitüntetés, kérem? Ő is ember, én is ember vagyok, nincs hát abban semmi különös, ha szóba áll velem. Különben is közönséges üzletről van szó.

- Milyen üzletről?

- A király husz esztendő óta állandóan nálunk készítetteti a szivarjait. Most bizonyosan valami új rendelést akar adni, - és ez neki épp oly fontos, mint nekem.

Az urak nevetve rázták meg a fejüket; ez a kis amerikai emberke határozottan mulatságos volt. XIV. Róbert egyik leghatalmasabb uralkodója volt Európának, akit a fürdőn szinte legendás nimbusz vett körül: a Blanka-nyaraló táján állandóan a kíváncsiak százai ödöngtek és mikor XIV. Róbert, nagyritkán, hadsegédével végigkocsizott a fürdő főutcáján, az emberek földig hajolva lóbálták feléje a kalapjukat.

- Ő felségével csak úgy fog beszélni, mint velünk? - kérdezte az orosz herceg érdeklődve.

- Hát hogyan beszélnek vele, ha nem így? - kérdezte Call ur csodálkozva. - A tisztességes ember mindenütt szabadon megmondja azt, amit gondol, s nem hiszem, hogy a király előtt hazudnom kellene... Ő uralkodik, én szivarokat gyártok: mind a ketten egyformán megoldozunk azért, hogy a társadalom eltartsa bennünket...

Másnap Call ur szalonkabátot öltött, s gyalog elsétált a Blanka-nyaralóig, ahova a portás csak hosszabb magyarázat után bocsátotta be. Az amerikai jelentkezett d'Escal grófnál, aki előbb gondosan végignézte, aztán kitanította az udvari etikett elemeire.

- Ön csak akkor beszél, ha ő felsége kérdezi... És ha ő felsége a fejével int, hogy elbocsátja, hát akkor minden további nélkül távoznia kell...

- Nem is fogom bevárni kérem, amíg kidobnak, - szólott Call ur önérzettel.

D'Escal gróf erre átadta a szivargyárost a második komornyiknak, az továbbította az első komornyikhoz, majd a testőrhadnagy, a kabinetiroda feje, a hadsegéd vették gondjaikba, míg végre - a nyolcadik terem küszöbén - a legbelsőbb lakáj széttárta a portière függönyeit, s halkan így szólott:

- Ő felsége, a király!

Call ur nesztelenül lépett a dolgozószoba vastag szőnyegére, majd egy pillanatra állva maradt az ajtónál, ahonnét, a sárgás függönyökön át beszűrődő napsugár tompított világosságában, rögtön megismerte az uralkodót, akit már annyi képen látott s aki így magasabbnak, délcegebbnek tűnt föl előtte, mint amilyennek eddigelé képzelte... XIV. Róbert az íróasztal előtt álldogált, hosszú redíngotban, míg cilindere ott hevert az egyik fauteuilben... Nyájas pillantása egy pillanatig jószágon pihent az amerikai, aztán a fejével szeliden bólintva, megszólalt:

- Hallottam, hogy itt van és élni akartam az alkalommal, hogy személyesen meglássam... Sok élvezetet köszönök önnek, kedves Call, mert amint tudja, szenvedélyes dohányos vagyok... Sőt a dohányzás gyengesége annyira erőt vett már rajtam, hogy élőszóval is megőhajtottam már egyszer magyarázni önnek, hogy mit szeretnék: hátha kitalálnánk valami olyan arómat, amely még a többen is kedvesebb lenne...

Call biccentett a fejével.

- Együtt aligha fogjuk kitalálni felség, mert ehhez nagy szakértelem és tudomány kell... De ha felséged körülírja valamiképp, hogy mit kíván: hát bizonyára törekedni fogok rá, hogy a kívánságát kielégítsem...

A király helyeslőleg intett, de nem beszélt rögtön a szivarok felől, mert a furcsa emberke szemmeláthatólag tetszett neki. Mosolyogva végignézte, aztán - szokatlanul kegyes hangulatban lévén - más témára tért át.

- Most van először Európában?

- Nem, felség, jóformán minden évben itt járok... A gyomrom miatt jövök, amely már rég fölmondta volna a szolgálatot, ha az itteni vizet nem használnám.

- És jól érzi magát az ó-világban?

Call ur fitymálva vállat vont.

- Jól is, rosszul is, ahogy vesszük, felség. Annyiban mindenesetre jól, hogy a fürdő, úgy ahogy, minden évben megfoltozza valamiképp az egészségemet... De ami az embereket illeti, azok őszintén szólva már nem igen tetszenek nekem... Se az emberek, se a viszonyok, se az általános gondolkodásmód... Azt hiszem, hogy Európában még nem nagyon terjedt el a férfias önérték divatja s hogy az idevaló emberek többnyire puhák, hizelkedők és szolgálalküek... Az iparos a kereskedőt csodálja, a kereskedő a diplomás urat, a diplomás ur a mágnást, míg a mágnás az uralkodót nézi valami félistennek... Pedig mi, akiket a szabad Amerikában neveltek, azt hisszük...

Call ur nagy lélegzetet vett, hogy az elméletét minél jobban kifejthesse, de szavait nem fejezhette be: a király ugyanis lekötelezőleg mosolygott, aztán - még mielőtt a szivargyáros ujólag szóhoz juthatott volna - ezt mondta:

- Kedves Call, most még arra kérem, küldjön nekünk novemberre néhány ezer jó szivart, mert a német császár ő felsége akkor vendégünk lesz a ruhri kastélyban...

A szivargyáros nyitott szájjal bámult a királyra, aki most egy könnyed mozdulattal tudtára adta, hogy a kihallgatásnak vége. Mire zavarából magához tért, már odakünn járt a Blanka-nyaraló előtt, szívében azzal a homályos sejtelemmel, hogy az őszinteségnél még nagyobb hatalom is van e tökéletlen földgömbön s hogy az igazmondás voltaképpen csak akkor ér valamit, ha az embernek alkalma is van hozzá, hogy igazat mondjon.

KOMLÓSSYÉK A SZINHÁZBAN

Komlóssy ur és a felesége egy hétfőn elmentek a színházba. Ez az élvezet meglehetősen ritka volt az életükben, mert Komlóssynénak, aki jó gazdasszony és szigorú feleség volt, nem igen támadt kedve ahhoz, hogy négy vagy öt forintot dobjon ki efféle haszontalanságokért. Ha a férj - főképp házasságuk első évtizedében - homályosan célozgatott arra, hogy a művelt ember nem lehet meg színház nélkül, az asszony mindig haragosan vállat vont, majd így szólott:

- Inkább tojást és zsirt veszek azért a pénzért, mert az evésre föltétlenül szükség van... De a színház, az fölösleges pazarlás, s az ember a Matuzsálem korát is megérheti a nélkül, hogy ilyen ostobaságokkal foglalkozzék...

Komlóssy ur később, mikor már belátta, hogy a feleségéhez képest nagyon gyöngye legény, teljesen lemondott a célzásokról, s belenyugodott abba, hogy a békességes férj már este kilenc órakor nyugalomra tér. Őszintébben szólva, csak elhitette magával, hogy ebben a szörnyűségben megnyugszik, mert a lelke mélyén huszonöt év óta ott szunnyadt a lázadásra való hajlandóság. De mivel sokkal bátrabban rászánta volna magát arra, hogy egy oroszlánketrecbe benyisson, mint arra, hogy a feleségének ellentmondjon, negyedszázad alatt egyáltalában még csak kísérletet se tett, hogy az igazi érzéseit elárulja.

A nevezett hétfőn a Komlóssy-pár váratlan ajándékhoz jutott: az asszony egy unokaöccse, egy jólelkű vidéki kereskedő, délben meglepte őket két színházjeggyel. Bőkezűségét azzal okolta meg, hogy Komlóssyék régóta rokon vendégszeretettel bánnak vele, de az asszony mégis rossz néven vette a fölösleges költséget.

- Azt hiszem, okosabban tetted volna, ha ezen a pénzen inkább két pár meleg keztyűt vittél volna haza a lányaidnak... Én ugyan egy fabatkát se adnék ki az efféle léhasáért...

A jegyek azonban mégis ott maradtak, s Komlóssyék este hét után gyalogszerrel elmentek a színházba. Kissé félénken foglaltak helyet a nézőtérben, miközben az asszony pirulva nézte a páholyokban ülő, dekolletált hölgyeket, akik szemérmetlen nyugodtsággal tekintettek az alattuk hullámozó közönségre. Komlóssyné ugyanis - bár immár negyedszázad óta volt férjes nő - épp oly szüzes maradt, mint egy tizenhat esztendő csitri leány, s egész a homlokáig elvörösödött, ha valaki egy kétértelmű megjegyzést elmondott előtte. Az a gondolat, hogy ő csupasz vállat mutatkozzék egy zsufolásig megtelt színházban, egyszerűen megborzasztotta és elrémitette.

- Mit szólsz azokhoz a szemérmetlen teremtésekhez? - kérdezte halkán az urától, amikor a támlásszékeiken elhelyezkedtek.

Komlóssy ur megbotránkozott arcot vágott, majd gondosan végigtanulmányozta a szinlapot. A páholyokban ülő asszonyok tulajdonképpen elragadták és megszáditották, de volt jó dolga, hogy a gyönyörűségét ne sejtse a feleségével. Az asszony ugyanis egész a képtelenségig féltékeny volt, annyira féltékeny, hogy a szerencsétlen Komlóssy huszonöt év óta mindig le-sütött szemmel bámult a tányérjára, ha a mindenesleány az ebédet vagy a vacsorát behozta. Sőt ha a feleségével ment, még az utcán is állandóan az aszfaltot nézegette, mert a harcias Komlóssyné a legártatlanabb pillantásait is konokul félremagyarázta.

- Nem sül ki a szemed, hogy folyton az asszonyokat fixirozod? - kérdezte az ártatlan embertől, ha az egy szembejövő hölgyet, pusztán véletlenségből, közömbösen megnézett.

Komlóssy ur ilyenkor ijedten huzta be a fejét a gallérjába, miközben mondhatatlan elkeseredéssel gondolt arra a pillanatra, amikor mindezekért a kínzásokért egyszer véglegesen boszut áll. Százszor, ezerszer is elhatározta, hogy csak azért is meg fogja csalni a feleségét, de ha arra került a sor, hogy a szándékát megvalósítsa, mindig gyáván és férfiatlanul meghátrált.

- Ha megtudná, képes lenne rá, hogy egy éjjel, amig nyugodtan alszom, a vágókést beledöfje a szívembe, - gondolta magában megborzadva.

A színházban egy francia operettet játszottak, egy frivol házasságtörési komédiát, melyben csiklandós kuplékat énekeltek, s olyan szójátékokat mondtak, hogy Komlóssyné csaknem elsülyedt a hallatukra. De ez még nem volt minden: a szinpad lámpák előtt egész sereg ifjú hölgy feszes trikóban illegette magát, a primadonna pedig fürdőkosztümben jelent meg, amely sokkal többet elárult, mint amennyit eltakart. Ez az öltözék oly felháborítóan illetlen volt, hogy Komlóssyné ijedten kérte el az urától a színlapot, hogy az arcát szégyenkezve eltakarja vele.

- Ezt a nőt ki kellene seprüzni innen - suttozta később, mikor az ijedtségéből valahogyan magához tért.

A férj helyeslőleg bólintott, majd szenteskedő arccal hajolt közelebb a feleségéhez.

- És a kormány ezt szó nélkül eltüri, - mondta szigorúan, miközben a nyála majdnem kicsurgott a gyönyörűségtől.

A többiek azonban nem igen osztoztak a házaspár véleményében, hanem eszeveszettül tapsoltak és ujjaztattak, amit a szinpadon lévő művésznő még merészebb és illetlenebb mozdulatokkal igyekezett meghálálni. Komlóssy ur, a taps hallatára, ismét megrázta a fejét.

- Ha én lennék a rendőrkapitány, rögtön bezáratnám ezt a helyiséget, - mondta a feleségének, s újólapon a szeméhez emelte a gukkerét.

Az eszmecsere e kijelentéssel véget ért, de az olvasót talán érdekelni fogja az a monológ, melyet Komlóssy ur, az utóbbi megjegyzés után, titokban végiggondolt magában, anélkül, hogy az ajkát beszédre nyitotta volna.

- Huszonöt év óta nem volt ilyen élvezetem, mint ma este, - szólott nagyot sóhajtva a lelke mélyén, miközben az arca változatlanul szigorú és haragos maradt. - Ez a vén skatulya mer rosszakat beszélni erre az isteni teremtésre, akinél bájosabbat még sohasem láttam életemben. Az ember egyszerűen megőrül, ha arra gondol, hogy ezzel az édes leánnyal négy szemközt lehetne... Szegény ember vagyok, de azt hiszem nyugodtan odaadnám egyhavi keresetemet, ha az életéből egy rövid órácskát nekem áldozna...

A magánbeszélgetés itt megszakadt, mert Komlóssyné ismét meglökte az urát.

- Láttad, hogy fölemelte a lábát? - kérdezte sápadtan.

- Pfuj! - felelte Komlóssy ur undorodva.

Megint elhallgattak, de csak azért, hogy a férj tovább folytathassa a monológját.

- Ha véletlenül rá találok nézni a cselédre, két hétig elkeseríti az életemet, s ha az utcán nem sütöm le a szemem, képes rá, hogy otthon teáscsészéket vagdosson a fejemhez... Huszonöt év óta úgy vigyáz rám, mint valami éretlen kamaszra, minden szavamat, minden lépésemét számonkéri, de most megvan az elégtétele: gondolatban százszor, ezerszer magamhoz szorítom azt a gyönyörű leányt a szinpadon, s végigcsókolom a szőke fejétől kezdve egészen az édes, a kicsiny lábahegyéig... És amellet itt ülök morózus arccal a vén boszorkány mellett, míg a szívem csak úgy kalimpál attól a gyönyörűségtől, hogy ugyyszólván a szeme láttára

szoríthatom magamhoz ezt a karcsu, s mégis oly istenien gömbölyű teremtest... Ha megtudná, hogy most mire gondolok, hát talán a hideg is kirázná ijedtében, de ha megpukkad, akkor se tudja meg, mert van annyi eszem, hogy álmos és haragos arcot vágok, s úgy teszek, mintha pokolian föl lennék háborodva... Pedig nemcsak hogy nem vagyok felháborodva, hanem egyszerűen szétolvadok az élvezettől...

- És ilyesmiért dobnak ki az emberek három forintot - mondta most eltorzult arccal Komlóssyné.

- Azt is a bolondok házába kellene vinni, aki ezért pénzt ad - felelte Komlóssy ur mérgesen.

E szavak után lágy fuvolahangok suhantak ki a zenekarból, s a primadonna, erdei gyepályán hanyatt dőlve, nyitott ajakkal, csábító pillantással tekintett az előtte álló pásztorra, miközben karcsu termete érzékiesen megremegett... És Komlóssy ur most úgy képzelte, hogy a pásztor egyszerre eltűnik, sőt a nagy, bársnyos, ezerfejű nézőtér is eltűnik, s míg az erdőre titokzatos homály borul, ő reszketve magához öleli a pihegő leányt, s forró ajkát magánkívül elborítja a csókjaival... És a leány, míg hamvasszőke fejét a mezitelen karjain pihenteti, kábitó pillantással néz reá, hogy aztán egyszerre lehunyja a szemét, s szégyenkezve, de a szenvedélytől lihegve suttogja:

- Éjszaka van és egyedül vagyok veled, itt, az erdőség közepén... Szoríts magadhoz, mert meghalok, ha nem szeretsz...

Komlóssy ur gondolatban magához szoritotta a szerelmes asszonyt, még pedig oly hevesen, hogy szinte fizikai fájdalmat érzett. Az arca annyira elváltozott, hogy a felesége, aki mellette ült, ijedten megkérdezte tőle:

- Mi bajod?

- Semmi bajom, - felelte Komlóssy ur, - de már nézni se tudom azt a szemérmetlen perszónát...

Az asszony helyeslőleg biccentett a fejével s a férj, miközben a lelke diadallal és kárörömmel telt meg, ravaszul így szólott magában:

- Ha megpukkad, akkor is azt gondolom, amit akarok, s itt ölelkezem, csókolózom a szemeláttára... Most végre boszut állok azért, amit huszonöt év óta szenvedtem...

A PÉTERHEGYI HIÉNA

A téli fürdőhely penziójában történt, egy januári reggelen, mikor az ablakon át csillogó fehérséggel ragyogott be a Johann-Kogel havas orma, hogy egy zilált külsejű, csontosarcu fiatalember, aki éppen mézet csöpögtetett a vajás kenyérére, így szólott Karolin kisasszonyhoz, a penzió felszolgáló pincérnőjéhez:

- Ki az a fehérbajuszu, öreg ur, aki a sarokban az „Innsbrucker Tageblatt”-ot olvassa?

- Az Wechsler generális, a nyugalmazott sajtóvölgyi hadosztály-parancsnok... Két hét óta lakik nálunk, s legalább március végéig itt marad...

Öt perccel később a katonás öreg ur pedánsan összehajtogatta az ujságját, érdeklődve körülnézett az étteremben, s megpillantva a fiatalembert, aki a mult estén még nem lakott a penzióban, szintén megkérdezte a körülötte settenkedő Karolin kisasszonyt:

- Az a nyápic fiu új vendég?

- Igenis, méltóságos uram, a ma reggeli gyorsvonattal jött Budapestről... Hámorinak hívják és ujságíró.

Érdekes, hogy a Karolin kisasszony felvilágosítása mind a két félnél szenzációs meglepetést keltett: az ujságíró is, a generális is nyakig elvörösödött, de amíg a fiatalembert zavartan fordult félre, nehogy a tábornok pillantásával találkoznia kelljen, az öreg ur mérgesen megigazitotta a pápaszemét, s valóságos dühvel kezdte fixirozni a penzió legújabb lakóját.

- Úgy, - mondta aztán olyan hangon, hogy a szelid Karolin kisasszony egészen belerémült, - úgy, tehát ez az a jómadár... No, gazfickó, most az egyszer a karmaim közé kerültél...

A váratlan találkozásnak olyan előzményei voltak, melyek pár évvel ezelőtt az egész magyar közvéleményt foglalkoztatták: Wechsler tábornok - akkor még őrnagy, - volt az a hirhedt katona, aki egy péterhegyi kávéházban két ártatlan civilt a kardjával lekaszabol, s Hámori volt az az ujságíró, aki az afférról négykolumnás tudósítást irt a lapjába, ezzel a címmel: „A péterhegyi hiéna”. A kardaffér miatt, főképp a Hámori cikkei után, országos felháborodás keletkezett, mely a kormányt majd csaknem elsöpörte, s az őrnagyot, állítólag büntetésből, áthelyezték egy erdélyi garnizonba. De nagyon komolynak mégse találhatták a péterhegyi hiéna bűnét, mert az őrnagyból tizenegy év leforgása után tábornok lett, sőt később a magyar nemességet is megkapta az uralkodó kegyelméből.

Az affér két hőse: a generális és az ujságíró egyáltalában nem találkoztak egymással, mielőtt sorsuk a téli penzió ebédlőjében összehozta őket. Tíz éven át két külön világban jártak, de most a közös baj mindkettőjüket ide vezette a távoli havasok aljába: a Hámori tüdőcsucs-hurutja, mely huszéves kora óta hűséges kísérője volt, egyszerre aggasztóan terjedni kezdett, a generálist pedig, aki az asszonyok minden lamentálására se mondott le arról, hogy napjában tíz virginiát elszívjon, hirtelen észrevette, hogy a gégéje megunta a hetvenéves szolgálatot... Most mindketten itt voltak: testileg kissé megtörve, de lelkiileg épp abban a kondícióban, mint akkor, amidőn a péterhegyi hiéna az ország minden ujságolvasóját fellázította a kegyetlen szoldateszka ellen...

Huszonnégy órán át néma kíváncsisággal nézegették egymást, de egy estén, mikor a penzió bécsi kisasszonya épp a zongora mellett szórakoztatta a rossz idő miatt egybeszorult társaságot, a generális a dohányzószoba ajtajában összeütközött az ujságíróval. Az öreg ur felbőszült

tigris módjára nézte végig a fiatalembert, aki merészen, konok nyugalommal állta ki a pillantását.

- Maga az a híres legény, ugy-e? - szólt végre a tábornok, aki katona léte az őszinte szókimondás barátja volt.

Hámori kissé gunyosan meghajolt:

- És a méltóságos ur ugyebár Wechsler tábornok? Akkor nem is szükséges bemutatkoznunk, mert már ismerjük egymást.

Oly hallatlan impertinenciával mondta ezt, hogy a fehérbajuszos generális szinte megdöbbenve meresztette rá a szemét, amelytől a hadosztály egész tisztikara remegett. A kis züllött azonban nem ijedt meg a kemény pillantástól, hanem nyugodtan folytatta:

- Tudom, hogy a méltóságos ur engem is szívesen lekaszabolna, de a penzióbeli vacsorákhoz szerencsére nem szokás felkötni a harci szablyát...

Wechsler tábornok csak most tért annyira magához, hogy a hangjának egyáltalában hasznát vehesse.

- Hallja, - szólt a szemtelenül konfidenskedő fiatalemberhez, - hallja, én tizenkét év óta várom türelemmel azt a napot, amikor magát egyszer a kezeim közé kaphatom... Most végre itt van az alkalom, s én alaposan el fogom intézni azt az affért, melynek csak az első része játszódott le a péterhegyi kávéházban...

- Szóval azt akarja mondani méltóságod, hogy a kardját mint gyorsárut fogja lehozatni ide Tirolba, hogy csekélységemet gulyáshussá aprítsa, ugy-e?

A tábornok válaszolni akart valamit a gorombaságra, de a gyereket most egyszerre köhögési roham fogta el, ami annyira megdöbbentette, hogy ijedten hátrált a dohányzószoba felé.

- Kotródjék a szobájába, - mondta aztán dühösen. - Örüljön, ha belebujhat az ágyába, nemhogy itt éjfélig szemtelenkedik.

Hámori meghajolt és távozott, a tábornok pedig, mikor a bécsi kisasszony a zongorajátékát befejezte, így szólott a tapsoló társasághoz:

- Mégis égbekiáltó igazságtalanság, hogy a verebet tartják a legszemtelenebb állatnak...

Reggel gyönyörű idő volt és a betegek a tavaszias verőfényben sütkéreztek, de délben, az ebédlő virágos asztalánál, megint összetalálkoztak a haragosak. A generális dühös kandur módjára nézett a sápadt gyerekekre, aki tisztességtudóan meghajolt előtte.

- Megérkezett a tábornok ur kardja? - kérdezte az őszhaju katonától.

- A kardom? Ahhoz, hogy magát felkoncoljam, a kés meg a villa is elegendő, - mondta a tábornok megvetéssel.

Ebéd után Hámori sakkot játszott egy pólai ügyvéddel, s a generális ellenséges pillantással szemlélte az ide-odatolt figurákat. Mikor az első partie az ujságíró győzelmével véget ért, az öreg ur váratlanul így szólott:

- Az ilyen tacskozó mer hiénának mondani egy vén katonát, aki nyolc ütközetben vett részt, s mindenünnen becsülettel hozta vissza a kardját... Ha ma megismétlődne ez a jelenet, megint csak fejbevágnám azt a két részeg frátert, aki öt üveg sör megivásával jogot mer váltani ahhoz, hogy egy korrekt katonába belekössön...

- A részeg ember még a jó Isten előtt is szent, - mondta Hámori, - miközben a futárját előre tolta. Az őrnagyok pedig, legalább az én tudtom szerint, nem előzik meg rangfokozatban a jó Istent...

A tábornok megigazította a gallérját - úgy érezte, hogy meg kell fulladnia ennyi vakmerőség hallatára - aztán megfenyegette az ujjával a hepciáskodó ujságíró.

- Mielőtt az ördög elviszi innen, még le fogunk számolni egymással... Majd lesz gondom rá, hogy legalább utólag becsülettel rászolgáljak a hiéna névre...

Az ujságíró a jelenet után két napig az ágyban feküdt - a szanatórium orvosa aggodalmas arccal beszélte, hogy éjjelenként nagy láz kinozza - s csak harmadnap jelent meg ismét a reggelinél, sápadtan, beesett arccal, szemmel látható nyomaival annak, hogy az állapota ugyancsak rosszabbra fordult. Az ebédlőben rajta kívül csak a tábornok ült, aki megint az innsbrucki ujságot olvasta, a többiek odakünn jártak a hegyek között, melyek kristályos fehérségben huzódtak el a messze látóhatár széléig... Téli nap volt, a vonatok elakadtak a hóviharban, de itt napsugaras tavasz simogatta a betegek kipirult arcát, a tó felől pedig, melyen karcsu csónakok ringatóztak, jázminillatu szellők suhantak ide... A fiú odahúzódott a nagy tükörelak mellé, kissé szomorúan kente föl a vaját a piritott zsömléjére, néhány kortyot ivott a teájából, aztán elővette a zsebéből a cigarettatárcáját, s a gyufát végighuzta a skatulyán, hogy egy cigarettára rágyújtson... De e pillanatban az öreg tábornok vérvörös arccal dobta le a kezéből az ujságot, odaugrott az ijedten elhalványuló gyerekekhez, s olyan hangon, hogy szinte az ablakok is reszketni kezdtek bele, így ordított rá:

- Ha rá mer gyújtani arra a cigarettára, hát agyonverem... És ha még egyszer csak kísérletet is tesz, hogy azt a hitvány tüdejét még jobban tönkretégye, hát becsületszavamra mondom, hogy leütöm a derekát.

Hámori megdöbbenve dobta el a gyufát, a tábornok pedig - még egy megvető pillantást vetve rá - mérgesen kisietett az ebédlőből, s így szólott a terráson sétálgató pólai ügyvédnek:

- Most végre leszámoltam vele a hiénáért...

A FEKETE HÉTFŐ SZERZŐJE

- Ne beszéljetelek nekem a szivről - mondta az öreg színházi kritikus, aki harmincöt év óta mindig azzal hitegette a világot, hogy a vesebaja rövidesen elviszi s e közben hihetetlen szívóssággal élte túl a legerősebb legényeket is - ne hozakodjatok elő nekem azzal, hogy az embernek a meleg és érző szívével kell végignéznie annak a sok geniének a munkáját, aki egy hosszú éven át a színpadon megfordul. Azt mondom nektek, hogy ez kislánys szentimentalizmus; ezek a fickók megérdemlik, hogy maróluggal és husánggal kezeljük őket. Ismeritek ti a színpadi szerzőt? Évszám egyebet se tesztetek, mint hogy ezekkel az emberekkel töltitek az időtöket, nyugodt arccal hallgatjátok végig a legostobább hizelgéseiket, nem hagyjátok őket a faképnél, mikor a legrosszabb ötleteiket is hálásan megkacagják, s naivul felültök a ravasz kópéknak, akiknek igazuk van, a mikor az együgyűségtükre számítanak... A színpadi szerző áhítatos szemforgatással szólít benneteket: „drága mester”-nek, amíg arról van szó, hogy a darabját kidicsérijétek, de otthon, az intim családi asztal mellett, vagy baráti körben, ahol nem kell attól tartania, hogy a kiejtett szó messzire elhallatszik, következetesen csak mint tehetetlen hülyék szerepeltek... Nem vagyok mai csirke, s azt mondom nektek, hogy a színpadi szerző a legborzasztóbb Isten teremtménye... Szerény, alázatos, amíg töletek függ, de nagyképű, impertinens, elbizakodott, amikor már a hátatokon fölemelkedett a magasba... Én harmincöt év óta tisztában vagyok ezzel, s az egész emberiség nevében boszut állok ezeken az élősdien... Amikor a színházban a zsölleszékemet elfoglalom, mindjárt az a megnyugtató érzés fog el, hogy ma a jó Isten kegyelméből ismét a körmeim közé kaparinthatok egyet a gyűlöletes ellenségéből... És jaj annak, aki gyöngé vagy rossz darabot ír; az a leggyönyörűbb estém, amikor kedvem szerint vájkálhatok a meleg vérben... A protekció, hizelkedés nem használ nálam; mindenkinek nyugodt lélekkel veszem ki a veséjét, aki fenomenális tehetség nélkül a színpadra merészkedik... Ugy vagyok velük, mint a kártékony állatokkal, akiket minden becsületes embernek kötelessége pusztítani...

- És harmincöt év óta még egyetlen eset se volt, amikor ettől a principiumodtól eltértél volna?
- kérdezte a vén kritikus egyik kollégája, aki viszont arról volt nevezetes, hogy a legszerényebb megrovást is cukrozott pilulában adta be.

Az öreg ember elgondolkodva bólintott.

- De volt, egyetlen eset volt, még pedig tizenkét esztendővel ezelőtt. Egy este én is a szívemre hallgattam, vagyis: én is oly ostoba, naiv és csapnivaló szamaritánus voltam, mint ti, akik minden lelkifurdalás nélkül engeditek meg, hogy egy-egy furfangos analfabéta a fejetek fölé kerekedjék... Nem is tudom, hogy mi történt akkor velem, de bizonyos, hogy elfogott a szentimentalizmus, annyira, hogy még ma is belepirulok, ha rágondolok... Egy téli napon volt, délfelé, éppen ingujjban ültem az asztalnál, s az ebédre várahoztam, amikor a gazdasszonyom, aki tudja, hogy senkit se fogadok otthon, kissé zavartan nyitott be hozzám az ebédlőbe.

- Mi az? - kérdeztem tőle.

- Nézze, - mondta az öregasszony, aki tizenhatéves korom óta ismer, s így egyáltalában nem fél az embergyilkoló hangulataimtól. - Nézze, ne vágjon semmit se a fejemhez, de odakünn egy fiatal leány várakozik, s én megígértem neki, hogy bebocsátom ide az oroszlánbarlangba... Bájos, édes kis leány, nem kell attól tartania, hogy szerelmet akar vallani magának... Elküldtem volna, mert tudom, hogy magát már nem érdeklik a fiatal leányok, de olyan szomorúnak és szenvedőnek látszik, hogy nem volt hozzá szívem... Ugy-e megengedi, hogy bebocsás-

sam?... Ha megengedi, hát vegye föl a kabátját, mert nem illenék, hogy egy ilyen fiatal teremtest ingujjban fogadjon...

Gondolhatjátok, hogy az első percben tiltakoztam a betörés ellen, de mivel tudtam, hogy a gazdasszonyommal mégse lehet oly könnyen végezni, mint a szinpadi szerzőkkel, utoljára is dühösen vállat vontam... A következő pillanatban már nem lehetett jóvátenni a hibát; az ebédő ajtaja felnyílt, s egy pirosposzgás arcú, gömbölyű, idegen hölgyecske állt előttem, aki félig sirva emelte rám a fitos orrocskáját... Olyan ijedtnak és izgatottnak látszott, hogy még én, a vén embergyülölő is megsajnáltam.

- Mivel szolgálhatok? - kérdeztem tőle annyi gyöngédséggel, amennyi egyáltalában csak kitelt tőlem.

A kis leány elővette a zsebkendőjét, a szemét megtörülte, aztán az orrát is kifujta, hogy egészen magához térjen, s végre szepegő hangon így szólott hozzám:

- Drága mester, hallgasson meg: én a szegény Oszkárnak a menyasszonya vagyok...

- Kinek a menyasszonya? - kérdeztem tőle megdöbbenve, mert a szegény Oszkárrol most hallottam először életemben.

- Azé a fiatalemberé, aki a „Fekete hétfő” című színművet írta. A „Fekete hétfő” mint ön, drága mester tudja, ma este kerül színre a Nemzeti Színházban... Kell-e most már megmondanom, hogy miért jöttem ide?

Esdeklően fordította felém a szomorú, kis egérszemét, de engem ugyan hiába akart megbabonázni; gunyosan elnevettem magam, aztán felálltam a helyemből, s egészen odaléptem a kétségbeesést affektáló kis gömbölyűséghez.

- Nem kell, hogy megmondja, ugyanis kitalálom: a szegény Oszkár egy ravasz csirkefogó, aki abban a véleményben van, hogy engem, a vén szamarat, le lehet vonni a lábamról mult századbeli trükkökkel... Ki tud ellentállni e bájos szemek könyeinek? Nos, hát mondja meg a szegény Oszkárnak, hogy én vagyok az, aki ellentállok, s aki holnap a legteljesebb hidegvérrel fogom konstatálni róla, hogy nem tud leírni egy egyszerű, bővített mondatot... Mert a „Fekete hétfő”-t már volt szerencsém látni a tegnapi főpróbán, s így a szegény Oszkárral tökéletesen tisztában vagyok... Fölösleges tehát tovább izgatnia magát, kisasszony, biztosítom róla, hogy minden kísérlete kárbavesznék nálam...

Nyugodtan végignézttem rajta, de a leány nem mozdult a helyéből; a könyvek most még sűrűbben hullottak az arcocskájára, a tekintetét szemrehányólag függesztette rám, aztán halkán szólott:

- Oh, mester, hiszen ön nem tudhatja, hogy miről van szó... Oszkár halálos beteg, s ami az életet tartja benne, egyedül csak ez a darab... A „Fekete hétfő”, meg én, aki a menyasszonya vagyok... Talán csak pár hete van még hátra az életből, talán csak annyi ideje, míg a darabját színrehozzák... Ezt a színművet tavaly írta Egyiptomban, ahova a hideg tél elől vitték... Oh, mester, ismeri-e ön a tüdővésztes ember érzékenységét?... Egy rideg szó megölné a szerencsétlent, s ez az oka, hogy az ön jó és nemes szívéhez apellálok... Egy haldokló számára kérem a jószágát, drága mester... Hiszen ön az egyetlen, aki a kialudni készülő életét pár órával meghosszabbíthatja...

Megragadta a kezemet és én most már tétovázva kérdeztem:

- Hát annyira beteg?

- Nézzen meg engem, - folytatta a kis leány lehajtott fővel, - én Oszkárt épp oly kevésbé szeretem, mint magát mester... De habozás nélkül beleegyeztem abba, hogy a menyasszonyának tekintsen, legalább az utolsó óráit megédesítem ezzel az álommal... Ugyebár ön se lesz rosszabb, mint én vagyok?... Hiszen nincs az az igazság, amit föl ne kellene áldozni azért, hogy egy haldokló ember életét pár pillanattal meghosszabbítsuk...

Nem vagyok valami érzékeny lélek, de most éreztem, hogy van szívem, s melegen megszorítottam a leány kezét... És este, a színházban, mikor a „Fekete hétfő” képtelen tirádáit végighallgattam, mindig csak az járt a fejemben, hogy a kulisszák között egy szegény haldokló lesi lázasan a közönség tapsait... Tapsoltam hát, ahogy a tudómtól és a tenyeremtől kitelt; és a közönség, mely engem ostoba fejvel tekintélynek tart, csodálkozva együtt tapsolt velem... A tetszés még nagyobb méreteket öltött, amikor híre futott, hogy az ismeretlen szerző súlyos betegen fekszik odahaza... A „Fekete hétfő” nagy sikert aratott, s másnap valamennyi ujság konstatálta, hogy a drámairó, akire oly régen várakozunk, végre csakugyan megérkezett...

- Harmincöt év óta - fejezte be szavait az öreg kritikus, - ez volt az egyetlen eset, amikor egy színvadi szerzőnek megkegyelmeztem.

- És valóban nincs rá okod, hogy szégyenkezzél miatta, - szólt egy fiatalember meghatottan.

A vén ember elkeseredetten köpött egyet a kurtakorcsma padlójára.

- Nincs rá okom? Megérdemelném, hogy a szemem kisüljön szégyenletemben, még most is, pedig már tizenkét esztendeje, hogy életem legnagyobb ostobaságát elkövettem...

- Miért nevezed ostobaságnak, hogy jószívű voltál? - kérdezte az előbbi fiatalember.

A kegyetlen kritikus rágyújtott egy szivarra, aztán így felelt:

- Hat hónap múlva, a Kerepesi-uton, összetalálkoztam véletlenül a szepegő kisleánynyal. Egy kövér, fiatalember karján ment, aki testvérek között is nyomott vagy kilencven kilót... Ez volt a szegény Oszkár, a „Fekete hétfő” szerzője... Mikor megláttak, mind a ketten elpirultak és hirtelen befordultak a Kazinczy-utcába...

A HUSLEVES

A konyhalányok ijedten dugták össze a fejüket, a kukták lábujjhegyen, lesütött fejjel jártak a királyi konyha márványkockáin, a mosogató asszonyok visszafojtott lélekzettel hallgatóztak az ajtó előtt, sőt Petrik, a főszakács is aggodalmas arccal törülgette le homlokáról a verejtéket... Mi történt vajjon a derék és hűséges emberekkel, akik vidáman, derült pillantással szokták máskor elvégezni a penzumukat, reggeltől estig serényen forgatván a sülteket a lábasok sistergő zsirjában, vagy egy-egy művész ambíciójával építve föl a hatalmas fagyalt-dómkokat, melyek esténként a felséges család asztalára kerülnek?... Mi okozta a riasztó szomorúságot, mely ott borongott a kukták és a konyhalányok ábrázatán, s nyomasztó súlylyal nehezedett rá az egész kastélyra, a park fáira, sőt talán az aranyos, rokokó termekre is, ahol a kicsike fenségek játszadoztak?...

Talán a véres háboru, mely immár három hét óta dühöngött az ország határszélén?... Talán a folytonos és lealázó vereségek híre?... Talán az alattomos betegség, mely a birodalom szelid-lelkű védőangyalát, a bájos királyasszonyt ágyba döntötte?...

A jó Isten tudja. Talán ez, talán amaz, talán egyik se a kettő közül, hiszen a csatatér mérhetetlen messzeségben van a királyi kastélytól és a felséges asszony szárnyas ajtajai előtt szigorú katona örködik, aki még arra is ügyel, hogy indiszkrét hírek ki ne kerüljenek a betegszoba csöndjéből. Az elesettek halálhőrgése nem hallatszik ide a palotába és a királyné sóhajtásait óvatosan felfogják a bástyaszerű falak, melyek a felséges pácienszt a külső világtól elválasztják...

Hát vajjon ki az akkor, aki e derék és becsületes lelkeket ennyire kihozta a sodrúkból?... Ki miatt aggódnak, ki miatt horgasztják le a fejüket, miért hallgatóznak visszafojtott lélegzettel az ajtó előtt?... Kinek a sorsa tölti el őket félelemmel és remegéssel?...

Az ég kegyelme ne hagyjon el bennünket, de úgy áll a dolog, hogy az öreg Nickelsdorffal történt valami, a vén szakácscsal, aki kerek negyven év óta gondoskodik a királyasszony testi jóvoltáról... A vén Nickelsdorf két hét óta ül a konyhájában, a nélkül, hogy az alantasai közül szót váltott volna valakivel, a nélkül, hogy viharedzett kebléből a sóhajtáson kívül egyéb hang is kitört volna... Mi történt az öreg Nickelsdorffal, a világhírű parmezános rudak feltalálójával, a spékélés csalhatatlan művészeivel, a huslevesek felülmúlhatatlan költőjével?... Minő váratlan csapás lehetett, mely e nagy férfit arra kényszerítette, hogy kanalát és tranchirozó kését oly hosszú időre letegye a kezéből, s hogy itt üljön naphosszat a boltozatos konyha karosszékeiben, szinte együgyűen, kialudt pillantással meredve maga elé, napsugaras délben és sötét éjszakán egyaránt...

*

Az öreg Nickelsdorfnak, negyven esztendei működés után, most egyszerre kisiklott a talaj a lábai alól...

A szakácsművészet istenasszonya hagyta volna cserben érdemes, vén adeptusát?... Az öregség kegyetlen homálya borult volna e hűséges agyvelő fölé?... A hanyatlás hideg lehellete suhant volna végig selymes ősz fűrtjein, melyek alól annyi nagy eszme pattant ki félszázados közpályája alatt?...

Nem, istennek hála, minderről még nem lehetett szó. Az öreg Nickelsdorf még kedvence volt az isteneknek, akik oly csillogó tehetségekkel bocsátották ide a halandó emberek közé. Fantáziája még nem száradt ki, ötletei, melyeknek annyi emlékezetes sikerét köszönhette, még

most, az öregség derekán se hagyták cserben. És mégis: az agg művész mozdulatlanul, félig hűdötten ült székén, nem hallva, nem látva semmit abból, ami körülötte történik...

Mit szólt volna Rafael, ha munkabírása fénykorában a jobb kezét levágták volna? Mi történt volna a britt óriással, ha elveszik tőle a tollat, melylyel világgraszoló remekeit papírra vetette?... Ha el tudjátok azt képzelni, úgy bizonyára megértitek az öreg Nickelsdorft is, akinek kezéből a kegyetlen végzet két héttel ezelőtt kicsavarta a főzőkanalat...

*

A királyasszony egy szomoru estén ágynak dőlt...

A hideg októberi szél ártott-e meg neki, mely a park fái között az előző napon végigsöpört? Avagy a csatatérről érkező rossz hírek rázták-e meg törékeny szervezetét?... A katonákra gondolt-e, akik rakásra hullanak odalenn a meredek sziklák között, az idegen rablók golyóitól, míg itthon gyászbaborult feleségek, apró gyermekek sírnak utánuk?... Ki tudhatja ezt, ki láthat be egy szenvedő asszony lelkébe?... Akármi volt is, a szegény királyné egy őszi napon befordult a fal felé és selyemtakaróját dideregve magára huzta...

- Parancsolja, felség, hogy felolvassak valamit? - kérdezte tőle az a szőke grófné, aki eddig a szerelmes regényhősök történeteivel mulattatni szokta.

A királyné szomoruan nemet intett.

- Vagy elmondjam talán a legfrissebb udvari pletykákat?

A szőke grófné most is csak azt a választ kapta, amit az előbb.

- Vagy leüzenjek Nickelsdorfnak, hogy valami újfajta piskótát kitaláljon?

A királyné megrázta a fejét és lázas arccal suttogetta:

- Nem kell, semmire kell, aludni akarok... Az a kívánságom, hogy aludhassam, hogy mindig csak aludhassam...

Két teljes hét mult el azóta, hogy a beteg királyasszony befordult a fal felé és a naptól fogva nem lehetett többé szavát venni; naphosszat álmadozó szemmel bámult az aranyos menyegzetre, mintha egy más, mesebeli világban járna. Hiába voltak a király gyöngéd szavai, az udvari orvos szelid korholása, az udvarhölgyek nedves és könnyörgő szemei: a királyné láztól kipirulva, csillogó tekintettel nézte a betegszoba cifraságait, mintha egyáltalában nem is hallaná azokat a szavakat, amelyeket környezete hozzája intéz...

Immár teljes tizennégy napja tartott az a kétségbeeső apátia, s ugyanennyi ideje volt, hogy a szerencsétlen Nickelsdorf kialudt szemmel, végképp megrokkanva üldögélt konyhabeli karosszékében. A királyné szakácsa, aki harminc év óta egy művész lelkesedésével kevert, kotyvasztott és tranchirozott, csakhogy felséges urnőjének a legnagyobb földi örömeiket megszerezze, most munka nélkül, halálos unalomban töltötte a hosszú, őszi napokat, majdnem reménye nélkül annak, hogy hadvezéri pálcáját, a főzőkanalat, valaha ismét a kezébe vehesse... Az öreg ember, aki azelőtt még álmából is felriadt, hogy valami új, ingerlő fogást kitaláljon, aki remegve, egy gyermek izgatottságával leste az ebédlőből hozzája érkező híreket, akinek lelke előtt még a legnagyobb események, a legszenzációsabb vívmányok is eltörpültek, ahhoz a gondolathoz képest, hogy a királyasszony az ujonnan feltalált liliomperfait megdicsé-ri, most mindenütt komor, vigasztalan sötétséget látott maga körül, s úgy érezte, hogy maga is a sirjába dől, ha a fejedelemasszony - isten ne adja megérnünk e napot! - valaha a szemét lehunyja...

- A Nickelsdorf órái, fájdalom, meg vannak számlálva, mondták a kukták, a konyhalányok, az alszakácsok, ha lábujjhegyen odamerészkedtek az ajtaja elé...

Két hete mult, hogy a Nickelsdorf ereje rohamosan hanyatlott, s már-már ugy látszott, hogy az agg művész, - a háznak leghivebb szolgája - végleg bucsut fog mondani a habverőknek és a vörösréz-kondéroknak, mikor egy reggel a főkonyhamester izgatottan rontott be a konyhába, s lélegzet után kapkodva kiáltotta:

- Nickelsdorf, öreg pajtás, ébredj föl... A felséges asszony egy csésze huslevest kért tőlem az imént... Huslevest, vén cimbora, huslevest, hallod-e?

*

Láttátok-e már a megöregedett harci mént, mely egyszerre csak odatéved a gyakorlótérre, ahol a régi, csataindulót, fiatalsága gyönyörű akkordjait meghallja?... Csak ennek a hü állatnak pillantása vetekedhetett volna az öreg Nickelsdorfféval, aki egyszerre megrázkódott és talpra ugrott, s harsányul, mintha hirtelen valami részegség fogta volna el, a karjaival hadonázva, így szólt:

- Zsirt, karfiolt, zellert, zöld borsót, egykettő... Kopasszátok le a legszebb csirkét, a legkövérebb foglyot... A királyné huslevest akar enni, értitek-e?... Hála néked, oh jószágos istenem, hogy ezt a napot még egyszer megérnem engedted...

És az agg művész felgyürte a kabátja ujját, a szeme fiatalos tűzben égett, míg a kukták, a konyhalányok, az alszakácsok, maguk is félig megtébolyodva szaladgáltak össze-vissza a konyhában, mely egyszerre megtelt napsugárral és vidámsággal... A lángok jókedvűen lobogtak, a zsir boldogan sistergett, a csirkék megdicsőült pillantással hajtották fejüket a pallos alá, mintha ők is megéreztek volna annak az eseménynek a jelentőségét, hogy a királyné huslevest akar enni... És a komornyikok, az ajtónállók, a katonák, az udvari méltóságok, sőt a főhercegek is valamennyien mámorosan, könnyekkel a szemükben ismételték a boldogító tényt, hogy a királyné husleves után kívánczik... Ki gondolt volna e pillanatban arra az ostoba táviratra, mely röviden azt jelentette, hogy a határszáron ismét kilencezer katonát mészároltak le az ellenség csapatai?... A katonákat esküjük kötelezi, hogy minden pillanatban meghaljanak a hazáért, de a királyasszonyt semmiféle törvény se kényszeríti arra, hogy huslevest egyék... És mégis huslevest fog enni, hála érte a hatalmas mindenhatónak, aki a földi könyörgéseket oly kegyelmesen meghallgatja...

AZ UJ DUVAL

I.

A kis, szemüveges, tömzsi, folyton szuszogó német impresszárió, aki a nagy, az isteni, az utolérhetetlen Fredit az egész művelt világon végighordozta, dühösen a derekára tette a kezét, s megállván a szállodai ágy előtt, melyben a világ legelső tenoristája még délután két óra felé is ágyában nyújtózkodott, harcias hangon ezt mondta:

- Ha maga azt hiszi, hogy ez tovább is így fog menni, hát alaposan csalódik, drága mester. Nem loptam a pénzemet és semmi kedvem sincs hozzá, hogy esténként ötezer forinttal fizessem meg az ön kolosszális kudarcait. Ha meg nem becsüli magát, s nem tér a tisztességes utra, hát akkor ebben a pillanatban bucsut mondhatunk egymásnak.

A tenorista fütyörészve hallgatta az erélyes beszédet, nagyot ásított, aztán így felelt a tömzsi emberke szavaira:

- Édes öregem, én ezután se fogok jobban énekelni, mint ahogy tudok, s ha a hangommal nincs megelégedve, hát Isten neki, tépjük darabokra a szerződést. Csakhogy - bocsásson meg a szerénytelenségemért - én azt hiszem, hogy ezzel a megoldással maga aligha lesz megelégedve...

- Talán azt hiszi, hogy milliókat keresek magán?

- Nem, fiacskám, hanem nagyon is belebocsátkozott az előlegbe... Ha a hatvanezer forintot, amivel Brüsszelben lekötött, gavallérosan elengedi nekem, én, bizony Isten, nem ragaszkodom a további föllépéseimhez...

A világhírű impresszárió, aki Pattit, Dusét s Barbi Alice-t is végigvitte Európán és Amerikán, most tehetetlen dühvel szoritotta ökölbe a kezét.

- Hát nem tud lemondani erről az alávaló életről? - kérdezte kétségbeesve.

Fredi kinyult a takaró alól, hogy az éjjeli szekrényről egy cigarettát elvegyen, jóízűen rágyujtott, aztán közömbösen így felelt:

- Énekelni tartozom magának, mert erre a szerződéselem kötelez... De a magánéletembe ne szóljon bele, mert akkor, bizony Isten, kikacagom...

A nagy Wallried sokkal jobban ismerte a maga emberét, semhogy a további eszmecsere sikerében bizott volna. Mindössze arra szorítkozott tehát, hogy még egyszer haragosan vállat vont, aztán köszönés nélkül távozott a tenorista szobájából.

II.

Másfélórával később Wallried ur egy kicsike, rokokó-palota előtt állott, melyről még a legzsengőbb ujságíró gyerekek is tudták, hogy ott Matilde de Monbleu kisasszony lakik, akit ifjúkorában nem neveztek ugyan ilyen franciásan, de aki a divatos, nyári fürdőkben vérbeli uralkodó hercegeknek szokta megédesíteni a földi lét gyötrelmeit. Monbleu kisasszonyról senki se tudta, vajjon a tánc, az énekművészet, vagy az irodalom terén aratta-e valamikor szenzációs sikereit, de azért mindenki csak úgy beszélt róla, mint a művészet egyik legbájo-

sabb papnőjéről. Az impresszárió megnyomta a faragványos kapu mellett fehérülő csöngetyűgombot, mire egy kékfrakkos, aranygombos lakáj jelent meg az aranyvégű rácskerítés előtt.

- Itthon van az urnője? - kérdezte Wallried, még pedig azzal az impertinenciával, mely a mesterségbelijeit ősidők óta jellemzi.

- Igenis, a kisasszony most kelt föl a reggeliző asztal mellől. Kit szabad jelentenem?

Az impresszárió elővette a névjegyes tárcáját, de aztán mást gondolt, s a selyemből készült tárcát ismét visszatette a zsebébe.

- Csak annyit mondjon, hogy az öreg Duval van itt... Az öreg Duval, a „Kaméliás hölgy”-ből... A kisasszony még bizonyosan emlékszik rám...

Pár perccel utóbb Wallried ur egy japán szobácskában volt, melynek még a tapétáit is óriási krizantémumok díszítették, míg előtte, testhez tapadó, rózsaszínű kimónóban, egy sárgahaju, csodálkozó leány állott, akinek kontya csak futtában volt feltűzve, mintha épp most került volna ki egy hófehér, márványos medencéből.

- Az inasom azt jelentette, hogy az öreg Duval van itt, - mondta a sárgahaju leány, gőgösen, felbiggyesztett ajakkal nézve a vendégére. De Wallried, akit még a Cleopatra királynő tekintete se hozott volna ki a sodrából, nyugodtan meghajolt előtte.

- Igen, kisasszony, én az öreg Duval vagyok, a kit ön a Kaméliás hölgy harmadik felvonásából bizonyosan ismer... Nem a nevem szerint vagyok az, mert a Dumas ur öreg gentlemanjét már régen agyonjátszották a vidéki színházakban, hanem az érzelmeim szerint, melyek önhöz, bájos hölgy, idehoztak... Én is azért jöttem, hogy összekulcsolt kezekkel kérjem önt: engedje vissza apai keblemre azt a szegény fiút, akit annyira, megfosztott a józan eszétől...

- Én egy fiút elszakítottam az ön apai kebléről? - kiáltott föl Monbleu kisasszony megütődve.

- Ugy van, kedves kisasszony, ön elrabolta tőlem azt az embert, akit mindenkinél jobban szeretek a világon: Fredit, a tenoristák tenoristáját, az überművészt, az archiénekest, a királyok és a császárok kedvencét... Két hét óta a halhatatlan művész reggelig a legpiszkosabb lebujszokban iszik, hogy nagy boldogságát, melyet az ön szerelme okoz neki, megoszsa a hordárokkal és a kocsisokkal... Az istenáldotta talentum mindennap holtrészegen támoanyag haza, hogy késő este álmosan, gyürődötten térjen magához, miután a szálloda egész személyzete másfél óráig azon fáradozott, hogy letargikus álmából felébresztesse... El tudja képzelni, hogy mi történik ezek után a hangversenyteremben?... A közönség, mely tizenöt forintot fizet egy jó ülésért, most még csak megbotránkozott hallgatással fogadja az isteni művészt, de közel az idő, amikor rothadt narancsokat fognak hajigálni a fejéhez, s kipisszegik, sőt leköpik azt az embert, akit még két hónappal ezelőtt öreg császárok szorítottak a szívére... Ez, beláthatja, nem mehet így tovább, s azért arra kérem, még pedig sürgősen, hogy adja vissza a nagy Fredit a művészetnek, mely őt már születésekor eljegyezte magának...

Wallried ur itt megállott egy pillanatra, s a sárgahaju leány most végre szerencsésen szóhoz juthatott:

- Maga talán az édesapja Fredinek? - kérdezte hitetlenül.

- Több vagyok, mint az édesapja, kedves kisasszony: én Wallried vagyok, a világszerte ismert uzsorás, a nagy művészek piócája, akit épp úgy ismernek a délamerikai városokban, mint Sidneyben, vagy a Balkán közepén... Magyarán: én vagyok az a szerencsétlen impresszárió, aki Fredit egy háromhónapos turnéra lekötöttem, s hogy az előleget folyósíthassam neki, nemcsak a magam ékszereit csaptam be, hanem a dédanyám halotti maszkját is... Százezer forintom fekszik a világhírű Fredi torkában, s most ott tartok, hogy mindennap a matróz-

korcsmákból kell hazavinnem a tenoristák tenoristáját, hacsak azt nem akarom, hogy valami csatornában megfulladjon... Ez a szerelem, mely önt pár hétig mulattatja, engem nyomorult koldussá tesz, mert olyan bolondot ugyan nem fogok találni ezentul, aki a Fredi énekét egy tizenötforintos támlásszékiig megbecsülje... Ha tehát csak annyi szív is van önben, mint egy nőténytigrisben, megteszi nekem azt a soha meg nem hálálható szívességet, hogy Fredi urat irgalmatlanul kidobja, mikor a gitárjával legközelebb jelentkezik önnél...

Monbleu kisasszony elismerőleg bólintott, aztán így felelt:

- A Kaméliás hölgy egy szegény, beteg hajadon volt, én azonban egy egészséges nő vagyok, aki a szentimentális beszédre nem vagyok berendezkedve... Megmondom hát őszintén, ahogy gondolom: én fűtülök az ön veszendőnek indult százezer forintjára, fűtülök a nagyérdemű közönségre, sőt fűtülök a Fredi hangjára is, mert nekem nem a hangja kell, hanem ő maga, az az édes, buta, érzékeny szemforgatása, az az ügyetlen, szögletes ölelése, melyet még a nápolyi kikötőből hozott magával, abból az időből, mikor reggeltől estig zsákokat hordozott a hajókra. Ez kell nekem, nem pedig az az erkölcsi elégtétel, hogy jót cselekedtem valakivel...

Wallried ur finoman mosolygott.

- Ön teljesen félreért engem, kisasszony, - mondta nyugodtan. - Én nem szentimentális jeleneteket akarok itt rögtönözni, hanem épp oly komoly üzletet kívánok kötni magával, mint annak idején az isteni Fredivel. Mibe kerülne, ha ma este egyszerűen kidobná a lakásából Fredi urat? Természetesen alku nélkül, mert nekem nem szokásom a krajcároskodás...

A sárgahaju leány tűnődve nézett maga elé.

- Megadna ötvenezer frankot? - kérdezte aztán habozva.

Az impresszárió boldogan tárta szét a karjait.

- Nem ötvenezret, hanem hatvanezret adok önnek... Ha beleegyeznek, rögtön megírom a checket a Crédit Lyonnais itteni fiókjára...

Monbleu kisasszony nem pazarolt több fölösleges szót, hanem csöngetett a szobaleányának, hogy hozza be a tintát a dolgozószobája asztaláról...

III.

- Oh, Wallried, milyen boldogtalan vagyok! - mondta a világhírű Fredi, mikor este, hét óra tájban, váratlanul visszaérkezett a szállodába.

A tenorista oly szálnalmas arcot vágott, hogy a jószívű impresszárió meghatottan ölelte a keblére.

- Csak nem valami szerelmi bubánat? - kérdezte részvétellel.

Fredi nagyot sóhajtott, az impresszárió pedig egy fájdalmas könyet morzsolgott szét a szemében. Aztán így szólott:

- Nem akarok betolakodni az ön titkába, mert ehhez igazán nincs jogom... De akármilyen történt, bizonyos lehet benne, hogy együttérzek önnel, mert az életemet is szívesen feláldoznám, csak hogy önt a legkisebb fájdalomtól is megkíméljem...

A CROUPIER LEVELE

Két lépésnyire az asztaltól, ahol az utolsó levelemet írom, az egyetlen szobáskánkban - mert többre a nyomoruságos fizetésemből nem tellik - nyugodtan alszik a feleségem... Mellette a hatnapos kis baba, melylyel a jó Isten a házasságunkat megajándékozta... Rajtam szmoking, kemény plasztron, fekete nyakcsokor, mert éppen most jöttem haza a játékbankból... Az asztalfiókban a revolver, melylyel tíz perc múlva agyonlövöm magamat...

Kicsi fiam, te siró és lélegző semmiség, hozzád intézem utolsó soraimat... Ha el nem pusztulsz éhen és megéred azt a kort, amikor már az eszednek is hasznát veheted, bizonyára tanulságos lesz rád az édesapád pályafutása. Tíz perccel azelőtt, hogy az örök megsemmisülés útjára lépek, adom neked azt a tanácsot, hogy sohase házasodjál meg. És ha mégis megteszed, el ne végy valahogy olyan asszonyt, akinek a sorsa fájdalmat és részvétet tudna felébreszteni a szívedben...

Most hitvány szolgája vagyok a monte-karlói játékbank igazgatóságának, s könyörtelenül besöpröm a milliomosok és a kalandorok bankjegyeit, de volt idő, mikor én se tartoztam a becstelen férfiak közé. Ha a nevedet megmondod, kicsi fiam, a beavatottak tudni fogják, hogy hazádnak egyik legkiválóbb nemzetségéből származol. Ez a név valamikor a történelemben is szerepelt, sőt a patinája most is megvan, amikor csak én, a méltatlan utód viselem. Az apám még dúsgazdag volt, akinek a falusi kastélyában a fél góthai almanach megfordult, s aki gőgösen azt az elvet vallotta, hogy a mi fajtánk nem szorul a tanulásra és a munkára. Pár osztályt még csak elvégeztem valahogy, aztán én is ur lettem, mint az apám. Büszke, indulatos, de alapjában jószívű ur, aki a haragjában meggondolás nélkül agyon tud ütni valakit, míg máskor pityeregve néz egy ismeretlen vénasszonyt, aki valami megrakott kosarat cipel a vállán... Ebből a fajtából kerülnek ki a legnagyobb gonosztévők és a legnagyobb emberbarátok...

Az én vérem vagy, hát meg fogod érteni, hogy huszonkétéves koromban feleségül vettem egy vidéki színésznőt. Az apám, aki akkor a hetvenedik éve körül járt, borzasztó átkot akart mondani rám, amikor a házasságom hírét meghallotta, de szavait nem fejezhette be, mert a mondat közepén egyszerre csak holtan esett össze... Ugyanegy napon lettem házasemberré és két milliónyi vagyonnak boldog, törvényes urává...

Most kilenc éve ennek, kicsi fiam, és azóta sok minden történt azzal a világcsavargóval, aki itt, a halála órájában beszél hozzád. A két milliónak még a nyoma is elveszett, a feleségem, a te édesanyád, itt alszik két lépésnyire tőlem a nyomoruságos szobában, melynek ablakai a sötétkék tenger csillogó habjaira néznek. És e pillanatban, melyet még öntudatom teljes birtokában élek végig, a szívemre tett jobbbommal esküszöm neked, hogy egész multamból csak arra a napra gondolok vissza gyönyörűséggel, amikor az édesanyádat feleségül vettem...

Akarod tudni, hogy mi történt az ősi vagyonunkkal, melyet tőled, te szegény kis semmiség, elraboltam? Talán nem is tudnám megmondani neked. Ur voltam: ez mindennek a magyarázata. Egy darabig jól esett az a tudat, hogy sokkal nagyobb pénzbe játszom, mint a mellettem ülő yorki herceg, később eszeveszett küzdelmet folytattam, hogy elveszett milliómat visszaszerezsem. És egy napon - a nizzai karnevál legelső napján - szédülő fejjel támolyogtam ki a kaszinóból a tengerpartra: mindössze annyi pénzem volt, hogy a vasuti jegyemet Beaulieu-be megválthattam...

Még jó, hogy a kaszinói urak könyörületesek voltak hozzám, s arra való tekintettel, hogy a veszteségem közismert dolog volt a fejedelemség egész területén, nagylelkűleg megajándékoztak egy croupier-i állással. Két évig a bank költségén végeztették velem a condamine-ban a

croupierek iskoláját, aztán - a sikerült vizsga után - nagy kegyesen szerződtek a rendes employer-k sorába, havi száznyolcvan franknyi fizetéssel... Ennyit kap a többi is, aki a bank számlálatlan millióit kezeli...

Tudod-e kis fiam, hogy mennyi pénz száznyolcvan frank? Nekünk csak arra volt elég, hogy éhen ne haljunk. Az édesanyád még olyan ruhában se járhatott, mint a Hotel de Paris harmadik szobaasszonya, én pedig, akinek este a *comme il faut* uri embert kellett adnom, nappal úgy ödögtem az utcán, mint a jobbfajta koldus. A bank azonban az ilyesmivel nem törődik; aki akadékoskodik, azt egyszerűen elkergeti. Croupier annyi akad, mint csiperkegomba eső után...

Most másfél éve annak, hogy mindennap ott ülök a zöld asztal mellett, s hidegen, mozdulatlan arccal perditem a csontgolyót, hogy aztán előkelő hanyagsággal seperjem be az unatkozó gazdagok, a merész iparlovagok, a kéltsebbeesett kis egzisztenciák ezreseit, aranyait és ötfrankos tallérait. A mindennapi látvány már meglehetősen kiölt belőlem minden érzést, de ah, azért vannak néha pillanataim, amikor a szívem egyszerre elfacsarodik; egyik-másik játékos arcán néha megpillantom azt a vonást, melyet csak mi, croupier-k ismerünk: a halál jegyét. Mi akárhányszor biztosak vagyunk róla, hogy egy-egy „ügyfelünk” innen egyenesen a tengerparti sziklára fog rohanni, ahonnan csak egy ugrás kell, hogy az ember minden földi nyomorúságát elfelejtse, - de azért unottan, hidegen perdítjük tovább a csontgolyót, mert ugyan hova jutnánk, ha a karunkon kívül még a szívünket is odaadnók a mesterségünk szolgálatába?

Megtörtént, hogy néha százezreket fizettem ki egy kalandornak, míg odahaza pár szelet mortadellát vacsoráztunk, - s ez talán - miért ne lennék őszinte a halálom percében? - sokkal nagyobb fájdalmat szerzett nekem, mint az a borzalmas látvány, amelyikről az imént beszéltem. Ilyenkor kétszeresen föltámadt bennem a magam koldus voltának tudata, s akárhányszor csak a jó Isten mentett meg attól, hogy a körmeimmel egy-egy szerencsés nyerő arcának ne essem... De alkalmasint mindennek ellenére is békén viseltem volna a sorsomat, ha egy napon a te gyöngé sirásod föl nem veri kicsike fiam, a nyomorúságos lakásunk csöndjét...

Mikor a világra jöttél, öt sous volt az összes földi vagyonunk, s a főigazgató, akinél végre ma délután audienciára jelentkeztem, azt mondta, hogy világgá kerget, ha még egyszer pénzért alkalmatlankodom nála. Hazajöttem és felöltöttem a szmokingomat: hattól nyolcig szolgáltam volt a XIV-es asztalnál. A bank nem játszott szerencsével: egy kövér, redingotos fiatalember, aki mindig a maximumokat rakta, aggasztóan megdézsmálta a készletünket. Amikor negyedszer nyert, a játékmester új pénzt volt kénytelen hozatni a harisnyás komornyikkal, s ekkor már a körülállók suttogni kezdtek, hogy a szerencsés játékos nem más, mint az archangelszki herceg, a cár első unokaöccse, aki két nap óta inkognitóban mulat a Rivierán. Miért lennék hosszadalmas kis fiam? A gérokkos fiatalember kerek ötszázezer frankot elvitt az asztalunktól, s aztán oly nyugodtan, oly blazirt arccal távozott, mintha mindössze egy ötfrankos tallért nyert volna. És engem, mikor végre szédülő fejjel távoztam, egyszerre valami vad keserűség fogott el: az a semmittévő félmilliót cipel a zsebében, s ez valószínűleg annyi örömet se szerez neki, mintha jól megvacsorált volna, míg én arra se vagyok képes, hogy a beteg feleségem számára egy jó üveg bort vásároljak, pedig a doktor ma reggel is megmondta, hogy erre égető szükség van... Jó ideig lázas fejjel kószáltam a tengerparti sziklák között, s félórával ezelőtt elhatároztam, hogy meghalok. Minek éljek tovább? Ha a földbe dugnak, a szegény feleségem valószínűleg jut annyihoz, hogy téged, szegény kis fiam, fölnevelhet, mert a halottakkal még ezek a gögös nagyurak is könyörületesek. Az olyan botránytól, melynek egy koporsó a központja, itt Monte-Carlóban betegesen félnek...

Ha legényember volnék, már rég valahol a délamerikai erdőségekben csatangolnék, így nincs hozzá erőm, hogy mindentől bucsut vegyek... Az a részvét és fájdalom visz a sirba, amelyet

szegény, ártatlan édesanyád iránt érzek... Az életemért egy könyvet se ejtenék, de hogy titeket itt hagylak, az elfacsarja a szívemet... És ha eszembe jut, hogyan fognak elcipelni a tengerpartról, nehogy a finom, a mulató, az ideges vendégek véletlenül észrevegyenek valamit, ha a zongoraládára gondolok, amelyben a két brutális napszámos a halottas házba visz, hidegség fut át a hátamon és sietve magamhoz veszem a revolvert, csak hogy minél előbb végezzek...

AZ ÖRÖKSÉG

Rédeyékét egy napon csinos meglepetés érte; a közjegyző hivatalos levelet irt az asszonynak, melyben arra kérte, hogy egy fontos örökségi ügyben mielőbb látogassa meg.

- Csak nem hagyta rám valaki a vagyonát? - kérdezte Rédeyné, miközben az összes rokonain végigfutott az elméjében.

Mivel az egész családban senkise volt, akitől egy ötezerkoronás örökség kitelt volna, az öreg asszonyság abbahagyta a gondolkodást, fekete ruhát vett magára, aztán az ura kíséretében fölment a közjegyzői irodába. Schóber, a közjegyző, mosolyogva ugrott föl, amikor a házaspár a belső szoba küszöbén megjelent.

- Nagyságos asszonyom, - mondta udvariasan, - engedje meg, hogy én legyek az első, aki a szerencséjéhez gratulálok...

- A szerencsémhez? Hát micsoda szerencse ért engem?

- Olyan szerencse, ami valósággal párját ritkítja ebben az önző korban. A boldogult Földy János a nagyságos asszonyra hagyta az összes vagyonát...

A következő pillanatban a két öreg ember sápadtan kapaszkodott bele a hatalmas íróasztalba. Ha a villám elöttük csapott volna le, ez aligha lepte volna meg őket annyira, mint a közjegyző hire. Földy János rájuk hagyta vagyonát? A vén agglegény legalább kétszázezer koronáig állt, - s ők egész életükben se láttak még egy rakáson tizezer koronát. Hogy jutott Rédeyné az öreg Földy eszébe? Hiszen egyáltalán semmiféle rokonság se füzte őket össze, sőt az utolsó négy esztendőben, mióta Földy a kisvárosból elköltözött, jóformán nem is látták. Az asszonyt annyira megrázta az örömhír, hogy csak nagynehezen tudott valahára szóhoz jutni.

- Szegény, öreg barátom, - mondta könnyezve, - hát mégis megőriztél nekem egy kicsi helyet a lelkemben...

Nedves szemmel tekintett az urára, aki nem igen tudta, hogy mit szóljon: a nagy vagyon gondolatára szinte hidegség futott át a háta közepén, de amikor eszébe jutott, hogy a nagylelkűségnek valami titokzatos háttere lehet, ijedten, majdnem ostobán bámult a feleségére. De az asszony rögtön megnyugtatta:

- Drága barátom, pedig ugyancsak nem érdemeltem meg tőle, hogy ilyen jó legyen hozzám... Ő volt a legelső kérőm, akit a te kedvedért kikosaraztam... Hiszen ön is emlékszik még rá, ugy-e közjegyző ur?

Schóber mosolyogva bólintott:

- Óh igen, nekem panaszkolt el legelőször a boldogtalanságát... Később is gyakran beszélt a nagyságos asszonyról... De most talán térnénk át a végrendelet felolvasására...

Az öreg házaspár helyet foglalt a karosszékekben, a közjegyző pedig kivette a vasszekrényből a Földy János testamentumát... A szerencse, mely Rédeyékét érte, csakugyan nem volt mindennapi: három ház - köztük egy budapesti - néhány szőlő, egy balatoni nyaraló, s tekintélyes készpénz került váratlanul az ezüsthaju Rédeyné birtokába. Reggel még nem voltak benne bizonyosak, hogy miből fedezik az idén a nyaralási költségeiket, most pedig csak tőlük függött, hogy Európa legelőkelőbb fürdőjében töltsék el a közelgő nyári hónapokat.

Mikor egészen megzavarodva távozni akartak a közjegyzői irodából, Schóber újra belenyult a vasszekrény mélyébe.

- Megboldogult ügyfelem még egy megbízást ruházott rám: azt, hogy egy lezárt borítékot adjak át a nagyságos asszonynak... A borítékban lévő levelet előttem tartozik végigolvasni, s aztán, mielőtt bárki is betekintett volna, a tűzbe kell dobni a papirost. Ha a nagyságos asszony bárkinek is megmutatná a levelet, a vagyon a József-fiárvaház tulajdonába kerül...

Rédeyné bevonult egy ablakmélyedésbe, s míg az ura értelmetlen arccal bámult rá, hirtelen feltépte a borítékot. Ime, az agglegény levele:

*

„A mai napon éppen negyven esztendeje, hogy nagyságos asszony, mint tizenhétéves leány, kissé gögösen kijelentette, hogy nem akar a feleségem lenni... Emlékezik még arra a délutánra, ott az iskola-utcai kis szobában?...

Én nagyon jól emlékszem rá, s még most is élénken vissza tudom idézni a lelkembe azt a keserűséget, melylyel a lakásukról eltávoztam... Nagyon boldogtalan voltam, s azt hittem, hogy nem érem meg a másnapot...

Amint látja, nem volt igazam, mikor ilyen pesszimista voltam, mert ma, negyven év múlva is élek és ahhoz képest, hogy nem vagyok már fiatal ember, még mindig kitűnő kondícióban vagyok. Sőt a negyven év legnagyobb részében se volt okom a panaszra. Az egészségem egy pillanatig sem hagyott cserben, s Istennek hála, arra se volt szükség, hogy valamit, ami jól esett, megvonjak magamtól. Ha egy halandó ember elmondhatja magáról, hogy jól töltötte el az életét, én bizvást elmondhatom ezt.

A jó szivar, a jó ebéd, a szép asszony kevés lelkesebb gorurmandot talált e hazában, mint én vagyok. Azt merném mondani, hogy minden zavaró diszharmónia nélkül értem meg a hatvanötödik esztendőmet...

Kedves barátnőm, engedje meg, hogy most, az életem alkonyán, köszönetet mondjak önnek. Hálátlan és ostoba ember volnék, ha el nem ismerném, hogy a boldogságomat és a lelki nyugaltságot önnek köszönhetem...

Sokszor gondoltam reá, hogy milyenre fordult volna az életem sora, ha akkor, azon a nyári napon ki nem kosaraz? És rájöttem, hogy ugyanaz lett volna a sorsom, mint a kedves férjé: fáradt igavonó állatként küzdöttem volna a mindennapi kenyérért... Mert önből, aki már akkor se volt valami szende bakfís, nagyon is erős akaratu asszony lett... Ne vegye rossz néven, de mindig kárörömmel néztem Rédeyt, amikor reggelenként lehorgasztott fejjel ment a hivatalába, s bizonyosra vettem, hogy ön ugyancsak kemény pórázon tartja a jólelkű, de kissé egyszerű eszű urát... És ilyenkor - ne haragudjék meg rám - mindig mennyei gyönyörűséggel gondoltam a magam függetlenségére és szabad voltára... És máskor, amidőn Rédey jámbor birkaként ballagott az ön oldalán, szinte remegve attól, hogy egy szembejövő szép asszonyt megnézzem, nekem mindig kétszeresen jól esett az a tudat, hogy mindenkit úgy megnézhetek, ahogy nekem tetszik... Hát még később, amikor mind a ketten megöregedtünk!... Ha néha eszembe jutott, hogy ez a haragos, vén asszony most eltéphetlen láncokkal lenne hozzám fűzve, mindig megindult szívvvel mondtam hálát a jó istennek, aki akkor a fiatal szívét elfordította tőlem...

Nagyságos asszonyom, én a világ legháládatlanabb kutyája lennék, ha el nem ismerném, hogy önnek köszönhetem a boldogságomat... Nem kötelességem-e hát, hogy önre, mint legnagyobb jótevőmre, hagyjam a vagyonomat? Kérem, fogadja tőlem szívesen ezt a késői ajándékot, s gondoljon oly szeretettel reám, mint amily melegen, sirig tartó hálával gondol önre, - igaz tisztelője: Földy János.”

*

- Mi állt a levélben? - kérdezte izgatottan Rédey, mikor a közjegyzői ház lépcsőjén lefelé baktattak.

Az asszony megindult pillantással nézett maga elé, aztán puha, érzelmes hangon szólott:

- Hát nem találod ki? A szegény ember a haláláig se tudott megfeledkezni arról a nagy fájdalomról, amelyet tizennyolcéves koromban okoztam neki... De a vagyonát azért mégis reám hagyta, mert engem szeretett a legjobban az egész világon...

AZ ÖREG TAKÁCS ÉS AZ UNOKÁJA

Takácsék tavaly mentek le először az öregekhez, hogy ott töltsék a nyári szabadságukat. Takácsot, aki házassága első éveiben előkelő külföldi fürdőkbe vitte fiatal feleségét, tavaly különös lelkifurdalások gyötörték a miatt, hogy az apja sajószentjánosi, falusi házáat oly sokáig elkerülte. Egy juniusi hajnalon tehát bezárta a budapesti lakást, s gyerekestül, dadástul, szobalánystul kihajtatott a keleti pályaudvarba.

Az öreg Takács a sajószentjánosi vasuti őrháznál várta budapesti vendégeit, Takács hangos kiáltással borult az édes apa kebelére, a fiatal asszony pedig mosolyogva tartotta eléje magas, fehér homlokát. Mikor az illedelmes gyermekek később tisztességtudóan kezet csókoltak, a vén lókupec félénken menekült előlük a kijárási felé, amelyen tul négy ficáncoló paripa toporzékolt türelmetlenül a kocsik előtt.

Az öreg Takács különös karakter volt, - a fiával szemben is féltékenyen megőrizte paraszti, hajlíthatatlan büszkeségét. Sándor, tanulmányainak tizenöt esztendeje alatt, nem került sokkal kevesebbébe, mint a falusi jószága, s a Sajószentjános és Budapest közt fennálló postai kapcsolat majdnem kizárólag az öreg Takács pénzesleveleinek szentelte a hivatalos óráit. A jánoszi kupec, aki egész életében nem foglalkozott mással, mint lovakkal, bensőleg fölöttébb büszke volt arra, hogy doktor és igazi uri ember kerül ki az ő sűrű parasztvéréből. A feleségét harminc éven át porázon tartotta, de a fiától nem igen vont meg olyan summákat sem, amelyekért máskülönben az egész vármegyével hajba kapott volna. Mikor Sándor első ízben látogatott haza mint diplomás orvos, a vén Takács szóval gyönyörűséggel nézte a városházi lámpa mellől, ahol a szenzálokkal kaszinózni szokott. De a hiusága jelentékenyen megcsökkent, mikor Sándor egy táblai bíró leányát vezette Budapesten az oltár elé...

Nem lenne könnyű dolog kitalálni, miért szomorította meg az öreg parasztot az előkelő házasság, de bizonyos, hogy a Sándor apja félt és huzódózott a menyétől. Ugy látszik, nagyon is finomnak tartotta ezt a csipkeruhás jövevényt, s mord arccal sántikált el a kályha mögé, mikor a fiatal leány az eljegyzésen kezet csókolt neki. Talán a nádaslakó pákász idegenkedése volt ez a jól öltözött emberektől...

Sándor és a felesége az első kocsiba kapaszkodtak föl, László és Ella pedig trécselve kuporodtak össze a nagyapjuk mellett a magas kucsir-kocsi szalmapárnáján. A vén kupec sanda hidegséggel nézte a két fickándozó apróságot.

- Le fog esni az urfi, - mondta a nyolcesztendő kölyöknek.

Megvetéssel nézte végig a gyerek tiszta, fehér ruháját, a csipkés kis nadrágot, melyből ki-látszott a gyerek rózsaszínű térde, az urias, aranysegélyes matrózgallért. Ez lenne az ő vére, ez a nyápic, finomkodó kis öreg? A vén lókupec elméjében most hirtelen megjelent a zömök, négyesztendő Sándor, aki mindennap szakadt nadrággal, kék szedertől maszatosan tért meg a nádfődeles szülői házba...

Nagyszerű ebéd várta a budapesti vendégeket, a vén Takácsné két főzőasszonynyal dolgozott hajnal óta a konyhában. A Sándor anyja bezzeg nem várta olyan kedvetlenül a menyét meg az unokáit, s két hét óta sorra szomszédolta az összes ismerőseit, hogy a drága, szép pesti asszonykáról beszéljen nekik. Nevetett is, sirt is délfelé, mikor a csipkés kis hercegeket a kék festőruhájához szoríthatta...

Ebéd után lefeküdtek a vendégek a hűvös nappali szobában, az öreg Takács pedig kezébe fogta a kampós botját, hogy a rozsvetésekre kiballagjon. Laci, aki nem szokta meg a délutáni alvást, belecsimpaszkodott az öregapja térdébe:

- Vigyen el a mezőre, - mondta neki könyörögve.

Az öreg Takács kelletlenül bökölte botjával a szoba padlóját.

- Az urfinak megártana a meleg, mert az urfi nem szokta meg a mi időjárásunkat... A nap úgy tűz le ilyenkor, hogy keresztülfurja a kis szalmakalapját... Jobb lesz, ha szépen lefekszik az urfi a hideg, árnyékos szobában...

Sándor, aki már ledőlt a kanapéra, felütötte a fejét a vánkosok közül.

- De édesapám, csak nem szólitja urfinak az unokáját?... Tegezze és hívja a nevén, mint engem, amikor még idehaza betyárkodtam...

Laci konzekvens legény volt és ha egyszer megbarátkozott egy gondolattal, nem igen találkozott olyan ember, aki könnyű szerrel eltéríthette volna tőle. Laci most a fejébe vette, hogy a mezőre megy és a nagyapja végre is keserves arccal kapitulált...

Kegyetlen forróság volt, de a falu portengerén keresztül gázolva, kiértek a hullámozó vetések közé, melyeket messziről egy sötét erdőfolt határolt a látóhatár széle felé. Az öreg szemére huzta a pörge kalapját és csak a kalap alól nézte a fehér ruhás gyereket, a ki vidáman trécselt. A vetések közt kigyózó ösvényen egy zöldkalapos vadász tűnt föl, fejkendő parasztasszonyok jöttek szembe velük, néhol már arattak, takarítottak a végtelenbe vesző zöld abroszon...

Messziről idelátszott egy rozzant csűr, mely otrombán feketéllett a rozsvetések között. A vén Takács odamutatott az újjával:

- Látja az urfi, az a szegény nagyapja szántóföldje...

A gyerek huncutkodva elnevette magát:

- Nem igaz, mert tudom, hogy a nagyapa igen gazdag... Annyi lova, ökre, szántóföldje van, mint a királynak...

- Ejnye beste kölyke, hogy mersz engem meghazudtolni?

- Apa mondta és apa nem hazudik...

A kis betyár oly szemtelen fenhéjázással mondta ezt, hogy az öreg lókupec gyönyörködve felejtette rajta a szemét.

- Mindig ilyen bátran beszélsz? - kérdezte tőle most már tegeződve.

- Arra teremtette az istenke a számat, hogy beszéljek vele...

*

A nagyapó egy barackot nyomott az unokája fejébubjára és most már kézen fogva vezette tovább a gyalogösvényen, melynek két oldalán sötétzöld oceánja hullámozott a különféle vetéseknek. Nemsokára odaértek a Márton dülőjére, ahol a vén Takács napszámosai dolgoztak, azaz, hogy dolgoztak volna, ha a rekkenő, ebédutáni forróság el nem nyomja őket a rozzant deszkaalkotmány árnyékában. A lókupec dühösen bökte meg az egyik pihenő parasztot.

- Hej, szedte-vette mihaszna naplopói, - kiáltotta, - két óra is elmúlt és ti még mindig itt alusszátok át az uristen szép napját?... Talpra iziben, ha jót akartok, mert még a dédunokátok is arról koldul, ha megharagszom...

A béresek ijedten ugráltak föl a puha szénáról, a nyolcesztendős kis pesti öreg pedig nagyszerűen mulatott a jeleneten... Mikor a parasztok kitakarodtak a pajtából, ő is utánuk szaladt az ajtófélfáig.

- Szedte-vette mihaszna naplopói, talpra iziben, ha jót akartok... Még a dédunokátok is arról koldul, ha megharagszom...

A vén Takácsnak elállt a szeme-szája.

- Hallod-e, de jól megtanultad egyszeri hallásra... Tudtál már ezelőtt is káromkodni?

- Nem tudtam én, mert odahaza illedelmesen kell beszélnünk... De ugy-e édes, jó nagyapuska, megtanít, ha jó viselem magamat?...

- Meg akarod tanulni a káromkodást? - mondta a lókupec csillogó szemmel.

- Meg, nagyapuskám...

Az öreg a földhöz vágta a zsiros, pörge kalapját:

- Nagyszerű kölyök vagy... és a paraszt Takácsok vére folyik benned... Gyere csak ide, ülj le mellém a szénára...

Félénken körülnézett, hogy nem hallja-e valaki, aztán ölébe ültette a gyereket.

- Mondd hát szépen utánam: „Azt a füzfán füttyülő rézangyalát!”

- Azt a füzfán füttyülő rézangyalát! - mondta a csöppnyi legény szemtelenül.

- Most meg így: „Suridum-buridum rontom-bontom...” De keményen mondd, ahogy én...

- Suridum-buridum, rontom-bontom!...

- Meg ezt: „A kakas csipje meg!”

- A kakas csipje meg!

A lókupec könyes szemmel ölelte meg a káromkodó, kipirult gyereket:

- Engem ugyse, több a véred, mint az édesapádnak... Te vagy az én igazi ivadékom, te cserfes, pattogó mókus... Gyere no, csókold meg hamar a vén nagyapád seprő-bajuszát...

A gyerek hizelkedve borult a vén ember piros nyakába:

- Drága nagyapuskám, ugy-e máskor is tanítsz majd káromkodni?

- Tanítalak, de el ne árulj az édesanyádnak!... Majd így kettecskén káromkodunk itt ebéd-utánonkint...

- Nem árullak el nagyapuskám, mert akkor te sem kapnál ebédet...

- Gyere hát, veszek neked mézeskalácsot...

Elvitte az unokáját a templom elé, hol a városi mézeskalácsos nagyszerű huszárokat, sziveket és kardokat árult... Laci három fölfegyverzett huszárt kardostul megevett hazáig s még mindig oly tekintélyes számu alattvalója maradt, hogy bátran hadat üzenhetett volna velük a burkusoknak és a muszkáknak...

*

Mikor alkonytájt a nagy eperfa alatt vacsorához ültek, Laci váratlanul így szólott:

- Miért nincs víz az asztalon, azt a füzfán füttyülő rézangyalát?...

- Mit mondtál? - kérdezte az édesanyja ijedten.

- Csipje meg a kakas a szobaleányt, miért nem tesz ivóvizet az asztalra?...

Félelmes csönd állt be, az öreg Takácsné csudálkozva nézte a gyereket, a nagyapa pedig ijedten köhögni kezdett...

- Ki tanított erre a beszédre? - kérdezte a Laci anyja megbotránkozva.

Laci egy biztató pillantást vetett a nagyapjára, majd hősiesen így szólt:

- Ezt már Pesten tudtam, anyuskám, már akkor tudtam, mikor a vizsgát letettem az iskolában...

- Nem mondasz igazat, mert Budapesten sohasem hallottam tőled ilyesmit... Ha szépen el nem árulod, hogy kitől hallottad, nem kapsz egy falatot vacsorára...

A vén Takács zavartan sütötte le a szemét, de Laci hajlithatatlanul ismételte:

- Már Pesten tudtam anyuskám... igazán már Pesten is tudtam...

- Jó, tehát nem fogsz vacsorát kapni... Egy-kettő, odaállsz a sarokba...

- De édes lelkem, csak nem fog az a szegény gyerek éhesen lefeküdni? - szólott a nagymama részvétellel.

- Éhesen fog lefeküdni, mert ma nem érdemelte meg a vacsorát...

Lacit odaállították a sarokba. Ella pedig, mikor a szegény testvérjére nézett, könyezve ette a tejfölös csirkét és a pompás gyümölcsöket. És Laci komoran, de egy martir hidegségével koplalta végig a vacsoraidőt, az emeletes tyukketrecnek támaszkodva...

Tíz óra felé, mikor az egész ház elcsendesült, egy óvatos alak surrant be titokzatosan a gyerek-szobába. A vén Takács volt, a lókupec, aki hideg sültet és gyümölcsöt csempészett az unokája ágyába. Laci szepegeve kérdezte:

- Te vagy, nagyapa?

- Én vagyok... Itt van egy pár jó falat, edd csak meg gyorsan...

A kiéhezett Laci mohón nekiesett a sültnek és tele szájjal szólott az ágyán üldögélő öreg emberhez:

- Látod, hogy nem árultalak el! De holnap délután aztán megint káromkodni fogunk ám a pajtában...

- Fogunk ám, - kurjantott az öreg vidáman, - még pedig déltől-estig!

Összenéztek a holdvilágban, mint két jó cimbora, aki teljesen érti egymást. A vén Takács később összeszedte a csontokat és megcsókolta az álmosodó gyereket.

- Most már aludj öreg, majd holnap folytatjuk, ahol elhagytuk...

CSÓNAKKIRÁNDULÁS

Mikor Petterson, a híres tenorista, Sondersbergbe, a birodalmi székvárosba megérkezett, a vasutnál két tekintélyes férfi várta: egy pikkelhaubés katona, s egy köpenybe burkolt, kecskeszakállas uriember. A katona XVII. Frigyes Keresztély, az uralkodó herceg nevében jött, hogy a vendégszereplő művészt a másnapi udvari ebédre meghívja; a kecskeszakállas pedig mint a sondersbergi színház tagja mutatkozott be a hirneves idegennek.

- Ünnepelt ember, - szólt a kecskeszakállas, - engedje meg, hogy egy szerény kollegája lelkesedve így kiáltson fel: salve! Üdvözlöm önt a sondersbergi színház és a sondersbergi közönség nevében!

- Kollega ur szinte az énekművészet apostola? - kérdezte a vendégművész nyájasan.

- Ugy van, mester, bár az ön dicsőségének napjához képest én csak pislákoló mécs vagyok. De azért engedje meg, hogy megszorítsam a kezét, amely annyiszor duskált a babér és a borostyán között...

A kecskeszakállas intett egy droskénak, s alázatos mosolylyal helyet foglalt a vendég-művész mellett.

- Természetesen a „Kék oroszlán”-ba megyünk? - kérdezte szolgálatkészen.

- Hogy az oroszlán milyen színű, az nekem, barátom, tökéletesen mindegy. A fő, hogy meg-moshassam a kezemet, s egy tisztességes kabátot vehessek magamra.

Lenck - így hívták a helybeli énekest, - megvárta, amíg a vendégművész átöltözködik, aztán híres kollégáját elkauzolta a színházba. Mikor Petterson az igazgatóval végzett, a kecskeszakállas már a kisajtóban várakozott rá.

- A mesternek mi a programja a mai napra?

- Tud valami okosat? - kérdezte Petterson.

Lenck hódolattal meghajolt.

- Ha szívesen veszi, bátor leszek némi javaslatokkal szolgálni... Délelőtt bejárjuk a várost, megnézzük a lovas-szobrot és a Goethe-muzeumot, délben pedig megebédelünk a „Kék oroszlán”-ban... Ebéd után a mester kissé lepihenhet, alkonyattájban aztán csónakkirándulást teszünk a sondersbergi tavon...

- Csónakkirándulást márciusban? - szólott a tenorista csodálkozva.

Lenck az ég felé emelte a kezét.

- A sondersbergi tó a legpompásabb víz egész Európában... Kék, mint az olvasztott zafír, a levegője pedig csupa fűszer, csupa hegyi illat... A mester ujjá fog születni, mire a kirándulásról visszatérünk...

- De a hidegség, tisztelt barátom, a hidegség... Csöpp kedvem sincs ám ahhoz, hogy a körutam elején náthát kapjak...

- Náthát? Vegye tudomásul, mester, hogy a legmakacsabb nátha is elmulik a sondersbergi tó vizén...

- De talán mégis jobb lenne, ha néhány korsó bajor sört innánk estefelé.

- Sört, a föllépését megelőző estén? Inkább arzenikumot, mint hideg sört... Én mondom ezt önnek, a ki kerek harminc esztendő töltem el az énekművészet szolgálatában...

Petterson beleegyezőleg vállat vont, aztán karonfogva indult el a szolgálatkész Lenckel, hogy a andersbergi nevezetességeket megtekintse. Jó darabig kóboroltak a vaskosaras házak között, délben pedig betértek a „Kék oroszlán”-ba. A kitűnő ebéd után a helybeli tenorista a lépcső aljáig kísérte a vendégművészt...

- Most szépen fekdjék le, tisztelt mester, azután öt órára készüljön föl, hogy indulhassunk. Háromnegyedkor, ha megengedi, kopogtatni fogok.

A nap még magasan járt a Kogel fölött, mikor a kecskeszakállas már hangos lármával verte föl a bóbiskoló Petterson.

- Talpra, talpra, a andersbergi tó már türelmetlenül várakozik ránk... A peggaui korcsmában aztán egy kis söröcske is lesz, amivel a torkunkat leöblíthetjük...

A vendégművész álmosan összeszedelőzködött s a fogasról egy duplábéléses havelockot akasztott le.

- Mi ez? - kérdezte Lenck.

- Hát a felsőkabát, amit majd visszafelé magamra veszek...

A kecskeszakállas ijedt mozdulatot tett.

- Felsőkabát? Posztóbéléssel? Haha! Még csak az kéne, hogy a mester átizzadva érjen vissza a andersbergi falak közé... Valami könnyű, légies kabátot viszünk, ami nem fog megártani az egészségünknek...

A következő negyedórán a két művész már vigan baktatott kifelé a városból. A levegő még téliesen hideg volt, de a hegyi barlangokból már titokzatos tavaszi szellők suhantak a csöndesen hullámzó tó fölé... Lenck nyitott szájjal szívta magába a friss levegőt, s lelkesedve ütött a komoran ballagó Petterson vállára.

- Nos, meg van elégedve a andersbergi klímával? Azt mondom önnek, hogy tíz évvel megifjodva fogjuk ma elköltetni a vacsoránkat...

- Én meg azt mondom önnek, hogy veszettül fázom, - szólt a szegény Petterson borzongva.

Háromnegyed óra alatt elérték a nádast, mely a kis alpesi tavat szegélyezte. Lenck szakértő szemmel nézett körül, s csakhamar fölfedezte azt a kis pirosbéléses csónakot, mely a gyűszűnyi öbölben meghúzódott.

- Tudja, hogy kié ez a csónak? - kérdezte Pettersonától.

- Kié?

- Crailsthal grófé, a fenséges ur udvarmesteréé... A gróf néha egész délután künn kószál a andersbergi tó vizén...

Ügyesen eloldotta a csónakot, s helyet mutatott benne a hűvösen lelkesedő tenoristának.

- Előre mester, induljunk, a jó Isten nevében... Verjük föl a fehér vizi nimfákat, akik még téli álmukat aluszzák...

Lenck a kezébe fogta az evezőket, s a csónak csakhamar odakünnt járt a hullámokon... Csöndes, szelid alkonyat borult a habokra, de a Kogel még fázékonyan a ködökbe burkolózott, s mindinkább eltűnt a homályban, mely a hallgató vízre feküdt... A kecskeszakállas megkerül-

te az öblöt s merész evezőcsapásokkal haladt a nyílt tó felé... Félóra múlva elnyelte a sötétség az egész vidéket, csak valami kacér vadász-kastélyból integetett feléjük egy kivilágított ablak.

- Tudja, mit mondok önnek? - szólott Petterson aggódva.

- Nos?

- Azt mondom, hogy az orrom baljóslatúlag viszket... Verjen meg az Isten, ha ez nem az orosz nátha előjele...

- A mester kissé képzelődő, ennyi az egész... Olyan ember még nem született a világra, aki a andersbergi tavon náthát kapott volna...

Ujabb erővel kormányozta befelé a csónakot, szeszélyesen cirkált ide-oda a könnyű járóművel, majd balfelé tartott, ahol egy vöröslámpa csillogott ki a messzeségből az utasok felé.

- Hová megyünk? - kérdezte Petterson.

- Poggauba, az öreg Péter apó korcsmájába... Ott jó bajor sört kapunk és kitűnő nürnbergi kolbászt.

- Hallja, - mondta a tenorista boszusan, - most már aztán torkig vagyok a maga kirándulásával... Az ördög hallotta, hogy valaki március derekán egy sötét tó vizén kószáljon... Egy, kettő vigyen vissza Andersbergbe, mert különben kidobom a csónakból.

Lenck közömbösen vállat vont, aztán egy ügyes mozdulattal megfordította a csónakot. Jó háromnegyed óráig csendesen eveztek kifelé, csak elvétve hallatszott a Petterson dühös mormogása:

- Nem engedte, hogy a havelockomat elhozzam, pedig majdnem megvesz az Isten hidegje... Ha most tüdőgyuladást nem kapok, akkor soha...

Kilenc felé járt az idő, mikor a csónak az öbölben kikötött. A tenorista feltűrt gallérral haladt a kecskeszakállas oldalán, s megrémülve, veszett dühvel krárogott.

- Azt hiszem, máris berekedtem, - sziszegte mérgesen.

Lenck semmit sem válaszolt a kollégája kifakadására, de a sötétben pokoli elégtétellel elmosolyodott. Mikor a „Kék oroszlán” elé ért, ismét udvariasan megszólalt:

- Ha a mester megengedi, hát együtt tölthetjük az esténket... Jó kis vacsorát fogunk enni, aztán betérünk a „Választó fejedelem”-be egy forró grogra...

Petterson ökölbe szorította a kezét.

- Vacsorázhatik, akivel akar, de én nem kérek belőle... Menjen a pokolba, én nem akarok tudni maga felől...

Lenck sunyi alázatossággal elkészönt, Petterson pedig bement a „Kék oroszlán”-ba. Mikor a kecskeszakállas a kapu alól kihallatszó hangos krárogást meghallotta, nevetve így szólott magában:

- Azért jöttél ide, hogy a más szegény ember kenyerét elrabold?... Majd holnapután, kiskedden, tisztelt barátom... Holnapra oly rekedt fogsz lenni, mint az ágyu, - énekelhetsz a paplan alatt, de nem a színházban...

MESÉK A HUSZADIK SZÁZADBÓL

1. A Torokhang-asztaltársaság

A Torokhang asztaltársaság nagy gyermekfelruházó ünnepet rendezett, s a tágas teremben már mindenki együtt volt, akinek a nemes munkában valamilyen szerepe jutott. Az asztaltársaság tagjai - kövér, jól táplált urak, akik gyönyörű városi bundákban jöttek ide - cognacozva várták, hogy az ünnep megkezdődjék, az elnök izgatottan futott ide-oda, az énektanár, akinek a hálaadó versike dallamát kellett dirigálnia, a kezét dörzsölve settenkedett az anekdotázó urak körül, - csupán a szegény, felruházendó kicsikék ültek szomorúan a nagyterem padjaiban. Nem volt csoda, hogy őket az általános öröm még egyelőre hidegen hagyta, hiszen rossz cipőben, vékony kabátocskában jöttek ide, s dideregve lesték azt a pillanatot, mikor melegen felöltözködve fognak visszatérni kialudt családi tűzhelyükhöz.

Mikor az óra tizet ütött, s az énektanár, dirigáló pálcájával a kezében, épp elhelyezkedett a padok előtt, hogy a gyermekeknek a hálaadó versike előadására jelt adjon, az elnök kipirulva rontott be a terembe.

- Hallatlan kellemetlenség! - mondta a köréje gyülekező uraknak. - A nyomatos lap szerkesztője, aki megígérte, hogy részt vesz az ünnepen, épp most értesít, hogy közbejött akadályok miatt nem jöhet el.

A Torokhang tagjai elszontyolodva néztek maguk elé.

- Mit tegyünk? kérdezte egy derék mészárosmester, akinek ujjain óriási gyűrűk csillogtak.

- Mit tennénk? Egyszerűen elhalasztjuk az ünnepet a jövő hét szerdájára. Akkorra majd gondoskodom róla, hogy a sajtó mindenesetre megjelenjék.

Az urak helyeslőleg bólintottak, egy kis vékony emberke azonban kíváncsian megkérdezte:

- És a gyerekek most nem kapják meg a téli ruhát?

Az elnök bosszusan nézett a közbeszólóra, aztán vállat vonva így szólott:

- Mit hozakodik elő éretlen gyerekekkel? A sajtót, mely a hetedik nagyhatalom, nem szabad megsértenünk azzal, hogy egy ilyen szép ünnepen mellőzzük...

És míg a gyerekek, akiknek a foguk szinte hallhatólag vacogott, lassan kifelé indultak, a derék emberbarátok is fölverték városi bundáikat, hogy a dolguk után siessenek.

2. A cylinder-óra

Kenéz ur, aki reggeltől estig állat módjára dolgozott, csak hogy gyermekeinek a mindennapi kenyeret megkereshesse, karácsony hetében gondterhelt ábrázattal rótt a világosságban égő utcákat.

- Baj, nagy baj, mondta magában, amíg egy-egy fényes kirakat előtt a homlokáról kiütő verejtékcseppeket letörölte.

Kenéz ur nem ok nélkül sóhajtozott: a karácsony rohamlépésekben közeledett, s ő még mindig nem volt tisztában vele, hogy miből fog ajándékot venni a kicsikéinek. A hivatalban nem lehetett szó további előlegről, a kölcsönök rég beszüntek és a zálogház cégtáblája is hiába

kacsintott rá oly kacérul. Kenéz urnak abszolúte nem volt már oly ingósága, melyet a gyanakodó Weisz Samu kongó pénzekkel honorált volna.

- Mi az, a mit még becsaphatnék? szólt a szegény ember szomorúan. Az ingeim, a zseb-kendőim, az alsónadrágjaim már rég ott vannak a zálogház polcain. Ha csak a szemüvegemet nem akarom becsapni, amivel esténként az újságot olvasgatni szoktam...

Kétségbeesve gondolt arra, hogy a gyermekeit semmivel se lepheti meg szent karácsony estéjén, mikor a keze egyszerre csak odaért a mellénye zsebéhez, s ekkor örömpesze felkiáltott:

- Oh igen, igen - terólad, öreg szolgám, egészen megfeledeztem... Igaz, hogy te voltál a szegény apám egyetlen öröksége, de ha arról van szó, hogy a gyermekeimet megörvendeztessem, akkor téged is szívesen feláldozlak...

A kincs, melyet Kenéz ur a mellényzsebében talált, egy öreg, kiszolgált cylinder-óra volt, melyet még valamikor - ötven esztendővel ezelőtt - a néhai, öregebb Kenéz vásárolt.

- Az órára két forintot kapok Weisz Samunál, mondta csillogó szemmel a szegény ember. Ebből egy hintalovat veszek Miskának, egy hajasbabát Erzsikének, s egy gummihuszárt Bandinak, a legkisebbik fiamnak.

Néhány percz boldogan folytatta útját a havas utcákon át, de ekkor hirtelen megállott.

- Az ajándékokra elég lesz a két forint, de honnan kerül elő a karácsonyesti vacsora költsége? A kicsikéim éhesen fognak lefeküdni, s nekem bizonyosan megreped a szívem, ha a szomorú arcocskájukat látni fogom.

Mivel újabb ötlet minden fejtörés ellenére se jutott az eszébe, Kenéz betért a zálogüzletbe, s szó nélkül átnyújtotta a cylinder-órát... A komor Weisz Samu kívül-belül megtekintette az öreg jószágot, megforgatta, a füléhez tartotta, majd a kerekei közé is vetett egy szigorú pillantást, - s végül rideg hangon így szólott:

- Mennyit akar a klepsidrára?

- Három forintot, felelte a gyáva Kenéz izgatottan.

A zálogos pokoli gunnyal elnevette magát, de aztán hirtelen gondolt valamit, s a rácson át három ezüstforintost dobott a reszkető Kenéz elé.

- Itt van, mondta, legyen magának is egyszer egy jó karácsonya...

Kenéz zsebre tette a pénzt, boldogságtól szédülő fejjel támoalgott ki az utcára, s ott így szólott, miközben hálás pillantást vetett a havas háztetőkön fehérülő telefondrótok felé:

- Igen, igen, mégis csak van gondviselés! A szegény embernek is kijut néha egy sugárnyi az ünnep örömeiből és boldogságából.

3. Lacika

Lacikának, aki a gimnázium második osztályába járt, egy éjjel, karácsony előtt, megjelent álmában az a jó angyal, aki a gyermekeknek az ajándékokat hozni szokta.

- Fiacskám, szólott jószágon az angyal, te tulzás nélkül egyike vagy a Terézváros leghaszon-talanabb csibészeinek. A leckédet sohase tudod, bélyegek helyett szekundákat gyűjtesz, a kezéd már reggel tíz órakor olyan fekete, mint a kongó-négeré, az ártatlan macskákat és kutyákat kegyetlenül megkínózkod, - de én mégis bizom benne, hogy egyszer magadba térsz és

megjavulsz. Ez az oka, hogy most megjelentem nálad, s azt a kérdést intézem hozzád: micsoda ajándékot kívánsz karácsonyra?

Lacika tágra nyitotta pajkosságtól csillogó, kék szemét.

- És meg is fogom kapni, amit most kérek tőled?

- Meg, válaszolta mosolyogva az angyal.

A fiucska sokáig törte a fejét, de sehogyse tudott megállapodni benne, hogy mit kérjen. Az angyal végre jóságosan a segítségére sietett.

- Akarod a Jules Verne összes műveit?

- Oh nem, felelte Lacika, a fejét rázva.

- Vagy egy vasuti vonatot, amely gőzzel jár?

- Azt se.

- Vagy egy kinematográfot, melyet a gyerekszobában felállithatsz?

- Nem.

- Hát gondolkozz, hogy mi az, ami a legnagyobb örömet szerezne neked?

Lacika tünődve nézett maga elé, a homlokát összeráncolta, s ekkor egyszerre ragyogó szemmel fordult az angyalhoz.

- Megvan! kiáltotta boldogan.

- Nos?

- Adj egy biztos tipet a jövő évi derbyre. Ha most decemberben megfogadom, olyan oddsot kapok rá, hogy az összes iskolatársaim megpukkadnak irigységükben.

A CSONTDOBOZ

A budapesti rendőrség nemrég letartóztatott egy színészt, aki állítólag valami örökösödési szédelésben volt bűnös, s kötelességéhez hiven átvizsgálta a gyanúsított ember podgyását is. Az egyik kofferben több értéktárgyon kívül egy kis fekete bádogszelencét is találtak, melyen ez a felírás állt:

E. S.
*Limited New-York Crema-
tórium 1546.*

Tudják, hogy mi volt a szelencében? Nem más, mint a letartóztatott színművész balkézzől való felesége, de nem élő alakjában, hanem abban az állapotban, a melyben a newyorki krematorium a bánatos férjnek kiszolgáltatta. A színművész a kedvese hamvait rejtő bádogszelencét gyöngéden elcsomagolta a kofferjébe, magával hozta az oceánon át, s azóta állandóan magával hordozza. Nem lehetetlen, hogy néha a mellényzsebében is magával viszi egy-egy útjára, olyan pillanatokban, mikor jól esik neki az a tudat, hogy a drága teremtest, aki minden hozzátartozóját elhagyta kedvéért, ott érzi a szíve fölött.

A színművész urnak ez az eljárása meglehetősen groteszknak tűnik föl a mi szemünkben, akik kedves halottainktól fájó szívvel veszünk búcsút a nyitott sirnál, amely hamvaikat örökre elzárja előlünk. A temető költészete szomorúan édes érzést kelt a szívünkben, s a göröngy, mely a koporsóra hull, hozzátartozik a végső búcsu hangulatához. Évezredek óta megszoktuk a gondolatot, hogy drága halottainkat átadjuk az anyaföldnek, s a fájdalmas melankholiának, mely a temetőből hazajövet elfog bennünket, lényeges alkotó része az a kétségbeejtő bizonyosság, hogy az elköltöztet, testi alakjában, sohase fogjuk többé itt érezni a közelünkben. De vajjon csakugyan meg kell-e nyugodnunk ebben a vigasztalan gondolatban? Eszembe jut egy látogatásom a milánói temető krematóriumában, s visszagondolva ama koratavaszi délután szelid derűjére, egy pillanatig megint úgy érzem, hogy a mi kegyeletünk, melylyel szegény halottakot iránt viseltetünk, hazug, felületes és affektált...

Az öreg, ezüstsipkás bácsi, aki a nagy, halotthamvasztó telepet a kíváncsi látogatók előtt képviseli, tört németiséggel elmagyarázta nekünk a krematórium összes nevezetességeit: a különböző kemencék technikai szerkezetét, a hűtőkamrákat, a skatulyaformájú kis fülkéket, ahova a hamvakat elhelyezik, a fűtőházat, a kerek kis ablakokat, amelyeken át a hamvasztás műveletét a kíváncsiak (akiknek elég erős az idegzetük hozzá) végignézhetik, s a körutunk végén, az egyik üvegszekrényből egy szivarskatulya nagyságu dobozt vett elő, mely színültig volt porráőrölt csontokkal.

- Tudják, hogy mi ez? kérdezte mosolyogva.

- Micsoda?

- Ez egy egész magyar család, uraim. Egy felsőmagyarországi Horváth nevű család: apa, anya és két leány. Közös akarattal váltak meg az életüktől és a végrendeletükben meghagyták, hogy itt Milánóban együtt égensük el mindnyájukat. Az volt a végső óhajtásuk, hogy ne falazzuk el őket a fali fülkébe, hanem, hacsak lehet, hagyjuk a hamvaikat továbbra is a jó Isten napsugaras ege alatt...

Szeretettel végigsimogatta a doboz fedelét, aztán visszatette a magyar családot az üvegszekrénybe. Időközben egy gyászbaborult, fiatal asszony, székre állva, nagy buzgalommal tüzdelt néhány szál virágot az ura tíz centiméternyi szélességű fali sirjába, egy bőrkötényes,

fuvaros formájú ember pedig hatalmas ládát cipelt be, amelyet az ezüstsipkás bácsi gondosan megszemlél, hogy aztán a szállítólevelet aláírja.

- Naponként kapunk ilyen küldeményeket, - mondta magyarázólag. - Ez egy dragonyos ezredes, akit Karinthiából küldtek hozzánk... Holnap elégetjük és visszaküldjük a családjának...

Amig beszélt, egy gyászcilinderes uriember lépett a krematorium foyerjébe, csöndesen bólintott az ezüstsipkás öreg felé, s pár angol szót intézett hozzá. A vén ember helyeslőleg intett, aztán felnyitotta az üvegszekrényt, melyben a magyar család pihent. Pár pillanatnyi keresgélés után egy kicsike etuis-t vett elő, s nagy tisztelettel átnyújtotta a gyászbaöltözött angolnak.

- Ime, uram, - mondta csöndesen.

Az idegen a kezébe fogta a kis dobozt, meghatott pillantást vetett rá, majd egyszerre megereedtek a könnyei. És mindnyájunk szemeláttára forró, szenvedélyes csókokkal borította el a kis csont-etuis födelét...

De csakhamar fölszáritotta a könnyeit, husz lira borraivalót adott az ezüstsipkás bácsinak, a dobozt pedig gyöngéden elhelyezte a mellénye balzsebében. És a cilinderét megemelve, lassu léptekkel tűnt el a krematorium lépcsőin, a gyönyörű siremlékek között, melyek a milánói temetőt oly feledhetetlenné teszik mindenki előtt, aki egyszer szomoru ciprusai alatt megfordult...

Mi szótlánul néztük végig a különös jelenetet, míg az öreg meghatottan simogatta végig ezüstfehér hajfűrtjeit.

Szegény ember, - mondta halkan, - ennek kijutott a megpróbáltatásokból. Gyönyörű, fiatal asszony volt a felesége, akit egész szívével imádott. De boldogsága csak félesztendeig tartott, - a száguldó tüdővész elrabolta tőle azt a szegény kis teremtest, akit legjobban szeretett a világon... Most Brindisibe utazik, hogy holnap az indiai gőzösre fölszálljon, de magával viszi a holt feleségét is... Azt mondja, megrepedne a szive, ha elválna tőle, - így nyugodtabban fog átkelni az oceánon, ha az éjszaka csöndjében az asszonyát is ott érzi majd maga mellett...

A gyászfátyolos cilinder ekkor már rég eltűnt a temető fái alatt, de én, míg a nyugodni készülő nap piros fénybe vonta a hatalmas obeliszek tetejét, egy pillanatig magam előtt láttam a szomoru embert, amint féléjszakákon át ott ül a hátulsó földélzeten, s miközben a hold ezüstös csókokat lehel a gyöngén hullámozó oceánra, dédelgető, gyöngéd szavakat suttog a porrá lett feleségéhez... És ekkor úgy éreztem, hogy a mi kegyeletünk hazug és affektált, s hogy voltaképpen mi vagyunk szívtelenek, akik - ha fájdalommal is - de bele tudunk nyugodni az örök elválás gondolatába...

TÓTHFALVY UR ELLENFELE

I.

Ifjabb Tóthfalvy Miklós belügyminiszteri titkárnál egy délben két komor külsejű, ünnepies ur jelent meg, akik szertartásos bemutatkozás után így szölottak:

- Lovagias ügyben bátorzkodunk fölkeresni Nagyságodat.
- Kinek a nevében? - kérdezte Tóthfalvy csodálkozva.
- Vladár, halászati főfelügyelő ur nevében.

A titkár most még őszintébb bámulattal tekintett a vendégei szeme közé.

- Megengedjenek, - mondta aztán vállatvonva, de én egyáltalában nem emlékszem rá, hogy a halászati resszortban valaha ismerősöm lett volna...

Meglehetős impertinens hangon mondta ezt, ami nem is volt csoda, hiszen Tóthfalvy bejegyzett krakéler volt, aki nem egy vivőversenyen kaparintotta el társai elől a győzelem pálmáját.

A két urat azonban az agresszív hang nem hozta ki a sodrából.

- Nagyságodnak igaza van: Vladár halászati felügyelő urat csakugyan nem méltóztatik ismer-ni. A sértést nem is ő ellene tetszett elkövetni, hanem a felesége, Vladár Jánosné ellen. De megbizónk, mint férj, mindenesetre jogosítva van rá, hogy a feleségén elkövetett sérelmet megtorolja...

- Én megsértettem egy férjes asszonyt? - kiáltott föl Tóthfalvy megbotráncozva.

- Igenis, Nagyságod súlyosan megsértette a nevezett urnőt, még pedig tegnap délben, amikor a bátyja ügyében idefenn járt Nagyságodnál a miniszteriumban...

Tóthfalvy még mindig értelmetlen arccal tekintett az idegenekre, de egyszerre elnevette magát.

- Nem egy szóke, negyvenéves, fekete ruhás urhölgyről beszélnek az urak, aki a szentpáli gyógyszerész ügyében volt nálam?

- De igenis, róla. A szentpáli gyógyszerész a Vladárné testvérbátyja.

A titkár most már helyeslőleg intett, aztán gunyosan a kezét nyújtotta az egyik segédnek, aki ostoba pillantással nézett föl reá.

- Mielőtt a lovagias ügyre áttérnék, előbb engedjék meg az urak, hogy egy nagy szivességet kérjek önöktől. Alázattal könyörgöm, adják át legmelegebb részvéteket Vladár urnak.

- Miért?

- Azért, hogy ennek az urhölgynek az oldalán töltötte el reményteljes ifjuságát. Vladár ur, aki - mint önöktől hallom - a foglalkozása szerint pontyokhoz és csukákhoz van szokva, kétsze- resen érezheti, mi az: a csöndes, szimpatikus halaktól egy nyeltes, hisztérikus asszonyhoz térni meg, ha a napi munkáját elvégezte. Mert ne vegyék rossz néven, de én igazán nem irigylem a halak e szerencsétlen intendánsát. Én csak öt percig voltam szerencsés együtt lehetni Vladár urnővel, de még most is borzongás fog el, ha arra az öt percre visszagondolok. Őnagysága fegyelmi vizsgálatot akart indítani ellenem, mert a bátyja folyamodását még nem intéztem el, s mikor udvariasan arra kértem, hogy ne zavarjon a munkámban, kijelentette,

hogy gulyáshussá fog apríttatni a férjével. Nem ismerem Vladár urat, de igen valószínűnek tartom, hogy a magány pillanataiban keserű könnyeket hullat a néma kecskékre és potykákra, akikhez a családi tűzhelye elől menekül. Mindez azonban nem tartozik a dologra, mert én - mondanom se kell - minden elégtételt megadok az önök szerencsétlen megbízójának...

Tóthfalvy e szavak után meghajolt, a két segéd pedig - érezvén, hogy ez a hang nem szokásos a lovagiasság keretén belül - fürkészve tekintett egymásra, vajjon nem lenne-e célszerű, ha maguk is áttérnének az agresszivitás mezejére? De mivel a titkár veszedelmes hírét nagyon jól ismerték, rövid habozás, majd udvarias meghajlás után így szólottak:

- Tehát hajlandó Nagyságod megnevezni a segédeit?

- Készséggel a rendelkezésükre állok. Ha ma este nyolckor szivesek lesznek elfáradni a kaszinóba, mindjárt megállapíthatják a módozatokat, melyekkel az affért elintézhjük...

A segédek e szavak után kezet nyújtottak Tóthfalvynak, majd feszes lépésekkel távoztak a miniszteriumból. A titkár tűnődve nézett utánuk, aztán így szólott magában:

- Azt hiszem, nem tulzok, ha a pisztrángok barátját besorozom a mártírok közé...

II.

A párbaj, melyet Tóthfalvy miniszteri titkár és Vladár halászlé felügyelő megvívta egymással, nem végződött tragikusan: Vladár két lapost kapott a hüvelykujjára és egy ötcentiméteres bőrhorzsolást a jobb mellére. A segédek e rövid vérengzés után egyhangulag bevégezték a tusát és a felek nekiláttak az öltözködésnek. Tóthfalvy éppen a gallérját gombolta össze, mikor az egyik segéd izgatottan hozzája lépett.

- Nincs kifogása Nagyságodnak a kibékülés ellen? - kérdezte a titkártól.

- Kifogásom? Éppen ellenkezőleg. Roppantul örülni fogok, ha tisztelt ellenfelemmel barátilag kezet szoríthatok...

E szavak után, a segéd kíséretében, udvariasan közeledett Vladár urhoz, egy zömök, kövérke nyárspolgárhoz, aki éppen nagy szuszogások közt igyekezett belebujni viharokból megedzett trikóingébe.

- Uram, - szólt Tóthfalvy lovagiasan, - engem azzal vádoltak, hogy az ön tisztelt nejét megbántottam. Nincs ugyan tudomásom erről a tettemről, de ha így volna, semmi se akadályozhat abban, hogy ezennel ünnepiesen bocsánatot kérjek.

A halak patrónusa egy merész rántással magára öltötte most a trikóinget, becsületes borjuszemeivel végignézett az elegáns titkáron, aztán elismerőleg így szólott:

- Ez a kijelentése nagyon lovagias és én boldog vagyok, hogy egy ilyen tökéletes gentlemannel megismerkedhettem. Ha csakugyan igaz, hogy ön is örül az ismeretségnek, bizonyítsa be azzal, hogy nem veti meg a meghívásomat, s eljön velünk reggelizni az „Arany dinnye”-be...

- Ha parancsolja, akár a gellérthegyi kioszkba is elmegyek önökkel, - felelte szolgálatkészen a titkár.

A kis társaság csakhamar összeszedelőzködött, s negyedóra múlva a segédek, a doktorok s a küzdő felek már együtt ültek a kurtakorcsma asztala mellett, a belváros egyik eldugott utcájában. Jó darabig csendesen falatoztak és kocintgattak, de Vladár ur egyszer csak megindult arccal állott föl a helyéből.

- Uraim, - mondta a zömök emberke, - nekem nem az az élethivatásom, hogy a kezemben harci szablyával röppenjek ki a lovagias küzdelmek porondjára. Én egyszerű és becsületes hivatalnok vagyok, akit sokkal inkább érdekel a sügerek ivási ideje, mint a catalauni, vagy a nándorfejérvári ütközet. De ma mégis boldog vagyok, hogy kardomat e kitűnő férfiu kardjával összemérhettem, mert ez adta meg a módot ahhoz, hogy ezt a nemes lovagot személyesen is megismerhettem...

A sügerek barátja most koccintásra emelte a poharát, Tóthfalvy pedig röviden így szólott:

- Életemben sohase szerettem a halat, de most azt mondom: szervusz, öreg kutya, borulj a keblemre!

A két fél erre görcsösen megölelte egymást, ami Vladár urat arra ösztönözte, hogy egy üveg pezsgőt felbontasson. Az első üveget gyorsan követte a második és a harmadik, s egy óra múlva, mikor a Ferenciek templomában delet harangoztak, a segédek, az orvosok, sőt a vivómester is épp úgy el voltak ázva, mint maguk a délelőtti küzdelem hősei.

- Szeretsz? - kérdezte ekkor a halászati felügyelő a miniszteri titkártól.

- Hol az a gazember, aki téged, kis gömböc, nem szeret? - válaszolta Tóthfalvy lelkesedve.

- Komolyan beszélsz?

- Itt a nagy becsületszavam, hogy komolyan beszélek.

- Akkor hajolj idebb hozzám, hogy egy bizalmas titkot eláruljak neked, - folytatta Vladár ur elérzékenyülve.

- Beszélj, ha ezzel könnyítesz a sziveden - szólott jóindulattal a miniszteri titkár.

A halászati felügyelő odanyomta az ajkát a Tóthfalvy fülére, s akkor egyszerre megeredtek a könnyei.

- Öregem, - mondta, - édes öregem, hallgass ide... Tizennyolc éve vagyok házas, s ez idő alatt még nem volt egy boldog pillanatom... Oh, ha tudnád, micsoda boszorkány az a nő, akinek a kedvéért pár órával ezelőtt majdnem markolatig beledöftem a szivedbe a harci pengémet... Nem volt tizennyolc év óta egy nyugodt éjszakám, mert ez a bestia csak akkor érzi jól magát, ha az életemet megkeserítheti... De mindezt még szívesen elviseltem volna, ha azt a tegnapi gázságot el nem követi...

- Micsoda gázságot?

- Azt, hogy egész este ellened izgatott, sőt arra kényszerített, hogy a legjobb barátommal megvívjak érte... Ezt még a halóporában se fogom megbocsátani neki...

E szavak után cuppanós csókot nyomott a Tóthfalvy arcára, miközben elkeseredve ismételte:

- A legjobb pajtásomat akartam legyilkolni ezért a hárpiaért...

NYÁRI ALAKOK

I. A szalmaözvegyek barátja.

Egyik iskolatársam, aki évek óta a legbizonytalanabb állásokat tölti be, s állandóan hordárokat szokott küldeni hozzám kétkoronás kölcsönökért (néha a hordár öt-hat helyen keres, amíg rám akadt, s így az ő dija se kerül ki a kölcsönből), ma szembejött velem az Andrássy-uton. Csinos, szürke nyári ruha volt rajta, s az arca csakugy ragyogott a jókedvtől.

- Hát téged mi lelt? - kérdeztem tőle csodálkozva. - Talán megütötted az osztállysorsjáték főnyereményét?

- A főnyereményt nem ütöttem meg, - válaszolt iskolatársam jókedvűen, - de azért nincs okom panaszra. Nekem most, Istennek hála, nagyon jól megy.

- Valami új hivatalba jutottál?

- Ahogy vesszük. Ha akarom, azt is mondhatom, hogy hivatalom van. Még pedig meg lehetőszen jól jövedelmező hivatalom.

- Mi az?

- Én, kedves öregem, a szalmaözvegyek barátja vagyok...

- A szalmaözvegyek barátja? Hogy érted ezt?

- Ugy, ahogy mondom. Budapesten most százezer szalmaözvegy van, akik közül, szerény számításokkal, legalább huszezer a személyes ismerőseim közé tartozik. Amint tudod, a szalmaözvegy a világ leggyámoltalanabb teremtese. Mikor a feleségét a vonathoz kíséri, a legfantasztikusabb terveket festi ki maga elé, de amikor egyedül marad, olyan, mint a hátára fordított teknősbéka: egyáltalában nem bír megmozdulni többé. Gyáva, ügyetlen és ostoba, - ha csak egy jóra való mentora nem akad. Nos, édes öregem, én június végétől szeptember elejéig a szalmaözvegyek mentora vagyok. Együtt vacsorázom velük a zöldben és a kültelken, bemutatok nekik egy sereg jószívű, kicsi nőt, s egyáltalában gondoskodom az esti programról. Én állítom össze a menüt, én csinálom barátaimnak a reklámot a kicsike nők előtt, s én ütöm be a cigány nagybőgőjét, a mikor a szalmaözvegy az ötödik üveg pezsgőt felbontatja. A barátom jól mulat, én ingyen vacsorázom, s mindennap kötök néhány apróbb, pillanatnyi kölcsönt. Most már hála Isten check-számlám is van a *Csak a véredényeket m. sz.* nevű intézetnél.

Az iskolatársam itt abbahagyta a beszédet, mert a Dalszínház-utca táján egy tenniszruhás, kéköves uriember közelített, akin hatvan lépésnyiről meglátszott, hogy szalmaözvegy. Hamarosan kezét rázott hát velem s miközben gyors léptekkel a kéköves ember felé sietett, harsány hangon kiáltozta feléje az utcán át:

- Szervusz, Lipi... várj csak rám egy pillanatra!

II. A menetrend-smokk.

- Pincér, a menetrendet!

Minden kávéházban, ahol csak a hosszú, nyári napon át megfordul, ez a sztereotip kiáltás hangzik el az ajkáról. Ujságot, illusztrált lapot már június elseje óta nem olvas, hanem reggeltől estig a menetrendet bujja, a magyart, a nagy Henschelt, sőt a francia Guide-ot is, ha véletlenül ráakad valahol.

- Utazol? - kérdik tőle a barátai, akik a verejtékes munka közben meglepik.

A menetrend-smokk csak a fejével bólint, aztán tovább legelész a rengeteg betűtengerben. Megkeresi az összeköttetést Budapest és Kopenhága közt, kieszeli a legjobb módját annak, hogy juthat el az ember Helgoland szigetére, s pontosan följegyzí az összeget, a mibe egy nordkapi utazás kerül. Egész nyáron át dolgozik a legkülönbözőbb utazási terveken, hajszálnyi pontossággal kieszeli a leggyönyörűbb kóborlások programját, s miközben a szemét rövidlátóvá koptatja, a lelkében úgy érzi, hogy máris megkezdte az utazását... A menetrend borgisbetűi közül a svájci havasok, az éjszaki tengeri fürdők levegője áramlik feléje, s a fantáziájában megcsillognak a fjordok ezüstös habjai... Csak akkor tér magához, amikor a program második részéhez jut, s a kiadási tételek után a bevételi lap összeállítását is megkezdí. Már-már ott tart, hogy csupán kétszáz, száz, vagy ötven forintja hiányzik a tervei megvalósításához, amikor nagy megdöbbenésére észreveszi, hogy szeptember legelső napja is rávirradt. Busan összecsomagolja hát a jegyzeteit, s miközben a hivatala felé siet, rezignáltan dörmögi:

- A jövő nyáron okvetetlen elutazom... Még pedig egyenesen a Nordkapra...

III. Levél a fenyvesekbe.

A pezsgős pavillonban, miközben a virgonc kisasszonyok a *Vig özvegy* keringőjét éneklík s a cigány vitustáncot járva cifrázza a szegény Lehár Ferenc melódiáit, az egyik ur hirtelen elkomorodik s így szól ahhoz a kicsikéhez, aki éppen az ölébe telepedett:

- Nincs itt egy levélpapír meg egy boríték?

- Levélpapír az nincs, - mondja a kicsike aranyos humorral, - de ha szódabikarbónát akarsz, azt adhatok...

A komor ur nem honorálja ezt a megjegyzést, hanem konokul ragaszkodik ahhoz az ötletéhez, hogy levélpapírt meg borítékot akar. Mivel effajta különlegesség a pezsgős pavillonban nem akad, a tüzilegény konflison megy be a városba s a legközelebbi kávéházból tintát, papírt és tollat hoz, szerény két forintnyi jutalom fejében. A furcsa vendég ekkor félrevonul az egyik sarokba, s miközben a többiek veszettül kornyikálnak, miközben a pezsgős palackok dugói a levegőbe röpülnek, bemártja a tollat a tintába, s levelet ír, ezzel a megszólítással:

„Drága, egyetlen, aranyos, imádott fiacskám!”

A lányok néha belenéznek az írásba a háta mögöl, a barátai kényszerítík, hogy koccintson velük, de ő mindez akadályok ellenére végig megírja a levelét. Később borítékba teszi, megcimezi s a zsebébe dugja, hogy aztán megkönnyebbült szívvél, felujuló jókedvvel ülön vissza az asztalhoz, amely szinte roskad a különböző palackok súlya alatt...

- Kinek írtál? - kérdezi az egyik jóbarát alattomosan.

A levélíró ünnepies, szinte sértődött arcot vág.

- Erről ne beszélj, - mondja sötéten, - ez nem ide való, ez szent dolog.

S egy pillanatra ellágyul, maga elé mered; a feleségére meg a kis gyerekeire gondol, akik e pillanatban egy fenyveserdő közepén ő róla álmodnak...

Hajnaltájt, mikor egy nyitott kocsin a város felé hajtatnak, aggodalmasan tapogatja meg a zsebében a levelet.

- Erről egészen megfeledkeztem, - mondja tünődve.

Az egyik jólelkű leány szolgálatkészzen nyújtja ki a kezét.

- Tudod, mit, én majd bedobom a leveledet, mielőtt hazamegyek. A ház előtt ugyanis van egy levélszekrény...

A férj helyeslőleg bólint, aztán átadja a szent dolgot frissen szerzett barátnőjének. A gummi-kerekű pedig veszett galoppban robog befelé az Andrássy-uton, míg a távoli fenyveserdők lombjait megaranyozzák a fölkelő nap sugarai...

BACCARAT

Baccarat-asztal, melyet előkelő urak vesznek körül. Némelyikük frakkot és fehér nyakkendőt, másik szmokingot, fekete csokrot visel. Többnek virág van a gomblyukában. A bankár monoklis ur, afféle tipikus mágnes-arc, aki hidegen, unottan osztja le a kártyákat, mintha az egész ügy nem is nagyon érdekelné.

Az urak diszkrét csöndben játszanak, a tónus nagyon finom és előkelő.

A szoba az ismert klub-kártyaszobák mintájára van berendezve, a világítás ragyogó, a komor-nyikok egyenruhája nagyon gazdag és impozáns. Aranysujtásos, kék frakkot és rövid térdnadrágot viselnek. Néha megjelenik egy-egy groom is, aki meggyoszínü, testhezálló ruhát visel, dús ezüst-zsinórzattal.

Idő: éjfélután egy órakor.

A bankár: Tessék tenni! Mindenki tett? Nincs tovább! (Leosztja a kártyát.)

Egy játékos: (Megnézi a kártyáját.) Kérek!

A bankár: (Leosztja és magának is vesz.) Kettő!

Egy játékos: Kilencest vettem a kettőre. Csak egyem van.

A croupier: (Besöpri a tételeket.)

Tamássy: (Felugrik a helyéből s dühösen oda megy Reöth-höz, aki eddig egy sarokban a pénzét olvasta.) Láttad ezt?

Reöth: Mit?

Tamássy: Neki kettője maradt, de a pointeur kilencet kapott a kettesére. Most huzták be hetedszer az összes tételeket.

Reöth: Mennyit adsz le?

Tamássy: Ma este kétezer koronát. Tegnap este ugyanennyit. Tegnapelőtt változatosság okáért, harmadféleztet.

Reöth: Ezt se neked találták ki, öregem.

Tamássy: Hát kinek találták ki? Mondj nekem csak egy embert, aki nyer, azon a monoklis majmon kívül, aki a bankot adja. Mit szólsz ennek a tisztelt urnak a konzekvens szerencséjéhez?

Reöth: Kalapot emelek előtte.

Tamássy: (Suttogó hangon.) Gyere közelebb, mondok neked valamit.

(Az egész párbeszéd alatt sűrűen hallatszik a bankár felszólítása: „Tessék tenni! Mindenki tett? Nincs tovább!” A croupier néha fizet, de legtöbbszörre behuzza a tételeket.)

Reöth: És pedig?

Tamássy: (Még mindig suttogva.) Szent meggyőződése, hogy ez az ember hamisan játszik.

Reöth: Kedves barátom, ilyesmit csak akkor szabad mondanod, ha már minden bizonyíték a kezében van.

Tamássy: Annyi, mintha már minden bizonyíték a kezében volna.

Reöth: Hogy érted ezt?

Tamássy: Hetek óta figyelem ezt az embert s folyton az az impresszióm, hogy az előkelő flegmája alatt lappang valami. A szerencse senkihez se ragaszkodik ilyen konzekvensül. Honnan került ide ez az individuum? Nem tudom. Te épp oly kevésbé tudod, mint én. A barátaid barátai egy napon felhozták ide s ők is úgy ismerték meg, hogy a barátaik barátai bemutatták nekik. Miből él? Mivel foglalkozik? Sejtelmek sincs róla. Előkelő, hideg, arrogáns s a pénzzel látszólag annyit se törődik, mint én a szivarom hamujával. Itt van, játszik, hercegi borraivalókat oszt a komornyikoknak, - ennyi az egész, amit a multjából ismerünk. Elegáns klub-kalandor, - most ez a típus helyettesíti a Rózsa Sándorokat és a Savanyu Józsikat.

Reöth: Mindez csak impresszió, aminek nincs pozitív alapja.

Tamássy: Mi huszadik századbeli neuraszténikusok sokkal többet adunk az impresszióinkra, mint a pozitív adatokra. Ez az ember hamisan játszik és én le fogom leplezni őt.

Reöth: Vigyázz, nehogy a te nyakadat tekerjék ki.

Tamássy (a Reöth vállára üt): Engem ne félt, még sohasem végeztem fél munkát. (Fojtott hangon). Ma itt még kivégzés lesz!

Reöth (vállat von): Még egyszer figyelmeztetlek, hogy vigyázz!

Mind a ketten visszamennek a játékasztalhoz.

Tamássy (egy játékoshoz): Hogy megy neked?

Egy játékos: Ez az öt forint van az ezresemből. A banknak félelmes a szerencséje.

Tamássy (gunyosan): Öt forintod még maradt? Akkor nem tudom, minek panaszkodol. (Odaáll a bankár háta mögé s mereven, szinte kidülledt szemmel figyeli a játékot.)

A bankár: Mindenki tett? Nincs tovább! (Leosztja a kártyát.)

2. játékos: Nyolcam van.

A bankár (megnézi a kártyáját): Ez kilenc!

Általános szenzáció. Többen hangosan megszólalnak: „Hallatlan!” - „Nem szabad játszani!” - „Ilyen szerencsét még sohase láttam.” Néhányan az asztalra ütnek.

A croupier (besöpri a téteket).

A bankár: Tessék tenni! Mindenki tett? Rien! (Oszt.)

1. játékos: A banknak nyolca lesz!

A bankár (magának is vesz kártyát): Baccarat! (A croupierhez): Tessék fizetni!

2. játékos: Ez az isten csodája!

(Amíg a croupier fizet, a bankár kiveszi a zsebkendőjét, megtörli vele a homlokát, aztán a zsebkendőt leejti a földre. Utána hajol és fölveszi, majd a kendőt le akarja tenni az asztalra, de e pillanatban Tamássy megragadja a karját. Az egész epizód halálos csendben játszódik le.)

Tamássy: Megálljon! Mutassa csak azt a zsebkendőt!

A bankár: Megörült?

Tamássy (ellentmondást nem tűrő hangon): Nem örültem meg, de kérem, mutassa meg azt a zsebkendőt!

A bankár: Mit akar a zsebkendővel?

Tamássy: Ej, ideadja-e vagy nem?

(Kicsavarja a kezéből a zsebkendőt s szétbontja. A zsebkendőben egész csomó kártya van.)

A játékosok (valamennyien felugrálnak a helyükről s izgatottan, magukon kívül kiabálnak össze-vissza. A komornyikok megdöbbenve a fejüket rázzák).

Tamássy: Gazember! (Arculüti a bankárt, akinek a monoklija leesik.) Gazember!

A bankár: Az élő Istenre esküszöm!...

Tamássy: Ne esküdj! (Megragadja a csokrát és a gallérral együtt letépi.)

A játékosok (fölemelt ököllel akarnak nekirontani, de Tamássy megakadályozza őket): Ne szennyezzétek be a kezetekeket!

A bankár (szánalmasan dadogva): Esküszöm... mindenre esküszöm...

Tamássy: Lódulj! (Lök egyet rajta, mire a bankár támolmogva az ajtóhoz ütődik. De csakhamar összeszedi magát, kirohan s a következő pillanatban revolver lövés hallatszik a játékterembe.)

Tamássy (fölrántja az ajtót): Megölte magát! A mentőket!

2. játékos (az egyik komornyikhoz): A mentőket! Telefonáljon rögtön a mentőknek!

3. játékos: Micsoda botrány!

(Mindnyájan kirohannak s az ajtót becsukják maguk mögött. Össze-vissza való kiabálás, artikulátlan hangok hallatszanak be. A játékterem egészen üres, csupán egyetlen játékos marad benn, aki nyugodtan tovább osztja a kártyákat, mintha kíváncsi lenne rá, hogy miképp alakult volna tovább a játék?)

Pár pillanat múlva, miközben egy-egy behallatszó mondatból arra lehet következtetni, hogy a holttestet elszállították, ismét telni kezd a terem, a játékosok mind nagyobb tömegekben jelennek meg a kártyaasztal körül. Mindnyájan nagyon izgatottak és lehangoltak.)

1. játékos: Ilyen skandalum! Ilyen skandalum!

2. játékos: Még most is dobog a szívem! Félek, hogy mindjárt összeesem!

1. játékos: Iggyék egy pohár vizet!

3. játékos: Brr, - látta, milyen véres volt az inge?

1. játékos: Két napig erről fogok álmodni...

3. játékos: És mindennek a kártya az oka... a piszkos... a nyomorult kártya...

1. játékos: Undorító!

(Pár pillanatnyi csend, mialatt mindenki tanácstalanul tekint maga elé. Végre a croupier kérdőleg néz az egyik urra, aki a gomblyukában vörös rozettát visel. A rozettás ur vállat von s a kezével olyan gesztust csinál, mintha ezt akarná mondani: „Nekem mindegy!”)

A croupier: Kérek ajánlatot a bankra!

Ismét csönd, mindenki a földre sűti a szemét, végre megszólal az:

1. játékos (halkan, szégyenkezve): Ezer korona.

A croupier (hangosabban): Ezer korona.

2. játékos: Ezerötszáz!

3. játékos: Ezerhatszáz!

1. játékos: Kétezer!

3. játékos: Kétezerötven!

1. játékos: Hatvan!

2. játékos: Nyolcvan!

3. játékos: Kétezerszáz!

A *croupier*: Kétezerszáz elsőször... Kétezerszáz másodszor... Senki többet?... Kétezerszáz harmadszor!

(Függöny.)

A TITOKZATOS HANG (Karácsonyi mese)

Nekünk elbeszélőknek is megvannak a magunk szent és tiszteletreméltó hagyományai. Ezek közül való a szívtelen agglegény, aki a karácsonyest ünnepi hangulatában is ridegen tovább folytatja hétköznapi munkáját. Róla szól a mesém, melynek előbbi fejezeteit bizonyára minden olvasóm ismeri.

*

A nagy, sötét házban, mely tespedt lustasággal huzódott meg a kereskedői városrészben, csupán János, a háziszolga lakott, aki karácsony éjszakáján a Bazilikába ment a feleségével, hogy az ünnepi misét végighallgassa. A ház üres és néma volt; a kövezett udvaron ládák és csomagok heverték, úgy, ahogy az előző estéről ott maradtak, a háztető fölött, a kémények körül pedig lassan szitált a hó. Komor és hangulatos téli kép volt ez, amelyet nem enyhített a gyermekek lármája, az öregek vidámsága; ebben a házban a rideg üzlet lakott, mely nem dolgozik érzésekkel és hangulatokkal. Azt lehetett volna hinni, hogy az egész épületben nincs egy teremtet lélek, ha hátulról, az iroda ablakából, ki nem verődik egy vékony fénysugár a hóesésbe. De az ablak - bár éjfél is elmúlt már - még mindig sárgás fénynyel vált ki az udvar sötétségéből és a piszkos függönyön néha megjelent egy kéz árnyéka. Valaki még ébren volt és dolgozott odabenn.

- Átkozott dologkerülői, valamennyinek mulatságon jár az esze, - mondta az a valaki boszusan, a míg új fahasábokat tett a kicsike vaskályhára, mert az iroda meglehetősen hideg volt.

Az iroda olyan volt, mint a többi kereskedői kontor: kicsiny, szűk, kényelmetlen helyiség, néhány foltos íróasztallal és pénzszekrényvel, míg az üvegajtón át, a villamos lámpa fényében, csak egy kicsike részét lehetett látni az óriási üzletnek, ahol összepréselve heverték a finom vásznak és a kanavászok, a vastag flanelek és moldonok, a nehézszagu kalmukok és parketek s a temérdek karton és batiszt, mely innen röpül szét az egész, nagy birodalomba, hogy az asszonyokat szépekké és kíváncsisággá tegye... A sok drága holmi most békén pihen a hatalmas polcokon, míg az üzlet feje, a tömzsi, őszszakállu Mayer, ismét összedörzsölte a kezét és haragosan ismételte:

- Mulatnak és léhaságokon jár a fejük, pedig az egyik nagyobb koldus, mint a másik...

Dühösen biccentett a fejével, amiben némileg igaza is volt; nyolcvantagu személyzete mind cserbenhagyta a mai éjszakán s ő egyedül, a hidegtől borzongva, ült itt a kicsike irodában, hogy az ujévi mérlegen dolgozzék. Neki nem volt siránkozó porontya, az asszonyok régóta nem érdekelték, meghívásokat pedig elvileg nem fogadott el, mert az volt a meggyőződése, hogy az ilyesmi sokkal többbe kerül, mint amennyit megér. A tömzsi emberke tehát joggal megvetette a sok léhűtőt, aki ma öt forinttal - vagy annival se - dorbézolja át az egész éjszakát, hogy holnap reggel fáradtan, kimerülve jöjjön be az üzletbe, amelyből a kenyerét és a rongyait megszerzi...

Félrehuzta kissé a függönyt és óvatosan kinézett az udvarra: a hó még mindig szitált, s a millió meg millió hely tündériesen csillogott az ablakon át kivetődő világosságban. De Mayer, aki nem volt a hangulatok embere, a hóesés láttára nem a gyermekmesékre gondolt, hanem így szólott bizonyos aggódással:

- Megeshetik, hogy a gaz János rosszul szegezze be a ládákat, s a velourkendők, melyek Pincehelyre mennek, tönkreáznak ebben az utálatos időben...

Még egy hasábot dobott a vaskályhába, s újra hozzáfogott az íráshoz, de úgy érezte, hogy a pillái mindinkább nehezebbekké lesznek, s valami hihetetlen álmoság bénítja meg a kifagyott, vörös kezét. Elővette hát azt a félszivart, a mit délután eltett a tárcájába, de úgy érezte, hogy a füstölés se ér sokat; a tagjai mindinkább elzsibbadtak, s már csak szörnyű fáradtsággal tudta nyitva tartani a szemeit.

- Teringettét, még elalszom itt a főkönyv előtt, - mondta fagyoskodva.

E pillanatban megszólalt a telefon.

- Ki az ördög lehet, aki ilyen késő éjszaka zavarja az embert? - kérdezte a tömzsi Mayer csodálkozva.

Kíváncsian a füléhez illesztette az egyik kagylót, s idegesen beleordított a másikba:

- Halló, halló, itt a *Mayer Ferenc és fia* cég beszél... És ott?

- Itt a mennyei birodalom nyilvántartási osztálya, - felelte egy vékony, dallamos és csodálatosan fülbemászó hang.

Mayer ur megrökönyödve bámult a telefonra.

- A mennyei birodalom?... Vagyis Kina, ugy-e?... Hát Budapestnek már interurbán összeköttése van Pekinggel?

- Nem Kina, hanem az igazi mennyei birodalom... Az a birodalom, amelyben majd a nagyságos kereskedelmi tanácsos ur is megjelenik egyszer, ha a földi mérlegét lezárják...

- Nem is tudtam, hogy a mennyországba már be van vezetve a telefon, - szólott a tömzsi Mayer, aki azt hitte, hogy valaki ostoba csinyt követ el vele.

A dallamos hang azonban újra megszólalt, még pedig oly szeliden és komolyan, hogy Mayer urnak egyszerre hidegség futott át a háta közepén.

- Ne tréfáljon, - itt csakugyan a mennyország beszél... A nyilvántartási osztály beszél, mely szent karácsony éjszakáján szemlét tart a halandó emberek között, vajjon micsoda érzéseket és gondolatokat forgatnak a szivükben és az elméjükben... Ön, Mayer ur, ma éjjel is az üzlettel foglalkozik, ahelyett, hogy a szegényekre és a gyermekekre gondolna... Nem szégyenli magát, hogy ma is a főkönyv előtt görnyed?... Nem hallja a harangokat, melyeknek szava odahallatszik az irodájába?... Nem látja a csillagokat, melyek a kicsike szobákban kigyulladnak?... Mayer, Mayer, azt mondom, hogy rossz vége lesz ennek a cinizmusnak...

A kereskedő eddig is nehezen állta meg, hogy a hosszú beszédet végighallgassa, de most dühösen rázta meg az ártatlan telefont.

- Mire gondoljak: a szegényekre és a gyermekekre?... Hát én rám ugyan ki gondol, ha kérdeznem szabad?... A dombovári Deutsch épp ma mondott csődöt s ez nekem tizenötezer forintomba került, mert a gazembernek ilyen nagy összeget hiteleztem... Mindennap fizetésképtelenné lesz egy-két vevőm, mert azok ugyan nem törődnek olyan ostobaságokkal, hogy nekem örömet szerezzenek... Kinevetnek és az üzletüket egy éjszakán át ráíratják a feleségükre... Miért vegyek hát én hintalovakat a maszatos gyerekeknek, s miért egyem mákos kalácsot, mikor husz százalékra kell kiegyeznem az inzovens adósaimmal?...

Az utóbbi szavakat már meglehetősen hangosan kiáltotta bele a telefonba, de a nyilvántartási hivatal nem ijesztette meg a lármájával: az előbbi dallamos hang most ismét megszólalt a láthatatlan vezetéken keresztül:

- Mayer, szegény Mayer, ön bolondokat beszél... Szedje hát össze azt a csekély kis agyvelejét, s feleljen szépen a kérdéseimre... Azt akarom, hogy saját maga belássa, milyen badarul és esztelenül élt a mai napig...

- Kikérem magamnak, hogy velem ilyen tónusban beszéljen, - rikoltotta most a tömzsi emberke, aki a kereskedői világban híres volt arról, hogy a nyelve mindig a helyén van.

A titokzatos hangot azonban ez a támadás nem hozta ki a sodrából.

- Mayer ur, legyen higgadt, mert különben sohase fogjuk megérteni egymást... Mennyit keres egy éven át a boltjából?...

- Hogy mennyit keresek?... Régente ötvenezer forintot is megkerestem, mert a falusi zsidók pontosan beváltották a trattáikat, de most, mióta a pénzpiacon olyan nyomoruságos világ van, örülök, ha tizenötezeret megkeresek...

- És elkölte az egész jövedelmét?

Mayer epésen fölkacagott.

- Hallja, maga talán lirai költőnek néz engem, aki hónap végén adós marad a kávéházi főpincérnek?... Én, mint szolid kereskedő, tisztában vagyok vele, hogy az okos ember nemcsak megszerzi a pénzt, hanem meg is tartja... Nekem kétszázhatvanezer forintom van a Magyar Általános Hitelbankban, s check-számlám a Giro-Egyletben és a postatakarékpénztárnál.

- Hát mennyit költ el egy esztendőben?

- Legfeljebb háromezer forintot, de az is sok... Mire költenék?... Se feleségem, se macskám, se kutyám, - ami ruhára meg kosztra kell, az nagyon kevésből kikerül... Én kávéházba egyáltalában nem járok, színházat pedig huszonöt év óta nem láttam belülről... Én nem életember vagyok, hanem kereskedő. Annyira kereskedő vagyok, hogy már ezt a fecsegést is meguntam, s azért kérem, tegye le a kagylót, mert nekem sokkal sürgősebb, hogy a mérlegemmel mielőbb elkészüljek...

Dühösen le akarta tenni kezéből a telefon hallgatóját, de a rejtelmes hang most sietve közbeszólt:

- Halló, halló, - várjon csak egy keveset, Mayer ur...

- Mit akar még mondani?

- Azt akarom mondani, hogy maga egy szegény, beteg és szájalomraméltó ember... Tudja, hogy miért?... Azért, mert maga százszor könnyelműbb, mint a lirai költő, aki hónap végén adós marad a kávéházi főpincérnek... Az a szegény fickó csak a nyomorult garasainak hág a nyakára, de maga az életét fecséreli el, tisztelt Mayer ur... Pedig az élet sokkal drágább kincs, mint az, amit maga a Gíró- és Pénztáregyletben őriz... A folyószámláját más fogja megdézsmálni a holtá után, de az élete a magáé, egyedül csak a magáé, s amit föl nem használ belőle, az mindörökre elveszett, amikor a szemeit lehunyja... A föl nem használt élet ugyanolyan, mint az ezresbankó, amit valaki a gyertya lángjánál eléget... Tudja, hogy mi az élet, Mayer ur?... Az, ami a lelkét és a szívet megfogja... Maga nem él, csak állati munkában várja azt a végső pillanatot, amikor a kalmukraktárának bucsut mond... Élni a könnyelmű fickó él, aki tiz mértföldet gyalogol egy asszony csókjáért, aki sir a színházban, a mikor a huszezerforintos tenorista énekelni kezd, aki a gyönyörűségtől reszketve néz fel a vasuti kupé ablakából az égbenyúló gleccser hósípkájára, aki hajnalig ott ül a hajó fedélzetén, hogy a holdvilágban csillogó vizet bámulja... Ez él, mert szenved, ujong, sir, remeg a különböző impressziók hatása alatt... Aki egy szegény földönfutót boldoggá tesz pár pillanatra, egy gyermek kacagásában

ujjászületik, egy boldogtalannak a kezét megszorítja, egy szép vers, nóta vagy szónoklat hallatára naivul föllelkesedik: ez mind él, mert mind elkölti a tőkéjét, mely a halála után amugy is semmivé foszlik... Aki a karácsonyesti csillagok láttára a titokzatos, égi hatalmakra gondol, akinek a harangok szava misztikus álmoként cseng a fülébe, aki a hóesésben távoli tündérmeséket idéz vissza a lelkébe, melyeket talán sohase hallott, de amelyek millió valóságnál is szebbek: az él, mert érezni és álmodni tud... De maga, szegény Mayer, nem él, hanem hatvan év óta egyre arra várakozik, hogy egyszer már - majd ha a koporsójában fekszik - reggel nyolc órán túl is tovább folytathassa az éjszakai pihenését... És az a legszomorubb az egész dologban, hogy az összezsugorgatott, föl nem használt életét még csak örökségül se hagyhatja a jókedvű fickókra, akik a vagyonát majd a holtá után elköltik... Most pedig jó éjszakát, mert más dolgom van...

Mayer ur válaszolni akart valamit a hosszú beszédre, de e pillanatban fölnyitotta a szemét, s zavarodottan ébredt annak a tudatára, hogy az egész telefonbeszélgetést csak álmodta. Vagy csakugyan szólt hozzá valaki a láthatatlan dróthuzalon át, mely ismeretlen távolságokból fut ide a fehér háztetőkön keresztül? Akárhogy volt, Mayer ur úgy érezte, hogy ma nem birna tovább dolgozni többé, azért magára véve a kabátját, és a kalapját, csöndesen távozott az irodájából. A nagy udvaron már térdig ért a hó, a ládák alig látszottak ki belőle, a levegőben pedig millió apró pelyhecske szitált. És Mayer ur - Isten tudja, hogyan? - a meghalt édesanyjára gondolt, aki gyerekkorában kergetőzött vele a kis falusi szobában, s akinek szemében ő, a komoly, szögletes üzletember, egy édes, aranyos baba volt, mint azok, akikkel néha csipkés váncosok közt találkozott a nagyváros utcáin... Ő, mint pufók bábé: nevetni és sirni is szeretett volna erre a különös gondolatra... A kapuban összetalálkozott Jánossal, a háziszolgával és a feleségével, akik most jöttek haza az éjféli miséről... Mayer ur ránézett az asszonyra, aki alázatosan köszönt neki és így szólott magában:

- Ez is úgy tekint a porontyaira, mint az én anyám tekintett valaha én reám, amikor a szobában bujósdit játszott velem...

És ekkor belenyúlt a nadrágzsebébe és egy ezüstforintot kivéve, így szólott leereszkedéssel a bámuló Jánosnéhoz:

- Itt van, majd vegyen rajta egy sípot a kis gyerekének... Az én anyám is sípot vett nekem, amikor annyi idős voltam, mint a maga fia...

VASUTI KATASZTRÓFA

Hangos társaság gyűlt össze a nagy kiránduló hajón, mely az osztrák hadikikötőbe vitte az abbáziai fürdővendégeket. Egész sereg szép asszony pletykázott a tisztára surolt fődélzeten, a kapitány hidjáról kíváncsi pestiek gukkerezték a ködbe olvadó chersói partot, öreg urak, plaid-del a térdükön, a tegnapelőtti bécsi lapokat olvasták, s a zajos és jókedvű lebzselők fölött májusi verőfény csillogott a tükörsima tengeren. Mikor a hajó elhagyta a kis lovránai öblöcskét, a társaság már kisebb kottériákra oszlott, melyek élénken tárgyalták a fürdő apró eseményeit, s diszkrétül megrágalmazták a gögös mánásasszonyokat, akik élettelen tárgyaknak tekintik az egész polgári osztályt, de a legkisebb főherceg előtt is térdet hajtva pukkerliznek az Angiolina előtt. Később a könyvek, a színházak, s a készülő házasságok kerültek szóba, majd valaki - egy innsbrucki tanár, aki még a napfényben ragyogó habok hátán se tud megfélekedezni a szürke elméletekről - a tenger mélységéről az emberi lélek mélységeire fordította a beszélgetést. A tanár gunyosan fordult egy tudócsucshurutban szenvedő bankhivatalnok felé, aki nagy, lexikoni műveltséggel magyarázta a körülállóknak, hogy az Adriában is vannak olyan helyek, melyek két egymásra állított templomtornyot egész az utolsó gombig elnyelnének.

- Kedves barátom, - mondta az innsbrucki professzor, miközben a zsebkendőjével a pápaszeme kristályüvegét megtisztította - az öreg Adria egy sekély, pocsolya azokhoz a mélységekhez képest, melyek ott tátonganak minden kulturember lelkében... - Az udvarias mosoly, a sima beszéd alatt, a gondolkodás láthatatlan mélyeiben, néha a jó és rossz indulatok borzalmas viharai dühöngenek... Ezt azonban épp oly kevésbé lehet látni, mint azokat a forradalmakat, melyek a víz sima tükre alatt lejátszódnak... És az a legfélelmesebb a dologban, hogy a léleknek e vulkánikus természetéről legtöbbnyire még magunk se tudunk...

- Szóval mindnyájan titkos és veszedelmes aknákat hordozunk magunkban, - szólott közbe nevetve egy szép asszony.

A pápaszemes tanár komolyan bólintott:

- Ugy van, csak éppen az alkalomra van szükség, mely ezeket az aknákat felrobbantja... Vannak szerencsés emberek, akik mindvégig viharok nélkül élhetik le az életüket, de a legtöbb halandó előbb, vagy később a tudatára ébred annak, hogy nem is sejtett, ijesztő indulatok laknak a saját lelke mélységeiben... Ezért vallom, hogy abszolút jó emberek egyáltalában nincsenek a csillagok alatt... A jóság, vagy a rosszság mindig azoktól a külső körülményektől függ, amelyek közt a mi rövid, földi utunkat végigjárjuk...

Senki se vette komolyan a fiatal tudós szavait, annál kevésbé, mert a legtöbben nem is figyeltek arra, hogy tulajdonképp mit mondott? A kék habokon olajsárga vitorlák lebegtek, a víz sziporkázott a délelőtti napsugár tűzében, a félszigeten túl pedig már ott csillogott a nyílt tenger, az ezer színben tündöklő, örökéletű síkság, mely annyi misztikus titkot rejteget ismeretlen mélységeiben... Ki törődne ilyenkor azokkal a mélységekkel, melyek a töprenkedő tanférfiak lelkében tátonganak?

*

A hajó orrán, a fecsegő társaságtól elvonulva, egy utisipkás fiatal ember ült, a ki mozdulatlan némasággal szemlélte a kis isztriai hegyi falvakat, melyek a hajó mögött elmaradtak... Régi, pesti ismerősöm volt, akihez több, mint huszéves barátság fűzött, s akivel két hét óta reggeltől-estig együtt voltam... Gazdag családból származó, nobiles fiú volt, aki a kaszinójában is

nagy szerepet játszott, s mint lovagiassági szaktekinély ritkította a párját a budapesti társaságban... Senki se tartotta nagy lumennek, de ami a jellemet, tisztességet és jólelküséget illeti, nyugodtan fölvehette volna a versenyt mindenkivel, aki előkelő klubja olvasótermében, vagy kártyaszobáiban megfordult...

Szenttamásy - így hívták a kiránduló hajó remetéjét, - annyira el volt mélyedve a gondolataiba, hogy egyáltalában nem is vette észre, amikor közeledtem hozzá, s csak akkor riadt föl, amidőn egyszerre a vállára ütöttem.

- A delfineket nézed? - kérdeztem tőle.

Nem felelt, hanem tűnődve tekintett a szemem közé, majd hirtelen vállat vont.

- Kedves barátom, - mondta aztán valami furcsa és tőle egészen szokatlan ellágyulással, - e percben épp arra gondoltam, hogy mégis csak nehéz dolog ám ennek a szép és napsugaras világnak búcsut mondani...

- Hát ki akar búcsut mondani a világnak?

- Én. Most már teljesen tisztában vagyok vele, hogy ez az egyetlen megoldás. Mindössze tizenkét napom van még, - aztán megválthatom a jegyemet arra az ismeretlen állomásra, ahonnan sohase lehet visszatérni többé a budapesti kaszinóba...

Bolondos vidámsággal mondta ezt, de én hirtelen megéreztem, hogy vérfagylalóan komoly dolgokról lehet szó, - s ijedten ültem le melléje a hajó orrába, mely gyorsan, kiméretlen keménységgel hasította a tajtékzó víztömeget.

- Miért beszélsz ilyen ostobaságokat? - kérdeztem tőle.

- Sajnos, nem ostobaságokat beszélek, édes fiam, s elhiheted, hogy sokkal szívesebben hallgatnám az asszonyok pletykáit, mint hogy eféle szentimentális rémitgetésekkel untatlak... De fájdalom, úgy áll a dolog, hogy mostani helyzetemből nem menekülhetek másképp, mint ha egy revolverrel utat török magamnak...

- De az Isten szerelmére, hát mi történt veled?

- Csak az, ami már sok kártyással megesett: két hónap alatt az utolsó hold földemet is elkártyáztam. Ez azonban még nem lenne olyan nagy baj, hogy a szép, fiatal életemtől megválnék miatta. Van annyi erőm, hogy szükség esetén még munkával is meg tudnám keresni a mindennapi kenyeremet... De nálam most már nem erről van szó, hanem arról, hogy a makulátlan tisztességem forog kockán...

- Kártyaadósságaid vannak?

- A kártyaadósságok nem ejtenének ennyire kétségbe, mert a játékosok sokkal jobbszívű emberek, semhogy valakit a halálba kergetnének... De azzal a gondolattal, hogy egy becsületes, öreg ember bizalmával visszaéltem, csakugyan nem lehet tovább élni...

- Kiről beszélsz?

- Leykam ezredesről, aki azóta, hogy végleg leszállt a lováról, a kaszinó borszékeiben tölti a délutánjait és az estét... Az ezredes összegyűjtött negyven év alatt néhány forintocskát, s mivel engem, még hadnagykorom óta, szinte apailag szeret, szó nélkül nekem adta a takarékpénztári könyvét, mikor megtudta, hogy anyagi gondjaim vannak... Elfogadtam a segítségét, s a becsületszavammal fogadtam neki, hogy a pénzét két hónap alatt visszafizetem... Ha azt kérdezed, hogy miben reménykedtem, csak annyit válaszolhatok, hogy a kártyás ember soha se mond le véglegesen minden reményről... Akkor azt hittem, hogy vissza fogom váltani az

ezredestől a becsületszavamat, - most már bizonyos vagyok benne, hogy nem tudom betartani az ígéreteimet...

- Miért nem kéred meg az ezredest, hogy tovább várjon?

- Inkább százszor fejbőlövöm magamat, semhogy valami hitvány kifogással hozakodjam elő...

A váratlan vallomás annyira zavarba hozott, hogy pár percig nem igen tudtam volna válaszolni a barátom szavaira, mikor pedig később szólni akartam valamit, szomoruan intett a kezével:

- Ne mondj semmit, ugyis hiába lenne minden beszéd... Elveszítettem a becsületeimet, tehát meghalok... Tulajdonképp gyávaság is, hogy ezt előlegesen bejelentem, de az ilyen pillanatokban még a bátor emberek is el szokták veszíteni a hidegvérüket és a józanságukat...

A további beszélgetést megakadályozta az ebédhez hívó csöngettyűszó, s barátom velem együtt lejött az étterembe, ahol már hangos lármával fogadtak bennünket. Még nem igen tudtam, hogy mit fogok tenni, de mindenesetre elhatároztam, hogy meg fogom akadályozni az öngyilkosságot...

*

Pólában megnéztük azokat a látnivalókat, melyekkel a kirándulók szórakozni szoktak, végigjártuk az arzenált, a kikötőt, a hadihajókat, aztán - mivel még a hajó indulásáig több volt egy teljes óránknál - betértünk egy kávéházba, hogy a sok járás-kelés után kipihenjük magunkat. A kávéházban már ott voltak a friss bécsi lapok, s inkább unalomból, semmint érdeklődésből végiglapoztuk a „Pressé”-t és a „Fremdenblatt”-ot...

Én már a hirdetéseket és a szinlapokat nézegettem, - a szemem majd leragadt az álmodástól, - mikor egyszerre csak ijedten tekintettem a barátomra: Szenttamássy kipirulva ugrott föl a helyéről, a szeme ragyogott a felindulástól, a keze pedig reszketett, amint a „Fremdenblatt” egyik kolumnáját elibém tartotta.

- Olvasd ezt! - kiáltotta rekedten az izgalomtól.

A cikkben, mely fölött kövér betűkből, ez a főírás állott: „Grosse Eisenbahn-Katastrophe in Galántha”, nagy részletességgel volt elmondva, hogy két kilométernyire a galánthai vasuti állomástól a bécsi gyorsvonat beleszaladt egy tehervonatba, öt kocszi szilánkká zúzódott, s az utasok közül tizenketten meghaltak. A halottak közt van Leykam János is, az öreg, nyugalmazott huszárezredes...

Bámulva néztem Szenttamássyra: a jó fiu, a kifogástalan gavallér, a tetőtől-talpig korrekt uriember szeme csakugy csillogott a boldog és váratlan izgalomtól... Szinte kihívólag, diadalmasan tekintett rám, mintha csak ezt mondta volna:

- Ime, a jó Isten megkönyörült rajtam, s nem kell itt hagynom ezt az édes, ezt a ragyogó világosságot...

Helyeslőleg bólintottam, de ekkor eszembe jutott a pápaszemes innsbrucki tanár, aki az imént a kikutathatatlan mélységekről beszélt, melyek az emberi lélekben tátonganak. És megrémülve tekintettem a barátomra, a becsületes, makulátlan emberre, aki ime, hálát rebeg a Gondviselésnek, amiért a jóltevőjét, az atyai barátját, ilyen borzalmasan elpusztította...

Szenttamássy később elszégyelte magát és meghatva beszélt az öreg katonáról, de én nem igen hallgattam rá többé... Az ablakon át a sima tengert néztem, melynek mélye szünetlen lázadások és forradalmak színhelye...

A MILLIOMOS

Győry doktort, a milliomos agglegényt, évek óta valami sajátságos fátum üldözte: Európa legkülönbözőbb pontjain következetesen összetalálkozott azzal a Hétfáy nevű uri csavargóval, akit körülbelül husz esztendő óta gyűlt. Ez az ember mindenütt az útjába került: a párisi boulevardokon, a gőzösön, mely Dower és Ostende között jár, a berlini gyorsvonat étkező kocsijában, a montekarlói kaszinó trente-asztala mellett, s a svájci szállodában, ahol néha az uti fáradalmait kipihente.

- Hallatlan, már ismét itt van ez a szédelgő, - gondolta a puritán Győry doktor, mikor a Hétfáy aranszöke mefiszto-szakállát újra megpillantotta valahol.

Ellenszenve nagyon is érthető volt: a két férfit ugyancsak különböző anyagokból gyurta össze a természet szeszélye, Győry művelt, finomlelkű, de kissé savanyu és szögletes uriember volt, aki az édesapja rengeteg vagyonába csöppelve, nagyon hamar megunta azokat a hitványlelkű hízegőket, akik rendszerint a milliomosok udvarához szegődnek. Elvégezte az iskoláit, unalomból három diplomát is szerzett, aztán egyáltalában nem tudta, hogy mit kezdjen az életével? A kártya nem érdekelte, az asszonyok nyelvén nem értett, a költekezés nem okozott neki örömet, s így harmincéves korában már többnyire ásitva ült a kaszinója karosszékében. Az egyetlen gyönyörűség, mely még megmaradt a számára, abból állt, hogy néha végigszáguldott a nagyvilágon...

- Ha vasuti kocsik nem lennének, akár habozás nélkül fejbőlöhetné magát az ember, - gondolta magában akárhányszor, míg vonatja az égbenyuló havasok alján, vagy a tenger kék vize mellett tovarohant.

Hétfáy már nem volt ilyen cinikus legény: az ő arcán ugyancsak meglátszott, hogy az élet apró örömei nem untatják. Győry doktor tisztában volt vele, hogy a szökeszakállas ember egy virágcserepet se örökölt az őseitől, hogy munkával még talán egy koronát se szerzett, amióta a nagykorúságát átlépte, s mégis: mindenütt ott volt, ahol csak a milliomosok és a kalandorok megfordulnak. Honnan győzte a fényűző és nagyuri életmódot? Ezt aligha sejtette valaki Hammerfest és Palermo között. Némelyek azt mondták róla, hogy jószívű, öreg hölgyek támogatják, mások abban a véleményben voltak, hogy művészi tökéletességre emelte a kártyakeverés tudományát: mindez azonban épp úgy lehetett rágalom, mint valóság. Akárhogy volt: Hétfáy hercegi eleganciával költötte el ebédjét a luxusvonatok éttermében, s hófehér, aranytól csillogó automobilon robogott végig Mentone és Cannes között.

- Ez a csirkefogó még mindig szabadlábban jár, - szólt néha megbotránkozva, Győry doktor, amidőn gyanus honfitársával újra összetalálkozott valahol.

Őszintén szólva, nem csupán az erkölcsi érzék volt az, mely a puritán milliomost annyira felbőszítette, hanem - ezt bizonyára önmagának se merte volna bevallani, - az irigység is. Mert bár a mellényzsebéből ki tudta volna fizetni a kalandor jelenlegi és jövődöbeli vagyonát, Hétfáy hasonlíthatatlanul nagyobb ur volt, mint ő. A ruhái, a nyakkendői, az utisapkája, a podgyásza szédítő magasságban lebegett az övéi fölött, a modora pedig olyan urra vallott, aki megszokta, hogy hajlongó derekak veszik körül. Miben rejlett a szédületes fölénye? Ezt Győry aligha tudta volna megmagyarázni. De bizonyos, hogy a vasuti kalauz, a hálókocsiellenőr, a nagy hotelek portásai és pincérei mind megkülönböztetett tisztelettel bókoltak előtte, míg vele csak a jóakaró elnézés hangján álltak szóba. Talán Hétfáy bőkezűbb volt irántuk, mint ő? Győry ezt egy pillanatig se hitte, s teljesen tudatában volt annak, hogy föllépés és nagyuri

modor tekintetében sohase fogja megközelíteni azt a magaslatot, melyen földije a született grandseigneurök fagyos biztosságával mozog...

- A vénasszonyok öröme már megint pénzhez jutott valahol, - dörmögte magában boszusan Győri doktor, mikor egy-egy nagy szálloda szőnyeges halljában egyszerre csak összetalálkozott ismét a gyanus és kellemetlen globetrotterrel.

Bizonyos volt, hogy Hétfáy is nagyon jól ismeri őt, sőt akárhányszor egyenesen úgy látszott, mintha személyesen is meg akarna ismerkedni gazdag és világgyűlölő honfitársával. De a közeledés legdiszkrétebb kísérlete is hajótörést szenvedett azon a gőgös hidegségen, amelylyel Győry a barátságos szándékot már a csirájában elfojtotta...

Egy augusztusi estén az unatkozó doktor sokáig kóborolt föl s alá az interlakeni faházak között, melyek szepegő törpékként gubbaszkodtak össze a félelmetes hegyóriások lábánál. A tó fölött nedves köd gomolygott, mely sötét felhőfátyolba vonta a hósipkás magasságokat. A hegyi ösvényeket zuhogó zápor csapdosta, mely sebesen és tajtékozva rohant tova a világos hotelek alatt. A hegyvidékek komor és ijesztő viharja volt ez, melynek lármáját félelmetes zugással verik vissza a fürdő fölött virrasztó sziklaszörnyetegek. Győry jóideig járkált a zivatarban, mely a turistasmokkokat nem riasztotta vissza attól, hogy deréksákokkal, szöges botokkal és zöld viharkalapokkal fölfegyverkezve lebzseljenek a villamfényes boltok előtt.

- Ezek a német komédiások még a Mont-Blankot is meggyűlöltetik az emberrel, - mondta haragosan, míg lodenköpenyegébe burkolózva, az esti sötétségben, a szállodája felé igyekezett...

Az ebéd ideje már elmúlt, a boltokat már zárni kezdték, s a doktor úgy érezte, hogy megfázott. Sok év óta talán most történt először vele, hogy a magányosság sulya egyszerre csak ránehezedett a lelkére. Mindeddig szinte tobzódott abban a gondolatban, hogy embertársait gyűlöl, s hogy haragos üstökösként szeli végig földi pályája vonalát. Most majdnem beleborzongott abba a tudatba, hogy egyedül van, s hogy sem itt, sem másutt nincs egy emberi szív, mely a természet e vad lázongása közepette fölmelegithetné.

- Ha elpusztulnék, úgy temetnének el, mint egy kóbor kutyát, - gondolta gyerekes érzékenységgel, míg az elegáns portás, a hotelje kapujában, felületesen megemelte előtte a sipkáját.

A szálloda halljában még eleven élet volt: a kis asztalkák mellett dekolletált hölgyek ültek, akiknek ékszerei szinte égtek a villámos csillárok fényességében, a piros nádszékekben szmokingos urak szívták a cigarettájukat, egy sarokban kék borszeszláng lobogott az ezüstös szamovár alatt. A zongorateremből egy amerikai kuplé melódiája suhant ki a szőnyeges fészekbe, mely tele volt vigsággal és jókedvvel. Fiatal, rózsásarcu lányok komolyan hallgatták a fülükbe susogott ostobaságokat, míg a szemük ragyogott a huncutságtól. Egy borotvált arcú, duplatokás uriember, - akiről mindenki tudta, hogy ötvenmillió az évi jövedelme - furcsa grimászokkal utánozta a leghíresebb newyorki komikusokat. Mintha csupa oxigén lett volna a puha és világosságban uszó csarnok: az élet minden gyönyörűségét százszorosan kiélvezték e boldog semmittévők, akiktől sok ezer és ezer kilométernyire hömpölyögnek el a földi lét gondjai és keserűségei...

A milliomos szédülve állt meg a pálmakert egy zugában: a magányosság érzése itt még jobban ránehezedett, mint odakünn... A zöld esőkabátja alatt selymes szmoking feszült a derekára, a cipőjét Londonból hozta, a nyakcsokrát a párisi rue Rivoliból, - mégis: esetlennek és szögletesnek érezte magát, mintha csak tolakodó jövevény lenne ebben a kacagó sokaságban... Mit ért a pesti bérpalotája, a tiszamenti birtoka, a sok papírja és készpénze, mikor az élnitű nagy művészetét nem hozta magával a bolondoknak ebbe a furcsa vásárába, melyet életnek mondanak? E pillanatban úgy tűnt föl neki, hogy a földi komédiában, melynek mindannyian - bölcsek és ostobák, gazdagok és szegények, vének és tejfölösszájuak, - egyképpen szereplő

személyei vagyunk, nem a vagyon, a komolyság, a puritán gondolkodás a lényeges kellék, hanem az a nagyszerű tudomány, hogy a tűnő perc minden örömét és minden gyönyörűségét kiélvezhessük...

Annyira elmerült a gondolataiba, hogy hirtelen nekiütődött egy frakkos, szőke szakállas urnak, aki éppen egy sereg bájos amerikai leánynak udvarolt. Csak akkor riadt föl, mikor Hétfáyt, kalandor-honfitársát megismerte.

- Bocsánat, - mondta neki magyarul.

Hétfáy nyájasan fordult feléje.

- Győry doktor ur, ugyebár? Azt hiszem, hogy sok év óta jó ismerősök vagyunk.

- Igen, - szólt a milliomos, s őszintén örülök, hogy most személyesen is megismerkedhetem önnel...

Megrázta régi ellensége kezét, s ekkor úgy rémlett neki: hogy mindazok között, akikkel eddigi életében találkozott, Hétfáy a legboldogabb és a legokosabb ember... A napsugár az ő lelkét aranyozza meg, a lányok az ő kezét szorongatják, az asszonyok neki mutogatják hófehér vállukat, a tenger neki csillog a holdfényben, a narancsfák őt veszik körül illatukkal, - minden azért van a világon, hogy ő egy édes, szünetlen mámorban éljen, amelynek sohase lesz vége... Nem mindegy-e, hogy mily uton jut hozzá, amikor az élete csupa ragyogó és kellemes szenzáció?... A Győry lelke egyszerre irigységgel és vágyakozásokkal telt meg, szomjas, égető vágyakozásokkal, amelyekből - úgy érezte - sohase lesz valóság... És a kis zenenövendék nem gondolhat oly félénk tisztelettel Beethovenre, a közkatona a nagy Napoleonra, mint ahogy ő, a nábob, az élet nagy művésze, a gyanus szédelgőre föltekintett...

AZ UTOLSÓ GÁRDISTA

Néha, mikor éjjelenként hirtelen fölriadok az álmomból, s órákig is elgondolkodom a sötétben, mert lusta vagyok ahhoz, hogy a villamos lámpa gombját fölcsavarjam, egyszerre csak eszembe jut a kis város, ahol a gyermekéveimet eltöltöttem. Nem tudom: más is tapasztalta-e, hogy egy bizonyos koron túl az ember gyakrabban gondol a gyermekségére, s rég sirbatért, kedves alakok rajzanak körülötte az éjszaka csöndességében. Én sokszor azon kapom magamat, hogy hosszú beszélgetéseket folytatok gyermeki életem szereplőivel, tréfás öreg urakkal, akik valamikor a selymes hajamat végigsimitották, lármás, jó pajtásokkal, akiket valami gonosz szél végigszórt a világon, borzas kis leányokkal, akik egyidőben a nyelvüket öltögették rám, amikor ott ültem velük egy alacsony zsámolyon, a kiszolgált cserépkályha mellett... Hova tűntek gyermekkorom hősei, mi történt velük, gondolnak-e ők is reám, ahogy én elálmodozom róluk, itt, a hideg, nagy városban, magányos éjszakákon, amikor egyedül üldögélek a dolgozószobámban, s a butorok titokzatosan ropognak, mintha láthatatlan kísértetek járnának közöttük?... A jó isten tudja... Néha úgy érzem, hogy a szívem elszorul és sirás fojtogatja a torkomat arra a gondolatra, hogy a világ, amelyben boldog voltam, végképpen eltűnt a föld színéről...

A minap, egy éjjel, megint ottjártam a zegzugos városban, amelynek havas sziklái között valaha a gyermekcsatáink lefolytak, az utcákon, amelyek a mély völgyekbe és a magas hegyek közé kanyarodtak, a mig ablakom alatt elkésett autók túlkötek, egyszerre fölujult minden emlék, amely oly sokáig békén pihent a szívem mélyén... A sötét szoba mintha egyszerre megtelt volna világossággal és meleggel, s egy pillanatra az a csalódás fogott el, hogy nem most álmodom, amikor fiatalságom így egyszerre fölbukkanik előttem, hanem az a husz-huszonöt év volt kegyetlen álom, amelyet azóta átéltem, hogy a Bakony lábától e lármás nagyvárosba fölkerültem... Istenem, lehetséges-e, hogy a hajam fehér, s néha már megcsap a fáradtság fuvalma, amikor még most is úgy rémlik előttem, hogy csak tegnap jártam a Batrím-völgyben és a Cserhát-utcában, s csak az este futott át a hidegség a hátamon, amikor az egykori akasztófa-domb kövér, zöld fűvén heverészttem... Oly elevenen támadt föl minden gyerekkori benyomásom, hogy majdnem a könnyeim kicsordultak... A vár havas kősziklái, ormukon a vaskosaras, kanonoki házakkal, a kivilágított püspöki palota, a Séd völgye, a régi kolostorral, ahol valamikor vörös barátok miséztek, a papok sirboltja, amelynek vasajtáján egy borzalmas csontkoponya rémitgetett bennünket, a Szent-Benedek-hegy, amelyről a hatalmas malomkerekeket nézegettük, az Aranyosvölgy, ahol néha térdig belesüppedtünk a mocsárba, s amelyről az a mese járta, hogy onnan hozzák a kisbabákat... Amig nyitott szemmel ott feküdtem az ágyamban, ismét az a csalódás fogott el, hogy mindaz, ami negyedszázad óta történt, csak egy rossz álom, s hogy még mindig maszatos kézzel, fölborzolt hajjal kószálok a sziklás dombok között, kíváncsi pillantást vetve néha az aranyvégű rácskerítésre, amely a finom, rokokó Szentandrassy-kastély parkját a nagyvázsonyi országtól elválasztotta...

Végigsimitottam a homlokom és körülnéztem: mintha egyszerre százezer gyöngyvirág csillogt volna körülöttem a levegőben, s a májusi napsugár aranyos csikjai ott repkedtek volna a kastély karcsu tornyán, amely a zöld fák körül kifehérett... Huszonöt év óta most először gondoltam megint a Szentandrassy-kastélyra, az angol parkra, amelynek lombjai között hófehér mellszobrok csillogtak, a márványos lépcsőházra, a hatalmas termekre, s szegény, szomorú barátomra, aki csak egyszer jött ki a ragyogó palotából, akkor, amidőn az alsóvárosi temető sötét sirboltjába elvitték... Ki jár most vajjon az angol park homokos útjain, a hűvös képtárban, a márványkockás folyosókon és a könyvtárterem hatalmas boltozatai alatt? Megvan-e még a tömérdék drágaság, amely fiatalkori fantáziámat annyira fölhevítette?... És a

sirboltban, ahova nehéz szarkofágját letették, vajjon megpihent-e végre az utolsó nemesi testőr szive, amelylyel a sors azt a sirnivalóan kacagtató, bolondos tréfát elkövette valamikor?

Mint gyermek, sohasem láttam Szentandrassy Gézát, csak a furcsa, regényes hírét hallottam, a különcködései nevetséges részleteit, mint a többiek, akik szintén kíváncsian leskelődtek be a sodronykerítésen át, a nélkül, hogy mást láttak volna a park hatalmas faóriásainál, vagy egy-egy komor kertészlegénynél, aki nagy öntözőkannájával néha megjelent valamelyik virágágy mellett. A kastély gazdája teljességgel láthatatlan volt, azt beszéltek róla, hogy husz év óta nem járt a kisváros utcáin, a kaszinóban sohase fordult meg, bár aligha lehetett gonosz ember, mert a levélbeli kérésekre mindig megnyitotta az erszényét... A mai emberek közül jóformán senkise látta, csak azt tudták felőle, hogy az ura a rengeteg Szentandrassy-vagyonnak, amely némelyek szerint meghaladta a másfélmillió forintot... Megyei levéltárosunk, aki egyuttal a kaszinó könyvtárosa is volt, s így hivatásánál fogva minden regényt végigolvasott, azt mesélte róla, hogy szerelmi csalódás miatt vonult vissza a világtól, s embergyűlöletének egy kacér asszony az oka, aki - mikor még a bécsi palotájában lakott - egy külföldi attasé kedvéért hűtlenül elhagyta... Mi volt igaz e hirből, senkise tudta, de a kisvárosi asszonyok szívesen elhitték, s megindulva beszéltek a láthatatlan regényhősről, aki fájdalomával, mint az erdők vadja, büszkén elvonult a világ elől...

Igy élt a köztudatban a dús gazdag Szentandrassy Géza alakja, s én, mint minden gyerek, akit a romantikus történetek mámorossá és álmadozóvá tesznek, néha egész délutánokon át ott kóboroltam a kastély körül, lesve az alkalmat, amikor a bánatos szerelmemt megpillanthatom... Később elkerültem a kisvárosból, amelynek iskolái már nem voltak képesek rá, hogy rengeteg tudásszomjamat kielégítsék, s csak nyaranként tértem vissza girbe-gurba hazámba, hogy két hónapig a piactéri kávéház törzsközönségét bámulatba ejtsem a karambol-művészetemmel, hogy ott lubickoljak megint a Séd hideg vizében, s éjjeli zenét adjak egy szürkeszemű kis-asszonynak, aki nappal impertinens hidegséggel fogadta a legelmésebb bókjaimat... Ez a szürkeszemű hölgy volt az, akinek a kedvéért mindenáron ki akartam tenni a hétköznapi emberiség közül, s akihez egy napon, amikor a pisze orrát megint szemtelenül fölhumizta, sápadtan így szóltam a Gubicsek-féle kávéház előtt:

- Kisasszony, ne felejtse el ezt a mai délutánt... Lesz még idő, amikor bocsánatot fog kérni, amiért ilyen lenézőleg bánt velem...

Megemeltem a kalapomat és távoztam, s még ezen az estén elhatároztam, hogy hires emberré leszek... Féléjszakán át tűnődve kószáltam a kihalt utcákon, miközben fantasztikusnál fantasztikusabb tervek kóvályogtak a fejemben, míg egyszer (éppen a Gubicsek-kávéház előtt) hirtelen a homlokomra csaptam, s így szóltam magamhoz:

- Mi lenne, ha pályáznék a Katona József-díjra, s megnyerném a bölcsészeti kar kétszáz forintját?... Ez talán kissé észére tértené azt a hencegő fruskát, aki azt hiszi, hogy az egész világot lefitymálhatja...

Boldog reménykedéssel tértem haza (miután még benéztem a kávéházba, ahol a hires Dobrádi Ferkó muzsikált) s reggel, még kilenc óra előtt, fölkerestem főtisztelendő Somlár Piusz tanár urat, az egykori irodalom-professzoromat, aki a kegyesrendi gimnázium könyvtárát kezelte.

- Főtisztelendő tanár ur, - mondtam neki, - a jóindulatára és a segítségére van szükségem, mert életem egyik legnagyobb fordulópontja előtt állok...

- Beszélj fiam, beszélj, hallgatlak, - válaszolta Somlár tanár ur, aki éppen a kanári madarai elé öntött friss kendermagot egy papirzacskóból.

- Arról van szó, hogy pályázni akarok a Katona József-díjért, amely arra a kérdésre van kitűzve, hogy mit tanultak a magyar nemesi testőrök a francia íróktól?... Hogy a feladatomat megoldhassam, szükségem lenne néhány segédkönyvre a tanári könyvtárból...

Somlár tanár ur e közben végzett a kanári madarakkal, gondosan lesöpörgette reverendájáról a kendermagot, aztán így felelt:

- Ha a testőrökről akarsz írni, fiam, akkor ne én hozzám fordulj, mert a mi könyvtárunkban erről a korszakról semmitse találhatsz... De menj el méltóságos Szentandrassy kamarás urhoz, nála minden nyomtatott betű megvan, ami a Bessenyei Györgyék idejéből fönmaradt... Hiszen az ő nagypja is tagja volt a Mária Terézia testőrségének...

- A kastélyba menjek? - kérdeztem csodálkozva.

- Oda, édes fiam, oda... ott annyi segédkönyvet fogsz találni, hogy akár egy tizkötetes munkát is megirhatsz...

- Hát a főtisztelendő ur azt hiszi, hogy bejuthatok a méltóságos kamarás urhoz?

- Már miért ne juthatnál be, te bolondos fickó?... Talán azt gondoltad, hogy Szentandrassy kamarás valami emberevő?... Csak menj el, - és mondd meg, hogy Somlár tanár ur küldött... Biztosítalak róla, hogy minden ajtó megnyílik előtted... Különben várj, majd irok néhány sort, amit a portással fölküldhetsz a méltóságos urnak...

Megirta és lepecsételte a levelet, majd a szekrény tetejéről levett egy pogácsa-almát, s barátságosan begyömöszölte a kabátom zsebébe.

- Ezt vidd el a kis hugodnak, s mondd meg neki, hogy az öreg piarista-pap küldte... Na, menj, fiam, menj, - és hozz dicsőséget ránk, akiknek a szárnya alól kikerültél...

Két napig haboztam, hogy elvigyem-e a levelet, de a harmadik napon győzött bennem a dac és a szerelem, s ünneplő kabátomba öltözve, - miután a borbélylyal is kellő módon kicsinosítottam magamat, - félénken, dobogó szívvvel huztam meg a cirádás vasajtó csöngettyűjét. Pár pillanat múlva egy vérvörös ruhába öltözött, ezüstzsinóros portás nézett ki érdeklődve a rácskerítésen.

- Kit keres? - kérdezte aztán hüvösen, miután látta, hogy egy huszesztendős, tejfölösképu gyerkőc áll a kapu előtt.

- Méltóságos Szentandrassy urat keresem, - válaszoltam félszegen, bátortalanul.

A portás boszusan vállat vont.

- A méltóságos ur még nagyobb embereket se fogad, mint maga, fiatal ur... Ha valamit akar, hát írja meg levélben, arra bizonyosan megkapja a választ, mert a méltóságos ur egyetlen levelet se hagy elintézés nélkül...

- Hiszen éppen egy levelet hoztam, portás ur... Főtisztelendő Somlár Piusz irta, a piarista professzor, aki azt mondta nekem, hogy egészen bizonyosan eljuthatok a méltóságos ur színe elé...

Benyújtottam a levelet az ajtó vasrácsán, mire a portás egyszerre nyájasabbá lett, s mosolyogva így szólott hozzám:

- Igen, igen, - a főtisztelendő ur nagyon jó barátságban van a méltóságos urral... Ha ő ajánlotta, akkor bizonyosan fogadni fogja a fiatal urat... Csak tessék bejönni, majd mindjárt fölviszem a levelet...

Már nyitotta is a kaput és bebocsátott, s én a következő percben ott álltam a Szentandrassy-kastély híres parkjában, ahol eddig csak a fantáziám járt néha-napján, a regényes, csillogó fantáziám, amely csodaszínekkel népesítette be a hatalmas parkot, s a fák közül kivillogó rokokó-palotát... Mikor a hüvös platán-fasoron végimentünk, egyszerre csak ott pompázott előttem az óriási angolkert, mohos és ezüstfehér fatörzseivel, haragoszöld tisztásaival, egy-egy domboldallal, amelyen tülevelű fenyvesek sötétlettek, s egész sereg hófehér márványszoborral, amelyek hol férfiasan merész, hol merengően asszonyi pillantással néztek végig, amikor szemlesütve elhaladtam mellettük... Jó tíz percbe tartott, amíg a kaputól a kastély főbejárata elé értünk, ahol a portás egy borotvált, szigorú tekintetű komornyiknak adta át a leveletem.

- Louis, vigye csak föl ezt a méltóságos urnak, majd a fiatal ur addig leül itt erre a padra, amíg maga a választ lehozza neki...

Helyet mutatott, aztán visszament a kapu mellett lévő házikójába, míg én, a komornyik után pillantva, azon törtem a fejemet, hogy miért hívnak egy inast Louis-nak a Bakony lábánál, ahol francia szót csak akkor hallottak utóljára, amikor a Napoleon győző hadseregéből véletlenül idetévedt egy lovas kürasszír... De nem volt sok időm a töprenkedésre, mert a komornyik pár perc múlva visszatért.

- A méltóságos ur várja odafönn a dolgozószobájában... Csak sziveskedjék fölfáradni az emeletre, majd az udvarmester ott eligazítja, hogy merre tartson...

Mikor a hófehér márványlépcsőn, amelyet vastag szőnyeg borított, megzavarodva fölfelé haladtam, a lélegzetem szinte elállt a csodálkozástól: úgy tetszett, hogy valami francia royalista herceg kastélyában járok. A királyi palotákkal vetekedő fényűzés közepette, légmentesen elzárt, előkelő világban, ahova a közönséges halandó talán sohase juthat be... A lépcsőház karfája mintha vert aranyból lett volna, a mennyezet üvegboltozatán át zöld napsugarak ömlöttek be, s négy márványba vésett faun titokzatos vigyorgással tartotta kezében az óriási kandellábereket... Mindez olyan volt, mintha álom lett volna, mert ekkora fényűzést még sohase láttam életemben...

De a hall emeleti részén már várakozott rám egy frakkos, érdemrendes öreg ur, ezüstfehér hajfürtökkel, amelyek szinte bájosá tették komoly és barátságos arcát.

- Maga, ugy-e, az a fiú, akit a főtisztelendő tanár ur ajánlott?... Tessék csak velem jönni, azonnal bevezetem a méltóságos urhoz...

Átmentünk vagy tíz-tizenkét szobán, amelyeknek falait különböző színű selyemtapéták borították, csillogó csecsebecsék, üvegszekrények, képek között, amelyeket jóformán nem is láttam izgatottságomban, mert szinte megdöbbenett az a tudat, hogy pár pillanat múlva ott fogok állani az utolsó Szentandrassy előtt... Vajjon hasonlít-e az úkapjára, akinek a portréját a régi Vasárnapi Ujságban láttam, s aki háromszáz évvel ezelőtt százhatvan vitézzel védelmezte meg a török elől a szentandrási várat, a csóti-hegyen álló vércsefészket? Még visszaemlékeztem rá, hogy diákkoromban akárhányszor reszkette néztem a XVI. századbeli Szentandrassy Ferenc félelmetes arccsontjait, s vad, kiugró szemeket, amelyek fenyegető zordonsággal meredtek rám... Vajjon hasonlít-e rá a kései unoka?... Egy pillanatig az az érzés fogott el, hogy el kell menekülnöm innen, mert amúgy se lesz bátorságom hozzá, hogy a kérésemet elmondjam... De az udvarmester most egyszerre megfogta a karomat és mosolyogva így szólt hozzám:

- Most következik a méltóságos ur dolgozószobája... Itt már nincs szüksége rá, hogy tovább kalauzoljam...

Nagyot lélegzettem és megkopogtattam a ciradás szárnyasajtót, amire egy vékony gyermekhang szólalt meg belülről:

- Entrez!

A kezem a kilincsre tettem és fölnyitom: de az első percben nem láttam mást, mint a káprázatos termet, amelynek karikás ablaküvegein tompán, szeliden szüremlett be a májusi délelőtti verőfénye... A szőnyegek között ezüstveretű butorok álltak, antik szekrények és állványok, egy fekete orgona, amelynek sipjai sárgás csontfényben csillogtak, s a falon egy embernagyságu portré, amely egy hatalmas szál katonát ábrázolt: vörös magyar kalpagban, kócsagtollában ezüst pálcával, a kócsag alján kétfejű sassal, amelynek mellében Magyarország címere ragyogott... A fiatal tiszt válláról ezüsttel himzett párdubőr omlott le, amelyet briliánsokkal diszitett sziporkázó csatt fogott össze...

- Maga az a fiatal ur, akiről az öreg Somlár páter irt nekem? - kérdezte most újra az előbbi sipogó gyermekhang, amire megdöbbenve néztem szét a dolgozószobában, s az egyik öblös karosszékekben megpillantottam Szentandrassy kamarást, a régi hadvezér unokáját, a familia legutolsó tagját, - s ekkor úgy éreztem, hogy egyszerre megáll a szívverésem... A karosszékből ugyanis egy kicsike, pupos, madárcsontu emberke nézett szembe velem, egy furcsa kis törpe, aki apró szemeivel nyájasan pislogott, amikor hirtelen összeszedtem magam és meghajoltam előtte...

- A páter azt írja, hogy valami tudományos munkán dolgozik, - folytatta a kamarás szeliden, miközben tetőtől-talpig fürkésző pillantással nézett végig rajtam.

Csak a második megszólításra tértem annyira magamhoz, hogy értelmesen válaszolhattam a kérdésére.

- Igenis, méltóságos uram, a magyar testőrökről akarok írni egy pályamunkát, amelylyel, remélem, meg fogom nyerni az egyetem kétszázforintos Katona József-diját... Ha tehát oly kegyes lenne, hogy könyvtárában való buvárkodást megengedné, olyan jót tenne velem, amit sohase felejténék el életemben...

Szerény, majdnem alázatos hangon mondtam ezt, attól félve, hogy talán vissza fogja utasítani a kérésemet, - de legnagyobb csodálkozásomra felugrott a helyéből, s csillogó szemmel, szinte izgatottan tette kicsike gyermekkezét a vállamra.

- A magyar testőrökről akar írni, és azt kérdezi, hogy akarom-e támogatni a munkájában?... Édes fiam, boldog vagyok, ha a szolgálatára lehetek, s köszönöm, a szívemből köszönöm, hogy a nemes testőrség dicsőítésének szenteli az idejét és a talentumát...

Ámulva néztem rá, mert sejtelmem se volt róla, hogy mi az, ami ennyire kihozza a sodrából, de nem volt időm a további töprengésre, mert a kamarás most, a buzgóságtól lihegve folytatta:

- Ha úgy akarja, mindjárt átmehetünk a könyvtárba, mert nem akarom, hogy egyetlen pillanatot is elveszítsen... Ha mindent el szándékozik olvasni, amit a fiuk életéről talál, akkor ugyancsak sietnie kell, hogy a munkáját megkezdje...

Karonfogott, s gyors léptekkel vitt magával a kastély hatalmas folyosóján, amelynek falairól egyenruhás, fiatal katonák arcképei néztek szembe velem, átvezetett a fegyvertermen, a galériákon, az archivum polcai között, s egyszerre csak feltárta az egyik nehéz tölgyfaajtót, amelyen belül egy óriási könyvtár vaskos kötetei tüntek a szemembe... A csavart márványoszlopok közt, a karzat művészi faragványain belül, vagy tizezer könyv sorakozott egymás mellé, antik, nagyértékű kötésekben, melyeknek hátán tompa fényben csillogtak a különböző

munkák aranyos feliratai... Szentandrásy széles gesztussal mutatott a zsufolásig telt polcokra, aztán így szólott:

- Ime, ez a sok könyv, mind arról a korszakról fog beszélni önnek, amelyben a fiuk ragyogó élete lefolyt... Itt hagyom, buvárkodjék közöttük a kedve szerint, én imádkozni fogok a jó Istenhez, hogy segítse és támogassa a munkájában....

A következő percben már egyedül voltam a könyvtárban, amelynek csöndjét nem zavarta meg profán láрма: szinte úgy rémlett, hogy száz és száz mértföldnyire vagyok minden emberi túlekedéstől, egy magános szigeten, ahol csak meghalt, nagy szellemek sugják a fülembe rég kialudt életük titkait... Egy pillanatig mozdulatlanul álltam az egyik oszlop mellett, arra gondolva, hogy miért nevezte a furcsa öreg ember kétszer is „fiuk”-nak a magyar testőröket, de lassanként magamhoz tértem ámulatomból, s megilletődve közeledtem az egyik polchoz, hogy a könyvek elhelyezése felől tájékozódjam... Vagy két óra hosszáig ott buvárkodtam a bibliotékában, s mikor délfelé ismét visszatértem a Szentandrásy kamarás dolgozószobájába, a fejem kóválygott a csodálkozástól: a tizezer könyv mind ugyanarról a korszakról szólott, a XVIII. század második feléről, attól a naptól kezdve, amikor Mária Terézia királynő ama nevezetes szavakat kimondotta: „Ugy kívánom, hogy testem körül fiatal magyar sereg őrködjék.” Európa egész története, a magyar testőrség élete, kalandjai, irodalmi műve, az egykori folyóiratok, a megyék és követek följegyzései, a naplók, a diáriumok, a kéziratos memoire-ok: mindaz ezer és ezer kötetben sorakozott egymás mellé a hatalmas polcokon, akár ha egy csöndes sirboltban jártam volna, ahol ötven év halottjai, dicsősége, ragyogó emlékei pihennek...

- Nos, talált valamit fiacskám? - kérdezte a kamarás emelt fővel, amikor megint ott álltam előtte, a százesztendő orgona mellett...

Elfogultan mondtam köszönetet a jóságáért, s elgondolkodva, lehajtott fővel mentem végig a parkon, a bólogató platán-lombok között, a városka alacsony házai közé... Miféle titka van a pupos vén ember életének?... Miért vette körül magát e poros dokumentumokkal, amelyek egy sirbadólt világ színeiről és hangjairól beszéltek neki?... Mi oka lehetett rá, hogy a XVIII. századot feltámassza, s most, e késő korszakban is ott éljen az Orczyak, a Bessenyeyek, a Báróczyak között, a hajporos milieuben, amelynek minden gavallérja rajongva zárta szívébe a bájos királynő képét, s szerelmes költeményekben dicsőítette azokat a hölgyeket, akiket a királyasszony kiszemelt a számára?

Ezen az estén nem mentem be a kávéházba, mert bántott volna a mulatozó emberek lármája, hanem éjfélutánig ott kószáltam a vár néma bástyái között, ahol a kedvem szerint földélhettem a daliás magyar fiuk képét, akikért száz évvel ezelőtt minden asszonyszív hangosan dobogott a császárváros ablakai mögött... Mikor hajnaltájt végre lefeküdtem, úgy tetszett, hogy a sötét szoba egyszerre ragyogóvá lesz: trombitaharsogás közt lovagoltak el ágyam előtt a magyar gárdisták, élükön Eszterházy herceggel, a kapitányukkal... A menet előtt aranyos uniformisokban haladtak a kengyelfutók, a vadászok, a vigyázó mesterek, egy hófehér ménen pedig, amelyet kékruhás, szőkehaju apródok vezettek, ott ült a daliás herceg, kalpagján káprázatos gyémánttal, amely a nap fényességével vetekedett...

Másnap, harmadnap szorgalmasan nekifeküdtem a Szentandrásy-könyveknek, s éppen az öreg generális verseit olvasgattam, amikor a házigazda egy délután csöndesen benyitott hozzám a bibliotékába.

- Nos, megy-e a munka, kis fiam? - kérdezte kezeit dörzsölgetve.

Ismét hálálkodni kezdtem neki, hogy a ritka kincseit föltárta előttem, de ő egy kézmozdulattal félbeszakított.

- Én vagyok hálás, amiért ezt a korszakot választotta... Boldoggá tesz, hogy a fiatalabb nemzedék is érdeklődik a pajtásaim iránt, akik most, fájdalom, már sötét falusi sirboltokban nyugosznak, s engem, öreg cimborájukat, egészen egyedül hagytak a világon... A gárdisták csöndes emberekké lettek, pedig valaha, - jó istenem, az övék volt ez az egész gyönyörűség világ... Elszéledtek, porrá lettek, nem ütik össze soha többé az ezüstsarkantyújukat, - és én csak az emléküik fölött virrasztok, amíg egy boldog napon az én koporsómat is oda nem helyezik az öreg hadnagyé mellé, aki immár kerek száz éve nyugszik a Szentandrásnyak kriptájában...

- A méltóságos ur Szentandrásny Ferencet gondolja, az egykori híres testőrhadnagyot? - kérdeztem elfogultan, mert szinte megdöbbenett a különös hang, amelyen a kamarás a néhai gárdistákról beszél.

- Őt is, meg a többi atyámfiat is, akik a magyar nemesi gárdában szolgáltak. Minden Szentandrásny ott töltötte a fiatalágát, Ferenc dédapám pedig hatvanhét éves koráig ott lakott a gárdaházban, s Bécsből kellett ideszállítani a kriptába, ahol az ősei csontjai pihennek... A nagyapám, az édesapám is gárdista volt, s kicsike koromban, a nagy cserépkályha mellett ülve, én is ott lebzseltem álmaimban az aranyos ajtók mögött, amelyeken belül a szép királyasszony pihent éjjelenként az ő függönyös ágyacskájában... Mert engem nem dajkamesékkel altattak el, hanem gyönyörű, ragyogó történetekkel, amelyeknek az ükapám meg a dédapám voltak a hősei... A délceg gárdisták, akik a legszebb grófkisasszonyokat hozták haza Magyarországra a Mária Terézia udvarából...

A gyermek-hangocskája remegett a fölindulástól, amikor ezeket mondta, s én zavartan, megdöbbenve néztem rá: ez a pupos, torzszülött emberke lenne a daliás Szentandrásnyak unokája, a rettenthetetlen vitézeké, akik épp úgy megállták a helyüket a háboruk tüzeiben, mint a szép asszonyok selymes butorai között?... De ő nem vette észre az ijedtségemet, s ragyogó pillantással nyult a kezem után, miközben így szólott:

- Én lehetek csak hálás, amiért a testőrökről ír, én mondhatok csak köszönetet, amiért a meghalt pajtásaim emlékét föl akarja támasztani a feledés homályából...

Vagy három hétbe tartott, amíg a följegyzéseimmel valahogy elkészültem, s egy napon, alkonyattájt volt, alázatosan bekopogtattam a kamaráshoz, hogy a jószágáért köszönetet mondjak. Mikor a dolgozó-szoba ajtajához értem, egy pillanatig megállottam a küszöbön: belülről egy harmónium bánatos hangjai hallatszottak ki a folyosóra. Haboztam, hogy bemenjek-e, de mivel bucsu nélkül nem távozhattam a kastélyból, félénken kopogni kezdtem az ajtón, s mivel választ nem kaptam, halkán benyitottam a dolgozó-szobába. Odabenn titokzatos homály borult már az antik butorokra, amelyekből csak az ezüst csillogása vált ki egy-egy sarokban, s felülről, az ólomkarikás ablak vérvörös üvegén át ömlött be egy vékonyka sáv a lenyugodni készülő nap sugaraiból... Ugy tetszett, mintha egy magános klastromban járnék, valahol a jó isten háta mögött, megfeketült tölgyfabutorok között, s egy öreg, istenfélő barát ülne az alacsony harmónium mellett... Sokáig nem volt bátorságom hozzá, hogy megszólaljak, de végre - a homály mindinkább növekedett - szerényen köhécselni kezdtem, amire Szentandrásny kamarás felállott és körülnézett.

- Ki az? - kérdezte csodálkozva, és a hangja még furcsábbnak tetszett, mint rendesen.

- Én, méltóságos uram, ezer bocsánat, hogy zavarni bátorkodtam...

Egészen odalépett mellém, s gyöngéden a kezem után nyult.

- Maga, fiam, a néhai testőrök krónikása... Üljön le és meséljen nekem valamit; itt a sötétségben jól esik, ha az ember a régi dolgokról elbeszélgethet... Mert én csak a régi dolgokat szeretem, a mai világról annyit se tudok, mint a kicsike gyermek... Megismerte, hogy mit játszottam az imént?

- Nem tudom, méltóságos ur...

- Haydn egy szerzeményét, amit a mester a kismartoni kastélyban írt, amikor a testőrkapitány zenekarát igazgatta... Abban az időben volt ez, amikor a dédapám is ott mulatott Kismartonban, a fiatal, kéthetes feleségével, a csodaszép Hohenwarth grófnéval, akinek az arcképét a rózsaszín szalonban láthatta... Hát a munkájával hogy halad, kis barátom?...

- A munkám ma befejeztem, méltóságos ur... És éppen azért jöttem, hogy még egyszer köszönetet mondjak a jóságáért, amelylyel a kérésemet teljesítette.

Éreztem, hogy rám néz a homályban, a hangja pedig reszketett, mintha sirni készülne.

- Elmegy? - szólt halkan, - Elmegy... és egyedül hagy engem?... Istenem, már annyira beleszoktam a gondolatba, hogy mindennap itt látom körülöttem...

Átölelt és megcsókolta a homlokomat, s engem valami sajátságos megindulás fogott el, mintha az apámtól, vagy a legjobb barátomtól bucsúztam volna... Az öregember pedig szeretettel megsimogatta a barna hajfürteimet, - és mintha magában beszélt volna, halkan, ellágyulva mormolta:

- Te vagy, kis fiam, az egyetlen élő lény, akit életemben megszerettem, - és te is elhagysz, te is bucsút veszel tőlem... Nincs más pajtásom, mint a halottak, a sirban nyugvó erős és jókedvű fiúk, akik éjjelenként megjelennek az ágyam mellett, - és vidáman paroláznak és beszélgetnek velem, amíg csak a hajnali világosság ki nem gyulad... Ők az én barátaim, akik az életem nagy tragédiájáért megvigasztalnak, ők, akik engem, a kicsike szörnyeteget, épp olyannak látnak, mint a dédapámat, meg az ükapámat... Mert lásd kis fiam, a sors nagyon kegyetlen volt a te öreg barátodhoz: a régi gárdisták szívét, fantáziáját, érzéseit helyezte az én törekeny testembe... A lelkem ott szeretne járni a harcmezőkön, a szép asszonyok szalonjában, ahol az őseim annyi diadalt arattak, - és a valóságban nem mehetek ki az emberek közé, mert megboroznának tőle, ha a sajnálkozó pillantásukkal találkoznom... És nem én vagyok az egyedüli, kis barátom, akivel az élet ezt a rémületes tréfát elkövette: hány szerelmes trubadur jár itt a földön, akinek lelkét csenevész testbe öltöztette a végzet, hány hős, akit egy szellő ledönt a lábáról, míg a rosszak, a gyávák, a nyomorultak egy-egy Antóniusz külsejével tobzódnak a sikerekben és a dicsőségben... Ezért kerülöm az embereket, mert reszketek a gondolattól, hogy sajnálkozó tekintettel néznek végig rajtam... Érted most már, hogy miért vonultam vissza a világtól, s miért keresem a pajtásaimat a halottak között, akiknek szemében a régi Szentandrásy vagyok, a délceg, szerelmes gárdista, a legszebb királyasszony lovagja? Amíg éjszakánként ébren virrasztok az ágyamban, velük lovagolok tüzes hajrában az Esterházy herceg briliáns forgója mögött, a sarkantyumat összeütve udvarolok a legbájosabb bécsi grófnénak, s a magyar tánccal bámulatba ejtem az asszonyokat, akik lelkesedve megtapsolnak... És az álomom igazsággá lesz, mert nincs, aki fölébresszen belőle... Somlár páterén kívül te vagy az első idegen, kis fiam, akivel husz év óta beszéltem... és most... amikor tetőled is elbucsuzom, úgy érzem, mintha rohamosan közelednék az az idő, amikor igazán találkozni fogok az álombéli pajtásaimmal...

Igy szólt és én nem tudtam, hogy mit válaszoljak neki: abban az időben még nem voltam járatos a semmitmondó frázisok tudományában... Némán megráztam a kezét és távoztam, s hosszú, nagyon hosszú ideig elérzékenyülve gondoltam a kis pupos emberre, aki a régi testőrök szívét hordozta behorpadt mellkasában... Később elkerültem a kis városból; - a Katona József-

díjat nem nyertem meg és a szürkeszemű leány férjhez ment egy vidéki bérlőhöz - s csak évek múlva, egy ragyogóan szép pünkösdi napon, látogattam megint haza, azon a napon, amikor Szentandrassy Gézárt temették. A város ki volt forgatva a rendes képéből, a kastély kapui tárva-nyitva állottak, a park fái között hullámozó sokaság várta a halottat, s az öreg püspök a harangok zugása között haladt föl a márványos lépcsőházon át az emeleti szalonba. Végre lehozták a koporsót, diszbe öltözött megyei huszárok kivont karddal, oldalukon cifra lódinggal sorakoztak körülötte, míg két szőke, kékruhás apród lehajtott fővel hozta a koporsó után a családi cimert. A temetésre kirukkolt a városban állomásozó honvédség is, s a derék hadfiak háromszoros sortüzet adtak a nyitott sirboltnál, mert a halott, valami furcsa szeszélyből, ezt a katonai tisztességet könyörögte ki magának az öreg honvédezredestől, aki nagy tisztelője volt a most már magvaszakadt Szentandrassy-nemzetségnek. A vidéki nyárspolgárok mosolyogtak ezen a furcsa óhajtáson, s az egész sokaságban talán én voltam az egyedüli ember, aki megértettem a szegény halott kívánságát. És ahogy a koporsót a kriptába levitték, s a puskák durranása rémes lármával verte föl a temető csöndjét, úgy tetszett nekem, hogy a pupos Szentandrassy lelke boldogan lebeg a magasságban, mert legalább halálában egyenlőnek érezte magát a régi gárdistákkal, akikhez most mindörökre megtért.

AZ AUDIENCIA

SZEMÉLYEK:

Az államtitkár

A kis leány

A titkár

A titkár (belép az ajtón, ünnepiesen megáll, majd jelenti): Tihanyi Erzsike!

Az államtitkár (int, hogy jöhet).

A titkár (el).

Az államtitkár (szertartásos pózban megáll az íróasztala mellett. Várakozik.)

A kis leány (belép az ajtón, amelyet egy szolga feltár előtte. Rövid prémkabátot, prémsipkát, prémes muffot visel. Az ajtóban zavartan megáll és pukkerlizik.)

Az államtitkár (kissé megbiccenti a fejét, aztán várakozó állásban marad).

A kis leány (zavartan, akadozva): Méltóságos uram... méltóságos államtitkár ur... a nevem... az én nevem Tihanyi Erzsike... az édesapám pedig könyvelő a gummigyárban...

Az államtitkár (mosolyog és helyeslőleg int).

A kis leány: Azzal az alázatos kéréssel voltam bátor fölkeresni méltóságos államtitkár urat, hogy a vőlegényemet, aki mint díjtalan segédfogalmazó szolgál itt a minisztériumban, kegyeskedjék kinevezni valóságos segédfogalmazóvá...

Az államtitkár (kérdőleg néz rá, de a kis leány nem engedi szóhoz jutni).

A kis leány: A nevét méltóztatik kérdezni... a neve Pogány Sándor... Már két éve szolgál itt, mint díjtalan segédfogalmazó, s minél tovább kell várakoznia arra, hogy kinevezzék, annál később vehet el engem feleségül... Nagyon kevésből meg fogunk élni mi kettesként, de azt ugyebár a méltóságos államtitkár ur is beláthatja, hogy semmiből nem élhetünk meg...

Az államtitkár (helyeslőleg int).

A kis leány: Ezért jöttem, mert az az utolsó reményünk... (Majdnem sirva.) A méltóságos államtitkár urtól függ, hogy végre boldogok legyünk egymással...

Az államtitkár (türelmetlen mozdulatot tesz).

A kis leány (hirtelen közelebb jön): Ez a mozdulat ugyebár azt jelenti, hogy a méltóságos államtitkár ur tanulmányozni fogja az ügyet, s mindent meg fog tenni, amit csak a kérdéses fiatalember érdekében megtehet? Óh, én előre tudtam, hogy ezt fogja mondani, hiszen mindig ezt mondják, akkor is, ha egyáltalában nem is gondolnak többé arra a kérdéses fiatalemberre... Megigérik, hogy tanulmányozni fogják a kérdést, ami annyit jelent, hogy kegyesen el vagyunk bocsátva... Így szokott lenni... jól tudom, hogy így szokott lenni... de én nem elégszem meg ezzel a válaszzal... mert én nem egy frázist akarok kicsikarni a méltóságos államtitkár urtól, hanem a boldogságomat...

Az államtitkár (felhuzza a vállát).

A kis leány: Megvan annak az oka, hogy miért jöttem ide a vőlegényem tudta nélkül... sőt az édesapám tudta nélkül is, aki bizonyosan elájulna ijedtében, ha megtudná, hogy én a csitri

fejemmel idemerészkedtem... De nekem megvan ám a magamhoz való eszem, s ha így minden garde nélkül beállítottam egy olyan hatalmas urhoz, mint a méltóságos államtitkár ur... ez azért történt... azért történt...

Az államtitkár (kérdőleg néz rá).

A kis leány: Mert mindenki tudja, még mi leányok is, hogy a méltóságos államtitkár ur nagyon szigorú a kinevezések dolgában, s csupán akkor hajlandó némi jóindulatra, ha szép asszonyok vagy szép leányok jönnek ide kegyes színe elé a kérésükkel... A multkor az is meg volt írva a krajcáros ujságban...

Az államtitkár (haragosan fölkapja a fejét).

A kis leány: Óh, hiába haragszik a méltóságos államtitkár ur... ezt egész Budapest épp úgy tudja, mint én... Mindenki a szép feleségét, vagy a szép hugát küldi ide... sőt a krajcáros ujságban az is meg volt írva, hogy valaki bérbevett valahol egy szép hugot, akit azelőtt nem is ismert, s annak a kérésére nevezett ki a méltóságos államtitkár egy számgyakornokot számtisztté... Ez az oka annak, hogy én titokban idejöttem... mert lány is vagyok... szép is vagyok... szép is vagyok... a méltóságos államtitkár ur tehát bizonyosan teljesíteni fogja az én kérésemet is...

Az államtitkár (jókedvű mebotránkozással rázza meg a fejét).

A kis leány: Igaz, azt mondták nekem, hogy a méltóságos államtitkár ur nem elégszik meg a pusztán kérelemmel... hanem azt akarja, hogy a szép asszonyok és leányok körülcirógassák... dédelgessék... meg is csókolják... azt akarja, hogy rosszak legyenek a kedvéért, mert csak a rossz asszonyok és a rossz leányok hozzátartozóit nevezi ki... Ezt mondták és meg is vannak győződve róla, hogy így van... de én nem hiszem... nem akarom elhinni... hiszen olyan jó... olyan tisztességes külseje van...

Az államtitkár (tréfásan bókol).

A kis leány: Igazam volt, amikor nem hittem el ezeket a rágalmakat?

Az államtitkár (olyanformán int, mintha ezt mondaná: „Nem tudom”).

A kis leány: Hogyan... a méltóságos államtitkár ur azt mondja, hogy az lehetséges?... Igaz lenne, hogy csak a rossz nők kérését hallgatja meg?... (Dacosan néz az államtitkárra).

Az államtitkár (a fejét hátra veti, a lábát cinikusan táncoltatja).

A kis leány (még egy lépéssel közelebb megy az államtitkárhoz): Mondja, hogy csak tréfál velem... hogy azok az emberek mind hazudnak, amikor a méltóságos államtitkár urról ilyeneket mondanak... Ezzel a szép, ősz tiszteletreméltó fejével csak nem gondol talán olyan léhaságokra, mint valami fiatal jogász... Egy ilyen hatalmas nagy ur, aki még a királlyal is akkor beszélhet, amikor akar, akinek minden szavát az egész országban meghallják, ostoba asszonyokra fecsérelné az idejét és a gondolatait?... Hiszen ez az édes, öreg feje talán nemsokára a kis unokája bölcsője fölé fog hajolni, - és ebben a korban, ahelyett, hogy egy pólyásbaba pufók kezecskéjével dédelgettetné magát, rossz, haszontalan asszonyok cirógatása után kíváncsoznék?... Mert a jó asszonyok és a tisztességes leányok ugye jönnek ám ide azért, hogy a méltóságos államtitkár ur kedvéért haszontalanokká legyenek, - azok még a király őfelségével se csálnák meg azt, akit szeretnek... Akik idejönnek és mosolyognak és a szemükkel kacintanak, azok nemcsak a méltóságos államtitkár ur kedvéért térnek le a becsület utjáról, hanem egy utcai ismeretség kedvéért is épp úgy letérnek róla, mert rosszak, mert könnyelműek, mert az utolsók... Ezt én, a kis leány, mondom a méltóságos államtitkár urnak, aki a kisujjában is többet tud, mint én... És én mondom, hogy egy fiatal teremtség a méltóságos

államtitkár urat már nem szeretheti szerelemmel, és ha azt mondja, hogy szereti, hát csal, hát hazudik, hát komédiát játszik és később mulat azon, hogy egy ilyen őszhaju, öreg bácsi úgy viselkedett, mint valami huszonnégyéves segédfogalmazó...

Az államtitkár (elkomorodik és a tenyerével végigsimitja a homlokát).

A kis leány: Ezért jöttem ide, hogy mindezt elmondjam... és bizonyos vagyok benne, hogy nem hiába mondtam el... mert a méltóságos államtitkár ur gondolkodni fog azon, amit tőlem, együgyü, kis fruskától hallott, és amikor elmentem, így fog szólani magában: Ez a kis zöldség... ez a penészvirág... aki megszületett... megreggelizett és aztán rögtön idejött hozzám... bizony Isten megmondta nekem az igazat... Csuf dolog, hogy azokkal a haszontalan jószágokkal szóba álltam... hogy nem az igazi érdemet néztem, hanem az asszonyok kék vagy fekete szemét... hogy csókokra meg ölelésre gondoltam, mikor a kis unokám nevetésére kellett volna gondolnom... Ez a fruska fölnyitotta a szememet, - és ezt azzal fogom meghálálni neki, hogy rögtön kinevezem azt a nagy mamlaszt, aki nem hogy ilyen kéréssel merne közeledni hozzám, de didereg a félelemtől, ha a lépcsőn véletlenül összetalálkozik velem... Kinevezem, - és ezzel bizonyítom be, hogy nem haragszom arra a szemtelen kis perszónára, aki még nekem, a hatalmas államtitkárnak is meg merete mondani a szemembe az igazságot...

Az államtitkár (merően néz a kis leányra).

A kis leány: Lássá, mennyire meg van hatva, - mindjárt tudtam én, hogy magának jó szíve van, hiába beszélnek a rágalmazók. De esküszöm, hogy ha valaki az én jelenlétemben ezentul rosszakat fog mondani a méltóságos államtitkár urról, én kikarmolom mind a két szemét, olyan igaz, mint hogy Tihanyi Erzsike a nevem.

Az államtitkár (mondani akar valamit).

A kis leány: Ne szóljon, én nem kívánom, hogy nekem a méltóságos államtitkár ur köszönetet mondjon. Azt se kívánom, hogy ígéreteket tegyen nekem, mert bizonyos vagyok benne, hogy Pogány Sándor urból most már valóságos segédfogalmazó lesz. A méltóságos államtitkár ur egy pillanatig se fog habozni, hiszen olyan jól, olyan pompásan kibeszélgettük magunkat egymással.

Az államtitkár (kezet nyújt a kis leánynak).

A kis leány: Csak most tudom, hogy milyen jó, milyen kedves, milyen elmés ember a méltóságos államtitkár ur. (Távozik, az ajtóban megáll és pukkerlit csinál, majd eltűnik az ajtó mögött.)

Az államtitkár (csönget).

A titkár (bejön).

Az államtitkár: Hozzák be nekem kérem azonnal a Pogány Sándor ivét.

(*Függöny.*)